

HOOGST BELANGRIJKE BRIEFWISSELING

TUSSEN

Dr. H. F. KOHLBRUGGE
1803-1875

Predikant te
Elberfeld, Duitsland

EN

EEN VAN DE MEEST BEROEMDE ZIJNER TIJDGENOTEN¹

OVER DE LEER DER HEILIGMAKING,
NAAR AANLEIDING VAN EN VERMEERDERD MET
EEN LEERREDE VAN DR. KOHLBRUGGE OVER ROMEINEN 7: 14.

DERDE DRUK.

AMSTERDAM, SCHEFFER & Co. - 1892.

STICHTING DE GIHONBRON
Voltaweg 18
MIDDELBURG
2010

¹ ISAAC DA COSTA (Op de titelpagina wordt de naam niet vermeld; red.)

INHOUD

TOELICHTING OVER DE DIGITALE UITGAVE

VOORREDE BIJ DE EERSTE DRUK (1880)

1. “Ellende en Verlossing” Leerrede over Romeinen 7:14 volgens de eerste uitgave, vertaald en van een voorwoord voorzien, door Albrecht
2. Brief van Is. Da Costa aan dr. H.F. Kohlbrugge over de 1ste uitgave van de preek
3. Antwoord van dr. H.F. Kohlbrugge aan Is. Da Costa
4. Leerrede over Romeinen 7:14 volgens de uitgave verzorgd door dr. H. F. Kohlbrugge
5. Correctie door A. L. op het voorwoord en de vertaling van de eerste uitgave van de Leerrede Rom. 7:14, door J. H. Albrecht
6. Toelichting en weerlegging door A. L. op de kritiek die ontstond door de Leerrede over Romeinen 7:14 door dr. H. F. Kohlbrugge

BIJLAGE

Brieven van en aan Dr. H. F. Kohlbrugge in betrekking op de predicatie over Romeinen 7

TOELICHTING OVER DE DIGITALE UITGAVE VAN:

Hoogst belangrijke briefwisseling tussen Dr. H. F. Kohlbrugge en Mr. I. Da Costa over de leer der Heiligmaking naar aanleiding van en vermeerderd met 'De Leerrede van Dr. Kohlbrugge over Romeinen 7:14'.

INLEIDING.

Op woensdag 31 juli 1833, preekte Kohlbrugge in Elberfeld, waar hij al geruime tijd vrienden had, wegens ziekte van G.D. Krummacher. De tekst was Romeinen 7:14 *'Want wij weten, dat de wet geestelijk is, maar ik ben vleselijk, verkocht onder de zonde.'* Naar de opvatting van Kohlbrugge spreekt de apostel hier niet alleen over zijn eertijds, maar over zijn blijvende hoedanigheid als wedergeboren zondaar. Vroeger had hij die tekst verstaan *'voor zover ik vlees ben, ben ik verkocht onder de zonde'*. De komma werd nu heel belangrijk: *'Ik weet niet, dat mij in mijn leven iets meer heeft aangegrepen dan die komma te zien.'* Kohlbrugge bedoelt: die komma staat er niet in het Grieks, de tekst moet niet opgevat worden zoals men dat in het algemeen doet.

Deze preek over Romeinen 7:14 werd in het Duits uitgesproken en in korte tijd aldaar verspreid. Zij had een gezegende uitwerking. Daarna werd ze in Nederland verspreid met tweeërlei uitwerking: sommigen loofden en prezen God, Die een knecht uitgestoten had in Zijn wijngaard, die onomwonden de bevinding van de heiligen Gods durfde preken, anderen waren geërgerd dat een prediker zulke 'heilige waarheden' omverstootte, en nog anderen waren bedroefd omdat Gods kind vervallen was in de Antinomiaanse dwaling. Deze dwaling houdt in *dat de Wet niet meer onderhouden moet worden door gelovigen, want Christus heeft die voldaan. Een vrije levenswandel is dan geoorloofd.* Let wel, de Antinomianen zeggen niet dat de Wet in het Genadeverbond ingelijfd is, zoals Kohlbrugge uitdrukkelijk deed.

Jammer genoeg was de eerste uitgave niet zuiver vertaald. Om de verkeerde begrippen weg te nemen bij de vrienden en de storm van kritiek te matigen bij anderen, heeft Dr. Kohlbrugge zelf de vertaling ter hand genomen en een tweede uitgave van de preek verzorgd.

Het valt op dat de meest bekritiseerde zin in de eerste uitgave niet meer voorkwam in de tweede uitgave. Om een goed inzicht te krijgen in deze preken over Romeinen 7:14 worden beiden hieronder weergegeven.

Eerste uitgave preek van Kohlbrugge

... Zo zijn wij dan ook echtbrekers, indien wij menen dat wij door onze deugdzaamheid aan de ene zijde en anderszins door Christus leven kunnen.

Maar dit moet ons standpunt zijn, *dat de wet ons een lijk is, hetwelk wij eerlijk ter aarde besteld hebben, en dat ook wij der wet een lijk geworden zijn, dewijl dezelve ons ten dode gediend heeft;*- ja dat wij niets meer met dezelve (als verdienstelijk noch verdoemelijks) te doen hebben nadat wij het eigendom van Christus geworden zijn, Die van de doden opgewekt, ons met Zich in het eeuwige leven gebracht, en ons alzo van de wet voor eeuwig verlost en vrijgemaakt heeft.

Tweede uitgave preek van Kohlbrugge

... Zo zijn wij dan ook overspelers, als wij menen, dat wij voor het ene deel door onze vroomheid, en in een ander opzicht door Christus zouden kunnen leven. **Maar**

daarvoor zullen wij het houden, dat de wet ons gestorven is, die wij rechtmatig begraven hebben, en dat wij der wet ook gestorven zijn, aangezien zij ons ten dood geworden is. Dat wij niets meer met dezelve uit te staan of te doen hebben, nadat wij van Christus geworden zijn, Die, opgewekt van de doden, ons met Zich omhoog in het eeuwige leven in triomf heeft binnengebracht. En ons voor altijd van de wet vrijgemaakt en verlost heeft.

Het valt op dat in de tweede uitgave van de preek over Romeinen 7:14 de uitleg van de tekst beter verwoord werd dan de eerste keer. De zin dat *dat de wet ons een lijk is*, komt daarna nooit meer voor - zover bekend, - in de publicaties van Kohlbrugge.

Het is onbegrijpelijk dat men over Kohlbrugge's uitdrukking *dat de wet ons een lijk is*, zo'n ophef maakte. Beter en duidelijker zou het geweest zijn als hij gezegd had *dat de wet ons een als een lijk is*. Maar uit de hele preek kan men toch duidelijk opmaken wat Kohlbrugge bedoelde. Hij gebruikt het beeld dat, als iemand gestorven is, hij niet meer onder de wet staat. Nu, de gelovige is gestorven door zijn sterven met Christus en hij staat met Hem op in nieuwigheid des levens tot de eer van de Vader. Hierbij is de wet vervuld in Christus en zo staat dus de Wet in zekere zin ook op met Hem. Maar de Wet voldaan zijnde door Christus, heeft totaal geen veroordelende kracht meer over de gelovigen, maar spreekt hen vrij en geeft hen het recht ten eeuwigen leven.

Ieder die met Kohlbrugge omging wist toen dat hij in zijn levensgedrag geen Antinomiaan was, maar sommige vrienden beschuldigden hem van Antinomiaanse theorieën. De beschuldigingen dat Kohlbrugge een Antinomiaan was heeft hem zeer diep getroffen. Heel z'n leven kwam hij erop terug. Allen die hem leerden kennen wisten het wel beter, en die zijn theologische begrippen na zijn dood bestudeerden, trokken dikwijls hun veroordelende woorden in. Misschien is deze beschuldiging mede een reden geweest dat hij zó uitermate sterk de nadruk legde op de Wet, zodat hij later soms de grote Wetprediker genoemd werd.

M. Henri over Rom. 7:2 schrijft: De veroordeling door de wet strekt zich niet verder uit; *de dood is het einde der wet*. De daden sterven met de personen. De strengste wet kan niet meer dan het lichaam doden en daarna kunnen zij niets meer doen. Terwijl wij leefden onder de wet, waren wij dus onder haar heerschappij, omdat wij in den Oud-Testamentische toestand waren, alvorens het Evangelie in de wereld kwam en alvorens het met kracht in onze harten kwam.

De Kanttekening van de Statenbijbel is heel helder over dit leerstuk: "De tegenstelling scheen te vereisen dat de apostel zou zeggen: *De wet is u gedood*, of *gestorven*, alzo de heersende macht der zonde door de wet, of de wet zelve, hier als de man gesteld wordt, die over ons heerst door hare dreigementen tegen de zonde, en aanritselen tot de zonde vanwege de verkeerdheid onzes vleses, gelijk hij hierna, Rom. 7:8, zal verklaren; maar de apostel heeft hetzelfde liever omgekeerd, omdat het vreemd zou geschieden hebben zo hij gezegd had dat de wet van *Christus* gedood was, daar hij maar verstaat, dat de heersende macht der wet gedood was; hetwelk door deze wijze van spreken; *wij zijn der wet gedood*, dat is, de wet heeft deze dreigende en aanritselende macht niet meer over ons, dewijl wij dood voor haar zijn, wel zo bekwamelijk kan verstaan worden."

De Heilige Wet des Heeren.

Er is een onderwerp in de preken en de theologie van Kohlbrugge wat telkens terugkeert: **De Heilige Wet des Heeren**. Hij beschouwd de Wetgeving onder Oud- en Nieuw Verbond als een genadige bedeling van God, dus vallend onder het Genadeverbond. De velerlei betekenissen die Kohlbrugge aan de Wet geeft, kan begripsverwarring geven.

Wij moeten er goed op letten dat Kohlbrugge deze uitdrukking ‘De Wet des Heeren’ gebruikt voor verschillende zaken.

1. Voor de Wet der tien geboden.
2. Voor de hele Wet van Mozes, moreel en ceremonieel.
3. Voor het Evangelie van Christus de Goddelijke Zoon, Die vlees geworden is
4. Voor het hele woord van God.
5. Voor het Genadeverbond
6. Voor het geloof in Christus en liefde tot de naasten
7. Voor een keten van de trouwste beloften van God.

Enkele voorbeelden:

ENIGE VRAGEN EN ANTWOORDEN BIJ HET DOEN VAN DE BELIJDENIS DES GELOOFS

12 Vraag. *Waar leidt u dat alles heen?*

Tot des Heeren Genadeverbond, of Zijn volmaakte regel van een ootmoedig geloof en een dankbaar leven, hetwelk de hoofdinhoud van Zijn Woord is.

85 Vraag. *Wat verstaat gij dus hoofdzakelijk onder heiligmaking?*

Antwoord. Het krachtdadig inzetten der uitverkorenen in alles wat God voor ons uit vrije goedheid heeft bereid, wat Christus voor ons is en ons verworven heeft door Zijn doende en lijdende gehoorzaamheid; de krachtdadige roeping en daarmee verbondene bekering of wedergeboorte of levendmaking of vernieuwing naar Christus' evenbeeld; de krachtdadige toepassing van alle heilsbeloften; het gelovig aannemen van de personele vrije rechtvaardigmaking en de dagelijkse vernieuwing; het vervuld worden met vruchten der gerechtigheid, die door Jezus Christus zijn; het wandelen in alle Gode welbehagelijke, goede werken; in het kort: het gehele geestelijke leven in zijn aanvang en voortgang, het overzetten in de beide delen des Genadeverbonds; de vergeving van onze zonden en van onze zondige aard, en dat de Heere Zelf het op Zich genomen heeft ons te heiligen; de vervulling van alle behoeften van de geestelijke mens, in volle omvang.

De leer des Heils

Vraag 161. *Hoe staat dan de ware gelovige tegenover de Wet?*

Antwoord. Hij heeft haar van harte lief. Want hij ziet daarin *een keten van de trouwste beloften Gods* en de heerlijkste handhaving, zowel van de eer Gods, als van zijn eigen heil. Daarom zichzelf prijs gevende, is het hem alleen om gerechtigheid te doen.

Preek, ‘De zuivere leer van Christus’, 16 augustus 1857.

Wij komen in de Schrift dikwijls de benaming ‘leer’ tegen. Zo schrijft de apostel Paulus in Rom. 6:17: *Maar Gode zij dank, dat gij wel dienstknechten der zonde geweest zijt, maar nu van harte gehoorzaam zijt geworden aan het voorbeeld der leer, tot hetwelk gij zijt overgegeven. (...) 2 Joh. 9, 10: Wie overtreedt en niet blijft in de leer van Christus, die kent God niet, etc.*

Kohlbrugge's antwoord aan Da Costa over preek Rom. 7:14.

Kohlbrugge wijst in zijn antwoord aan Da Costa erop - naar aanleiding ervan dat de gelovigen niet alleen een belofte van Genadekracht hebben, - maar ook dat de Heere Zélf, dat Zijn genade het in ons zal doen! En dat de *wet* also niet is de vervulling van de belofte van onder andere Jeremia 31:33, maar *de belofte* is de vervulling van de wet, Efeze 4:16 en 2:10. Zodra de wet in mij spreekt, bid ik: 'Heere, doe Gij het in mij.' En daar ik meestal het omgekeerde zie en Romeinen 7:14 staan blijft, zie ik op Christus en houd zo vrede met God. ***Want wat is de voornaamste inhoud der wet?***

Hier sla ik op 1 Joh. 3 : 23. Alzo: ***geloof in Christus, en wat verder? Liefde tot Zijn volk, tot de naaste, liefde, welke uit dat geloof voortkomt, als een vrucht;*** zo doet het geloof hier alles. Ik heb Christus en in Hem de vervulling der Wet. De Wet, die de Heere in mij vervult, gaat also in Hem op. Hier lees ik Joh. 17 : 15, 16 en word getroost. En zo kan het niet anders, of ik heb een vermaak aan en in de Wet Gods, naar de inwendige mens.

Zesde leerrede van de Heidelberger Catechismus over de 1ste Zondag:

Een van de meest geliefde uitdrukkingen van Kohlbrugge is ***het woord Gods en het Woord Gods***. Het woord met een kleine letter is het geschreven woord en met een hoofdletter is het ongeschapen Woord, Christus. Het onderscheid tussen deze woorden moet soms uit de samenhang gezocht worden. Dit geldt temeer, omdat in de gedrukte preken '*Woord*' bijna altijd met een hoofdletter staat. Kohlbrugge ligt het onderscheid van diverse betekenissen die theologische begrippen in de Schrift hebben, niet altijd toe. Dat is ook goed te verklaren wanneer iemand met vuur een preek uitspreekt.

Kohlbrugge zegt: (...) 'Houd u aan Gods geschreven Woord vast en ervaar dat het Woord alles doet. En wederom: het Woord doet het niet, maar de Geest des Heeren. Deze bedient Zich van het Woord. Deze maakt de ziel levend en ontvankelijk voor het Woord, zodat hetzelfde Woord dat nog voor een ogenblik tevoren voor de mens dood was – het ligt echter aan de mens – een ogenblik later het hart binnenstroomt', enz.

Van de Heilige Schrift, door dr. H.F. Kohlbrugge, gepubliceerd door T. van Es, met titel: Toevlucht. Uitgave De Groot Goudriaan, 2004. Blz. 26 e.v.

Vraag. ***Wat is de keursteen van het ware geloof?***

Antwoord. ***De Wet***. Het is niet de voorgewende gezindheid, maar de daad, de handelingen, die laten zien wat er in het hart leeft. 'Wat nuttigheid heeft het of ik weet wat Gods Woord spreekt en niet overeenkomstig doe.' Daarom vrage men niet: hoe denkt die of die? Maar: hoe handelt hij?, wil men zijn hart stichten. Jac. 1:22 "Maar zijt daders des Woords en niet alleen hoorders, waarmee gij uzelf bedriegt."

Hetgeen getoetst moet worden is het geloof, en hoe het zich in daden openbaart. De toetssteen is de Wet, zegt Kohlbrugge. Hoe tegenstrijdig is deze formulering op het eerste gezicht met hetgeen Kohlbrugge in zijn preek over Romeinen 7 stelt! Duidelijk blijkt hieruit dat het nodig is om regelmatig het ene citaat met het andere te vergelijken, om de bedoeling van Kohlbrugge te leren begrijpen.

Die bekend is met de theologie van de Schotse theologen uit de 17e en 18e die in de Gereformeerde gezindte vertrouwen genieten, bemerkt een groot verschil in theologische formulering, hoewel men in de praktijk één is in het leven uit Christus en de gelijkvormigheid met een lijdende en levende Zaligmaker. Zij gaan ervan uit dat de toetssteen van het ware geloof men kan vinden in Romeinen 12:2. "...*Opdat gij moogt beproeven welke de goede en volmaakte wil van God zij.*" Deze goede en volmaakte wil van God wordt genoemd:

De wet des geloofs, Romeinen 1:5 en 3:27 en Rom. 14:23.

De woorden Gods, Romeinen 3: 2.

Het voorbeeld der Leer, Romeinen 6: 17.

De wet des gemoeds, Romeinen 7: 22, 23.

De wet van de Geest des Levens in Christus Jezus, Romeinen 8:2.

De prediking van Jezus Christus, Romeinen 16:25.

Het bevel des eeuwigen Gods, Romeinen 16:26.

De WET van Christus, Galaten 6:2.

Tot zover enkele voorbeelden hoe Kohlbrugge over de Wet spreekt.

Een andere benadering dan Huntington en Philpot etc.

De verschillende betekenissen die Kohlbrugge aan de Wet des Heeren toekent, wordt door alle Reformatoren en theologen niet zo opgevat en op deze manier letterlijk geleerd. Sommige Godgeleerden plaatsen de Wet der Tien geboden, - afgezien van de aanspraak: *Ik ben de Heere uw God* – onder het Werkverbond. Anderen plaatsen haar onder het Genadeverbond, maar ze werd uitwendig wettisch betracht door het volk van Israël. Zo maakten zij door vleeselijke godsdienst van de genadige openbaring van Gods Wet een werkverbond.

Huntington, Philpot en veel andere Baptistische leraars maakten een strikte scheiding tussen de bediening van de Wet onder het Oude Testament en onder het Nieuwe Testament. De Wet, genomen als een herhaling van het Werkverbond, de Wet der Werken, is vanzelf geen regel tot rechtvaardigmaking, want ieder zou dan bij de minste zondige gedachte onder het doodsvonnis komen.

De regel des levens voor de gelovigen onder het Oude Testament was de Wet van Mozes, in haar complete vorm, *moreel en ceremonieel*. De laatste was het Goddelijk Evangelie onder het Oude Verbond. Deze Wettische regel des levens geldt niet meer voor de gelovigen onder het Nieuwe Testament. De regel is nu *de Leer van het Evangelie*, de geboden van Christus, de wil van de Vader, het voorschrift van Gods Woord. En in het Evangeliewoord worden inbegrepen en vervuld door Christus, alle wetten en regels die ooit tevoren gegeven waren. De kern van de Wet van Mozes is *liefde tot God en tot de naasten*. Deze kern ligt ook besloten in het Evangelievoorschrift, maar er is een belangrijke toevoeging: *Wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst heeft liefgehad. Wij hebben onze naaste lief, omdat zij medelidmaten zijn van het Lichaam van Christus*. En indien zij geen ware gelovigen zijn, hebben we hen lief omdat wij navolgelingen van Christus behoren te zijn, Die aan alle mensen goeddeed. De heiligmaking van de gelovigen bestaat, om het kort te zeggen, *in de gelijkvormigheid aan een lijdende Zaligmaker en aan een levende Christus, naar de wil van de Vader*. Deze uitstraling van Zijn Beeld in de ziel, geeft een afstraling naar buiten, wat in de geloofswandel openbaar komt. Dit is de Evangelische heiligmaking, 2 Kor. 3:18.

Hoewel dit een onvolledige schets is die hier gegeven wordt, vertolkt de visie van bovengenoemde Godgeleerden niet minder het onderscheid tussen Wet en Evangelie, als Kohlbrugge het doet. In wezen slaan ze op precies hetzelfde aambeeld, maar de theologische verwoording zoals Philpot dat doet in zijn uiteenzetting van het Evangelievoorschrift, komt meer overeen met de hele leervoorstelling van de Heilige Schrift en ze is helderder voor hen, die gewend zijn om zich zo Schriftuurlijk mogelijk

uit te drukken. Ze heeft een grotere harmonie met alle teksten uit de Bijbel die over dit onderwerp spreken. Van alle uitleggers geeft de uitleg van de Evangelieregel door Philpot op dit punt de minste tegenstrijdigheid in de aangehaalde teksten.

Deze Bijbelse leer, verwoord zoals Kohlbrugge en zoals de genoemde Engelse theologen het doen is te allen tijde aan veel kritiek onderhevig geweest. Sommigen lasteren haar als *antinomiaanse theorie*, anderen maken er misbruik van en zijn met een oppervlakkig geloof in Christus tevreden. *Het gaat bij beide soorten Godgeleerden echter altijd om de noodzakelijke bevinding van het sterven aan de Wet, om tot eer van God te kunnen leven.*

Er zijn velen geweest die Kohlbrugge veroordeeld hebben omdat hij de heiligmaking laat opgaan in de rechtvaardigmaking. Barth, die overigens groot respect voor Kohlbrugge had, schrijft: ‘Waar men bij Kohlbrugge alleen of bijna alleen één woord verneemt (rechtvaardiging) hoort men bij Calvijn geregeld twee woorden (rechtvaardiging en heiliging).’

Heel verdrietig en een groot gevaar vormt de mening van ds. G. H. Kersten over de leer van de heiligmaking, zoals dr. Kohlbrugge deze leerde. Hij schrijft:

Tegen de neo-Kohlbruggianen zowel als tegen de Antinomianen dient de *dadelijke* heiligmaking te worden verdedigd en in haar noodzakelijkheid bepleit.

Kohlbrugge, die de leer der vrije genade tegenover de brave Hendrik-theologie van de verkapte remonstranten te verdedigen had, sloeg reeds te weinig acht erop, dat de wedergeborene door de kracht des heiligen Geestes zich tot God bekeerd en Zijn geboden betracht. Kohlbrugge sprak van zichzelf, na zijn bekering: “ik ben dood en verrot.” Maar God noemt Zijn volk: “een heilig volk, een verkregen volk, een koninklijk priesterdom, Die hen geroepen heeft uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht.” 1 Petrus 2: 9.

De neo-Kohlbruggianen gingen nog verder dan hun leermeester. En miskenning van de *dadelijke* heiligmaking voert tot Antinomiaanisme. Voor Gods volk ligt in Kohlbrugge's voorstelling een groot gevaar. Het heeft voor sommigen de schijn van ontdekt te zijn, zo men van zichzelf op een dergelijke wijze spreekt als Kohlbrugge deed. Toch leert de ware ontdekking anders. Einde citaat.

Deze verdenking van Kohlbrugge heeft veel schade aangebracht in de gemeenten die dominee Kersten diende. Want hij plaatste deze opmerkingen in het hoofdstuk over de heiligmaking, in zijn Gereformeerde Dogmatiek, die een grote plaats inneemt in de opleiding van predikanten en onder voorgangers en catechiseermeesters.

Dergelijke onredelijke beschuldigingen of veroordelen, verdwijnen snel als men met een oprecht hart de publicaties van Kohlbrugge leest.

Kritiek en bijval op de preek over Rom. 7:14

Deze preek, en ook andere preken die Kohlbrugge in Elberfeld hield, leverden kritiek op in de kringen van het Reveil. Er werd aan christenen voorgehouden ‘dat zij bij al hun christelijke werkzaamheid en liefde, dood in zonden en vervreemd van het leven des Geestes in Christus Jezus waren’. Kohlbrugge's voorstelling van de leer van de heiligmaking kwam bij velen in een verdachte reuk te staan.

Hoe de meningen uiteenliepen en hoe er over gesproken werd, wordt kan men zien in de volgende uittreksels.

Overgenomen uit: **Kolbrugge en Westendorp, een levenslange vriendschap**

Door ds. J. K. Vlasblom

Verlag van de bijeenkomst van Kohlbrugge bij Westendorp over Romeinen 7

De brievenverzameling Kohlbrugge-Westendorp bevat geen brieven uit het jaar 1834. Toch zijn enkele gegevens uit dit jaar voor het verstaan van de zich verder ontwikkelende vriendschap en correspondentie van belang: ten eerste dat Matthijs Westendorp al aan het begin van dit jaar zijn instemming betuigde met Kohlbrugge's preek over Romeinen 7, vers 14 en daarmee de zijde van Kohlbrugge koos

Begin januari 1834 was Kohlbrugge uit Elberfeld teruggekeerd. Hij vestigde zich met zijn beide kinderen Gerrit, die hem tijdens zijn reis naar en verblijf in Elberfeld had vergezeld, en Jakob, die in Utrecht was achtergebleven en aldaar verzorgd werd, opnieuw in zijn woning aan de Plomporetorengracht nr. 681 (later nr. 25).

Op 25 januari 1834 vond ten huize van Matthijs Westendorp te Amsterdam een eerste bijeenkomst plaats, waar Kohlbrugge zijn preek over Romeinen 7, vers 14 nader kwam toelichten. Willem de Clercq gaf hiervan een positief verslag in zijn Mémoires of Dagboek: 'Daar kwam op eens Thijs [= Matthijs Westendorp] op de Beurs bij mij. Kohlbrugge was in de stad; hij had drie uur met hem gesproken, en hij [= Westendorp] was het geheel met hem eens. Nu was er 's avonds weer vereeniging bij hem, en Ter Borg' zoude er ook zijn. Ik moest nu vooral komen. Ik was er liever buiten gebleven, maar Thijs was dringend en het ware buiten de liefde geweest om te weigeren. Om half negen ging ik er naar toe. Thijs zat boven met Kohlbrugge en Ter Borg (Jan ter Borg 1782-1847).; Freysz (employé bij de Nederlandsche Handel-Maatschappij, later zendingsarbeider) was met mij gegaan. Het was eerst vrij droog.

Kohlbrugge beklagde zich zeer, dat niemand hem geschreven had, en dat hij eerst een geruime tijd, nadat alles gebeurd was, daarvan verwittigd was geworden, en nu aller gemoederen ingenomen vond tegen hem, als iemand die dwaalbegrippen verkondigde en de Gereformeerde leer verlaten had. Kohlbrugge had er daarop zelf een brief over aan den Ouden (J. H. den Ouden, uitgever te Amsterdam) geschreven die hem toen eenvoudig geantwoord had: "Gij dwaalt. Weet gij niet dat er drie stukken zijn: ellende, verlossing en dankbaarheid, en dat men door die stukken zalig wordt."

Da Costa had hem een langen brief geschreven, waarmede hij zich niet kon verenigen en waarop hij hem een langen brief had geantwoord, die nu overgeschreven werd.

Hij beklagde zich zeer over de handelwijze der broeders, dat niemand hem geschreven had, en dat nu ondertussen de vijanden juichten en Prof. Heringa (1765-1840, hervormd predikant te Nijkerk) zeide: de acties van den Heer Kohlbrugge zijn bij zijn vrienden te Amsterdam vrij wat gedaald.

Ik haalde toen zowat de grieven van onzen kant op, waarin mij Freisz ondersteunde, doch ik maakte naar onze gewone verdorvenheid, daarbij mijn eigen baan wat schoon, terwijl ik ondertussen hem even zoo goed als een ander had kunnen schrijven, en hem even zoo goed als [een] ander voor een Antinomiaan had gehouden. Kohlbrugge protesteerde tegen de beschuldiging van Antinomianisme en zeide, dat de hoofdstelling der Antinomianen is: dat men de wet niet meer preken moet onder het Evangelie, terwijl hij ondertussen zeven redenen stelt waarom men dezelve wel moet preken. Zijn preek moet men meer uit een speciaal oogpunt beschouwen. Het is de bevinding van den wedergeborene Christen die hij geeft, geenzins een volledig samenstel zijner gevoelens, zoals wij er meer of min in gezocht hebben.'... '

Hij las nu zijn preek voor, die hij zeide, dat met een arm zondaarsgevoel en niet met critisch onderzoek aangehoord moest worden, dewijl de zaak zelf het natuurlijk

verstand altijd een ergernis geweest was, en ook wel blijven zoude.'... 'Nu las Kohlbrugge de preek voor, waarbij hij wel eens door Freysz of mij in de rede gevallen werd. Verscheiden uitdrukkingen vond ik nog zonderling en ruw, doch na zijne uitlegging niet meer zoo aanstotelijk. Ter Borg zeide hem nadat het lezen afgelopen was: "Het is een arm-zondaars-preek, verder wens ik hem echter eens na te lezen, eer ik er mij nader over uit laat."

Nu ging het met Freysz over ondervindingen en bevindingen, die niemand recht duidelijk wierden en waarbij ik koud bleef... Toen opeens Westendorp zeide: Maar laat gij nu toch eens den man [= Kohlbrugge] spreken zoals hij dezen ochtend gesproken heeft. ‘

Wil ik nu buiten de preek spreken?’ zegt Kohlbrugge.

Ja, is ons antwoord.

En nu begint hij op eens allerkrachtigst belijdenis te doen van de werking des H. Geestes in den mens, van de vruchten des geloofs in het hart, van alles wat wij kunnen verlangen en waarmede ik dan hartelijk instemde, en mij zo geheel met hem verenigd gevoelde. Hij haalde ook nog de Institutie van Calvijn over het verband tussen de rechtvaardigmaking en heiligmaking in Christus aan. Er mogen dan nuances zijn, maar Kohlbrugge is steeds waarlijk een lief broeder, innig geestelijk in het aangrijpen en doordringen der zaak en ik kan nu in hem den Demagoog en geestdrijver niet zien, zoals hij door da Costa is voorgesteld geworden. Wij gingen tezamen huiswaarts en ik hoorde, dat hij over deze preek de volle tevredenheid van G. D. Krummacher had verkregen, dat al hetgeen men van het onderscheid van gevoelen met hem en F.W. Krummachers verhaald had, niet waar was, en dat hij door dezen in zijn Adventpredigt nog aan zijn gemeente als verkondiger der vrije genade was aanbevolen geworden.' ...

Ook over een tweede onderhoud met Kohlbrugge op de daarop volgende avond, waarbij deze dieper inging op persoonlijke en exegetische achtergronden van zijn preek, was Willem de Clercq 's oordeel positief.

Maar, Kohlbrugge bracht tijdens dit verblijf in Amsterdam geen bezoek aan Da Costa. Zijn uitvoerige antwoordbrief aan Da Costa werd toen juist overgeschreven en zou bij verzending gedateerd worden op 11 februari 1834.

Willem de Clercq registreerde de spanningsvolle verhouding op 27 januari als volgt: 'Wij waren bij Da Costa. Het was hem natuurlijk een grote schok, dat Kohlbrugge overal zijn baan schoonmaakt, en hem ondertussen, die hem alleen den brief geschreven had en met wien hij vroeger zoo innig verbonden was niet opzocht. Hij toonde zich zeer gevoelig op dit punt’.

Tot zover citaat Vlasblom

Visie van Willem de Clercq en Capadose en anderen

Willem de Clercq, vond het verweer van Kohlbrugge te ver gaan en dat Da Costa ‘alleronbillijkst behandeld’ was. ‘Het viel mij hart Da Costa onder de aanval van een broeder zoodanig te zien lijden.’ De gewetensvolle De Clercq merkte in de bewuste preek niet het antinomianisme op, maar een op de spits gedreven evangelische waarheid. Hij mist echter bij Kohlbrugge eenvoud en nuchterheid. De heerlijkheid van de ‘harmonie des Evangelies’ ontbreekt ook. De Clercq vond de brief ‘allergrievendst’ voor Da Costa en geeft een verklaring voor Kohlbrugge’s gedrag: ‘...De zucht om over de consciëntie te heersen, de vromen in te nemen, en de nieuwe opwekking den

voet op den nek te zetten...' De Clercq stond niet voor honderd procent achter Da Costa. 'Er mogen dan nuances zijn, maar Kohlbrugge is toch waarlijk een lief broeder'. Het ging hem aan het hart dat Da Costa zei dat Kohlbrugge's voorstelling van de heiligmaking 'eens misschien aangetast zou moeten worden'. Als dat zo is, 'dan gevoel ik, dat ik van hem zou moeten scheiden'. Een en ander heeft tot gevolg dat De Clercq de bezoeken aan de zondagavondbijeenkomsten van Da Costa achterwege laat.

Ook Capadose was het oneens met Kohlbrugge. '...Maar ach, hoe smerttede mij derzelve lezing in de ziel! Is dat Evangelie! O! ik kan u niet zeggen wat ik bij dit volslagen antinomiaansch product gevoeld heb.'

H.J. Koenen, een man uit de Reveilkring, schreef naar Kohlbrugge: 'Gij kunt mij hierover volkomen geruststellen door de eenvoudige verklaring dat gij hartelijk en oprechtelijk zamenstemt met het 86e en 91e antwoord van den Heidelbergschen Catechismus. (...) Wees zoo goed mij alle zwaarigheid daaromtrent te benemen door deze eenvoudige beaming of ook (hetgeen God verhoede) beneming.' Kohlbrugge schreef een vlijmend scherp briefje terug: '*Uw briefje is zoo weinig die vrucht der bekeering waardig en dat goede werk, dat bij mij het allervoornaamste in de beoeffening is, te weten oprechtheid, dat het voor mij een gewetenszaak zoude zijn U hierop opmerkzaam te maken, U tevens het bekende versje herinnerende: 'Maar die zich neigt tot kromme wegen / Zal God verdoen, maar Isrel leven / en vrede geven...'*

C.M. van der Kemp, iemand die regelmatig de kring van het Reveil bezocht, schreef aan Kohlbrugge: 'Hoe antinomiaansch! Zoo hebben wij dan niets meer met heiligmaking te stellen; aan onze rechtvaardigmaking hebben wij genoeg! (...) Zulk een leer verfoei ik nog meer dan het Remonstrantisme, hetwelk toch nog de heiligmaking predikt.'

Van anderen leest men: Kohlbrugge's theologie bevat zeer veel waarheid, maar is toch onwaar omdat het overdreven en eenzijdig is. Immers, 'het baant tot het verschrikkelijkst ziekteverschijnsel in gereformeerde kringen: de lijdelijkheid, het baant tot het *in 't vrije genade, vrij zondigen.*

Groen van Prinsterer merkte op: 'Indien het waar is, wat ik van de gedrukte preek van Kohlbrugge hoor, dan moet hij ook in een dwaling vervallen zijn, waarvan hij, zoo ik hoop, terugkomen zal...'

Westendorp en Twent van Roosenburg scharen zich achter Kohlbrugge

Westendorp stelde zich van begin af geheel achter zijn vriend en geestverwant, zoals uit bovengenoemd citaat blijkt.

Twent van Roosenburg schreef: 'Een broeder van antinomie te verdenken op een preek, die door vele vergevorderde Christenen met zegen gelezen wordt is, dunkt mij, niet broederlijk.'

In de literatuur kunnen we vinden dat er een geestelijke opleving was onder Gods volk in Elberfeld, en in het hele land Gods kinderen gesticht en vertroost werden door de genoemde preek.

Zie ook: W. van der Zwaag, *Reveil en afscheiding. Negentiende-eeuwse kerkhistorie met bijzondere actualiteit*, Kampen 2006

VISIE VAN DIVERSE AUTEURS

H.J. de Groot, Hervormd predikant te Voorst, beweerde dat het absolute recht en gelijk onbetwist aan Kohlbrugge's kant lag. Hij verwijt Da Costa labadistische, pietistische en methodistische gevoelens, gepaard aan een grote mate van werkheiligheid. Hij merkt op: '*Hier* is het punt, waar Kohlbrugge gebotst heeft, en wel botsen *moest*, met het heele Reveil; dat, wonderlijk genoeg, en ongelooflijk genoeg, met Da Costa meeging'.

Kohlbrugge en Kuyper en hun wederzijds contact, door DR. K. GROOT; 1955

... Vanwaar die ommekeer in Da Costa's gezindheid tegenover Kohlbrugge? Ik vermoed dat hij het toch niet zo goed kon zetten, dat Kohlbrugge die als jongere tot dusver zo hoog tegen hem had opgezien, zo langzamerhand op een toon van gezag was gaan spreken. Kohlbrugge deed dat, niet omdat het om hem ging, maar omdat hij terwille van de waarheid van het Woord Gods daartoe verplicht meende te zijn. Om diezelfde reden had hij als hulpprediker tegen de neologie van een gevestigd collega geprotesteerd. Het was die toon van gezag, dat strenge redeneren vanuit Gods Woord zonder dierbaarheid, waaraan de Amsterdamse Réveilmannen met hun toch wel wat knusse vroomheid zich stootten.

Da Costa had bij de besprekingen over het protest naar de Synode volgens Willem de Clercq erkend, „dat Kohlbrugge altijd uit zijn natuur iets demagogisch, iets opruiende had". En toen nu in het verloop van het jaar 1833 Da Costa de preek over Romeinen 7 : 14, die Kohlbrugge in de Gereformeerde Kerk te Elberfeld gehouden had, las, waarin hij al het „heilig werk" van mensen, gezien in het licht van de heiligheid Gods, kraakte - toen kon hij helemaal niet meer meekomen. Dat ging lijnrecht in tegen zijn „Christus in ons", die ons toch in staat stelt het goede te doen. In de preek van de vroeger toch zo gewillige Kohlbrugge hoort hij weer de toon van gezagsaanmatiging bij diens spreken over geloofszaken, die hem irriteert en die hem verhindert er het profetisch getuigenis in te horen. Hij schrijft weer een brief aan Kohlbrugge en beschuldigt hem van antinomianisme.

Kohlbrugge antwoordt uit de zekerheid en de kracht van zijn profetische zending, zonder aanzien des persoons en zonder enige concessie. De vriendschap tussen de beide mannen is stuk, voorgoed, al heeft Kohlbrugge later bewezen de mens en dichter in Da Costa te zijn blijven waarderen. Daarmee maakte hij waar wat hij in zijn fel protest van 1834 tegen Da Costa's beschuldiging toch ook gezegd had: „vergeef het mij, zoo ik te scherp mocht zijn, de liefde blijft; maar, waar het der zielen zaligheid geldt, en de ere Gods en Zijne waarheid, houdt die liefde zich in".

In overeenstemming hiermee heet het in een brief aan W. de Clercq van 1840: „Was hij (d.i. Da Costa) U een vriend in poëzy, in letteren, in wetenschappen alleen, het was nog te dragen - maar een vriend is hij U en gij hem in een religieuze betrekking en is

U beiden het andere maar een tweede". Waaraan eerst was voorafgegaan: „Zoo gij gelooft, dat ik in liefde voor Da Costa U of iemand iets toegaf - kent gij mij slecht". En waarop later volgde: „Gelijk Samuël lange het leed droeg over Saul, dien God eens een ander hart had gegeven en eens tot een anderen man gemaakt had - zóó heb ik eens over Da Costa getreurd".

„Het Kohlbruggiaansche gevoelen of stelsel als beginsel van geestelijk leven is gelijk opium, Schriftverdraaiing, in den grond verwant met de pantheïstische richting van Groningen", schreef Da Costa aan dezelfde vriend, die er hoe langer hoe meer toe neigde Kohlbrugges heiligingsbeschouwing als de Bijbels juiste te gaan zien.

En toen in de vijftiger jaren Kohlbrugge in ons land langzamerhand meer gewaardeerd werd en men een verzoekschrift om hem te rehabiliteren aan de Synode wilde zenden, weigerde Da Costa dit te ondertekenen, omdat daarin de uitdrukking voorkwam: „gedrongen door de innigste behoefte huns harten". Da Costa kon ook toen nog niet meekomen.

Men mene niet dat ik hier iets ten nadele wil zeggen van de roem van Da Costa, de begaafde voornaamste representant van een stroming in het 19e eeuwse geestelijk leven, die tegenover een dorre religie van de rede zoveel positiefs stelde, zoveel waars en schoons schonk en die aan het christendom tot in het begin van onze eeuw toe een warmte en een kracht gegeven heeft, waarop het koude rationalisme, een oppervlakkige deugdtheorie en een nuchter materialisme geen vat kon krijgen. Ik bewonder Da Costa om de moed van zijn bekering tot Christus en partij kiezen voor een gesmade nachtschool, om zijn aanvaarden van de consequenties die deze keuze voor de voorname zoon van joodse familie met zich bracht, om zijn sterk eschatologisch gerichte geloofskracht, om zijn voor velen tot zegen geworden bijbelse lezingen en om zijn gloedvolle van zijn geloof getuigende zangen.

Maar Kohlbrugge trok de vore in profetische kracht dieper en dat heeft Da Costa niet kunnen zien en niet kunnen erkennen, in 1834 niet en voor zover mij bekend is, ook in latere jaren niet.

Overgenomen: **Isaac da Costa; Messiasbelijdende Joden.**

Door Dr. J. Haitzma; Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, 1993

Een poging tot evaluatie van de beide brieven

... We kunnen ons indenken, dat Da Costa de uitdrukking van Kohlbrugge, *dat de wet ons een lijk is*, niet kon aanvaarden. Kohlbrugge verwijt Da Costa nog al eens, dat hij zijn meningen weergeeft met uitdrukkingen die niet letterlijk in de Schrift staan, maar hier doet hij dit zelf. We lezen namelijk in de eerste verzen van Romeinen 7 waaraan Kohlbrugge direct in het begin van zijn preek herinnert wel dat wij *'dood zijn voor de wet,'* maar niet, in elk geval niet letterlijk, *dat de wet dood ja, een lijk is voor ons*. Dat Da Costa dit laatste in strijd achtte met 'onze gereformeerde Heidelbergsche Catechismus' is te begrijpen. Antwoord 91 zegt namelijk dat de goede werken, die wij uit dankbaarheid moeten doen, vraag 86, overeenkomstig de wet van God, de tien woorden, moeten geschieden. Eveneens kunnen wij ons voorstellen, dat deze krasse uitdrukking 'een lijk is voor ons' een reeds gerezen vermoeden kon bevestigen dat Kohlbrugges op zichzelf waarachtige en gezegende leerstuk van 'de gerechtigheid des geloofs zonder de werken der wet' niet vrij was van het zo gevaarlijke antinomianisme.

Dat de veel geplaagde Kohlbrugge over dit verwijt van de door hem zo hoog geachte Da Costa zeer verontwaardigd was, laat zich echter ook verstaan. Want een

antinominiaan was hij absoluut niet. Dat blijkt al uit de preek zelf. We memoreerden de uitdrukking daaruit: 'Dat de heiligmaking na te jagen de wil van God is en wij geroepen zijn tot heiliging, zie ik in de Schrift.' In de inleiding tot de preek had hij zich trouwens ook reeds fel gekeerd tegen degenen die beweerden: 'De christen is niet meer onder de wet, maar onder de genade en heeft een eeuwige vrijheid van de wet en een volmaakte gerechtigheid en heiligheid in Christus' en die er daarom maar op los zondigen. En hij had toch ook gezegd dat Christus het recht der wet in ons vervult? Eveneens is het waar, dat de preek doorweven is van aansporing tot heilige wandel. Kohlbrugge herinnert er Da Costa bovendien terecht aan, dat deze het doel van zijn preek steeds goed in het oog moet houden. Hij wilde namelijk waarschuwen voor een wettische heiligheid en voor het willen verkrijgen van geloofs zekerheid door te zien op eigen 'onheilige heiligheid'.

We concluderen dan ook dat Da Costa veel te ver ging met zijn uitspraak: er kan geen grotere afstand zijn tussen oost en west dan tussen Kohlbrugges leer en het drievoudig snoer van onze Catechismus: ellende, verlossing en dankbaarheid. Kohlbrugge had ook groot gelijk met zijn opmerking: 'Gij had mij vragenderwijs moeten schrijven. Verwerpt gij het derde deel van den Heidelbergse Catechismus?' En natuurlijk heeft hem bijzonder pijn gedaan de vraag van Da Costa *of hij nog kan menen dat hij alleen door vijandschap van mensen verhinderd is lidmaat van de kerk te worden.*

Dat de dankbaarheid niet in aanmerking scheen te komen in Kohlbrugges preek was Da Costa's hoofdbezwaar. De acht punten die hij daarna in zijn brief noemt, houden daarmee verband en lijken ons door Kohlbrugge duidelijk weerlegd.

Maar we hebben wel bezwaar tegen bepaalde verwijten die Kohlbrugge in zijn verdediging tegen Da Costa uit. We noemen er enkele.

We achten de aanklacht dat Da Costa de Christus voor ons en de Christus in ons, de rechtvaardiging en de heiliging van elkander scheidt onjuist. Da Costa schreef immers: 'de Schrift verbindt met deze rechtvaardiging onafscheidbaar de heiligmaking, al zijn ze van elkaar onderscheiden'.

Ook lijkt het ons onterecht, dat Kohlbrugge zo fel uithaalt tegen Da Costa's meermalen gedane uitspraak, *dat de heiliging de kroon van de leer der zaligheid is.* Het doel der rechtvaardiging is toch de heiliging? We zijn toch herschapen tot goede werken?

Evenmin lijkt ons Kohlbrugges verwijt juist dat Da Costa de ambten van profeet, priester en koning van elkaar scheidt. Integendeel, hij verbindt ze ten nauwste. En was bij Da Costa de onderscheiding van de stenen wet op de Sinai, die werd afgekondigd in donder, onweder en storm en de wet der vrijheid van Christus onder het geruis van een lieflijke regen als van de Heilige Geest in de vlezen tafelen van ons hart fout? Kon Kohlbrugge dat terecht naar beneden halen met de kwalificatie 'dichterlijke voorstelling'? En is het schrijven van de wet van Christus in de harten der gelovigen niet een vervulling van Jeremia 31:33? Is in de Heidelberger de wet die onze ellende doet kennen, niet dezelfde als die voor ons regel der dankbaarheid is? Is er verder een tegenstelling tussen 'een nieuw schepsel worden' en 'een nieuw schepsel zijn'? Sluit het een het ander uit? Is er ook tussen gereformeerde exegeten geen verschil van mening over de vraag: Wie is in Romeinen 7 aan het woord? De wedergeborene of de onwedergeborene?

We willen het hierbij laten. De lezer herleze de beide brieven. Mogelijk komt bij hem dezelfde vraag op als bij ons: bedoelen beide groten in de ruimte der kerk in wezen niet hetzelfde: 'de rechtvaardiging van de goddeloze' en het is God die in u werkt het willen en het werken naar Zijn welbehagen.' Is er tussen hen meer dan een verschil

van accent?

Tot zover dr. J. Haitsma

[Conclusie: Het verschil betrof m.i. niet een accent op de Evangeliewaarheden, maar Kohlbrugge had een dieper inzicht dan Da Costa en andere Reveilvrienden in de leer van Christus als Plaatsbekledende Borg bij de Vader; wat een ruimer toegang verleent tot het Vaderhart Gods en een meer inniger omgang met de verheerlijkte Christus. W. W.]

H. F. Kohlbrugge de onheilige heilige; door Ds. W. A. Hoek; 1964

Kohlbrugge leefde bij de gratie van Gods betrouwbaarheid. Hij geloofde Hem letterlijk op Zijn Woord. Dat komt ondertussen meer voor. Deed Da Costa dat dan soms niet, kan men hier vragen? Zeker, Da Costa deed het ook! Maar Kohlbrugge deed het bewogener, feller, inniger, aandoenlijker, dankbaarder. Dat kwam omdat hij zoveel armer dan Da Costa was. Zijn pauperisme had het absolute nulpunt bereikt. Hij bezat letterlijk niets. Ook geen bescheiden symptoompje van vooruitgang in heiligheid. Eerder van het tegenovergestelde. Hij moest het met zijn vlees doen. Het was bij hem een volkomen heilloos geval. De dood had hem gegrepen, al zijn dagen lang. Doch juist daarom kon Christus hem volkomen Levensvorst zijn. Hij was niet levend, maar zijn Heiland was het. En dus leefde hij en zong zijn onbekommerd lied, als een vogel in de lente.

Tot zover Hoek.

De breuk blijvend op aarde

Overgenomen uit: *Johannes Wichelhaus*, door W. Balke

Uit een brief van dr. H.F. Kohlbrugge, Elberfeld 15 Juny 1857.

... Dank voor de boekjes van S. en d. C. [dit is Da Costa]

Ja wel knijpt het hart er bij toe. Hoe dommer hoe brutaalder — d. C. antwoord is dat van een naïve verstandige Jood — maar geheel toch van een Jood — niet met waardigheid uit de ware waarheid — niet gezalfd (ik moest er dikwerf bij glimlachen over het snedige)"

Noot 45. Het is triest dat de breuk tussen Isaïc da Costa en Kohlbrugge als geestverwanten, vrienden en leerlingen van mr. Willem Bilderdijk, de vader van het Nederlandse Réveil, inzake hun diepgaand verschil van mening over de verhouding van rechtvaardiging en heiliging in 1833/1834 nooit meer is hersteld. De breuk was definitief. Kohlbrugges kritische opmerkingen doen ons thans zeer onaangenaam aan, al mogen we deze herinnering aan Da Costa's Joodse afkomst en toegedichte eigenschappen beslist niet als 'antisemitisch' duiden. Als algemene gezegden horen wij ook nu nog wel eens: je kunt wel merken dat hij/zij van bijv. Friese of Zeeuwse afkomst is met bijgevoegde stereotypen als 'koppigheid' of 'zuinigheid'.

Westendorp heeft door zijn toezending van Da Costa's brochure bij Kohlbrugge kennelijk een gevoelige snaar geraakt. Het moet voor Kohlbrugge altijd een blijvend verdriet zijn gebleven dat de door hem hoog geachte vroegere vriend Da Costa zijn

beschuldiging dat Kohlbrugge in zijn preek over Romeinen 7 vers 14 'antinomianisme' had verkondigd nimmer had herroepen of op z'n minst herzien en bijgesteld.

Kohlbrugge en de onvervulde profetie over de bekering van Israël en de heerlijke staat van de Kerk

Kohlbrugge was verbonden aan het reveil, in geloofsbeleving en Godsvrucht. Zijn visie op diverse theologische zaken was anders. Met namen hun toekomstvisie verschilt als de dag en de nacht. 'Kohlbrugge heeft weinig oog voor de gelaagdheid van de beloftevervulling', zegt Professor A. de Reuver, in een van zijn kundige geschriften. En hij voegt er aan toe, dat Dr. Kohlbrugge diep was in zijn bevindelijke Schriftuitleg, maar niet breed. De meeste onderzoekers van Kohlbrugge's nagelaten boeken zijn dezelfde mening toegedaan.

Openbaring 20, Het Duizendjarig Rijk; in Schriftverklaringen deel 15

Dat is het waarin men zich met ere zoekt te redden als men zich niet aan Gods wil onderwerpt om werken tot noodzakelijk gebruik te doen, maar zich inwendig godvruchtig wil maken en telkens door de zeer gewone en platte levenstrein, waarin alles aan de ijdelheid is onderworpen, uit zijn denkbeeldig hemels standpunt uitgebotst wordt, n.l. in zulk een rijk, een godsrijk op aarde, dat komen moet; zonderling vagevuur!

Jungius verrekende zich niettegenstaande hij er een openbaring van had; Bengels 1836 ging voorbij; het 1844 der nieuweren verstreek ook; de Fils de l'Homme stierf jong (Onze schrijver zinspeelt met deze namen op valse voorspellingen aangaande de komst van Christus. Red.); maar toch... Christus de Heere is nog niet recht koning, maar zal het nog eens in volle waarheid worden. De kennis Gods moet nog eerst de bodem bedekken als de wateren de bodem der zee. Dat heerlijk Godsrijk is nog niet; de Joden moeten eerst bekeerd worden, of er moet nog eerst een Elias komen, of...

Zo hebben oudere Theologen gedacht, zo ook nieuwere. *Zo reeds dachten enigen in de eerste christeneeuw, geleid door iemand, die zei, dat hij het van Johannes, de Apostel zelf gehoord had.*

(...) Want alzo zoekt, met zulke leringen, de mens zich staande te houden en te blijven smaken de genieting der zonde der tegenwoordige wereld; maar wat anders zoekt hij, die gewaar wordt wat Gods Woord hem biedt, hij, bij wie het een strijd is op leven en dood, dat hij overeenkomstig het Woord Gods zij. Zet de Wet Gods niet opzij met een eigengemaakt Evangelie. Dat boek der Openbaring kan onmogelijk oorspronkelijk zo onverstaanbaar geweest zijn als het sedert geworden is. *Hoe hebt ge niet zoveel gezond verstand om te zien, dat als ge het ene letterlijk opvat, ge het andere ook letterlijk moet opvatten? Heeft dan de stad Gods een muur van stenen uit steengroeven? Is die muur op letterlijk 144 ellen gemeten? Is die stad letterlijk een kubiek (even breed, als lang en hoog)? Was er dan een letterlijke smid, die de keten en de sleutel maakte? Duizend jaren letterlijk, dan ook de keten letterlijk, dan ook een letterlijke draak. Laat het u voor ditmaal genoeg zijn, dat duizend jaren een getal is van volkomen standhouden, van volkomen heerschappij, en van volstreckte macht. Zo hebt ge "de hoofdmannen over duizenden bij de kinderen Israëls" en "de afdelingen in duizendtallen", letterlijk; en figuurlijk: "één zal er duizend jagen" en "de Heere komt met Zijn vele duizendmaal duizenden." Ook is het een ronde tijd, een volkomen tijdperk van volharding, als duurde het ook maar één dag, of een jaar, of twee en een half jaar, alles hetzelfde. De kinderen Israëls hebben nog geen duizend jaar met hun God als Koningen geheerst, Van Egypte tot Babel zijn slechts 903 jaar. Denkt hij dat de apostel dit niet heeft gemerkt? Zij die in het Woord der waarheid blijven, die bij het eeuwig evangelie volharden, zullen toch gevonden*

worden, wil de apostel zeggen: Zij zullen met Christus regeren duizend jaren, dat is: zij zullen met Hem volharden als deelgenoten in Zijn verdrukking, Koninkrijk en lijdzaamheid. Zij zullen zo met het getuigenis volharden, regeren, dat op alle weerstand beslag gelegd zal worden, zodat zich alle vijanden des Heeren met hun aanvoerder, de duivel gebonden zullen voelen.

Wat moet deze opvatting van Kohlbrugge bij de mannen van het Reveil en degenen die de beloften van Christus aan Zijn kerk verwachtten, een intens diep verdriet veroorzaakt hebben. Da Costa, Cappadose, Schwartz en het Comité van de Vrienden van Israël, ds. Herwaarden, ds. Van den Oever, en heel veel andere kinderen van God met hen, hebben gebeden, smeekten en worstelden aan de Genadetroon om de vervulling van Gods beloften, om de bekering van Israël, en om het beloofde nieuwe leven in de Kerk van Christus; hetzij voor een bepaalde periode of voor duizend jaar. Da Costa legde met duidelijke bewijzen uit dat de Profetieën een meervoudige vervulling hebben, voor diverse tijdperken waarin de Kerk van Christus zou verkeren. Kohlbrugge hechtte nergens zo'n grote waarde aan dan aan het Oude Testament, de beloften van Gods woord en de vervulling in Christus. 'Het woord zult gij laten staan', zegt hij in navolging van Luther.

Maar, nu geeft de Heere de beloften in het Oude Testament vervuld in Christus, het Hoofd. Hij vervult ze in de heidenwereld vanaf de prediking van de Apostelen tot op deze dag; en Hij beloofd ze verder te vervullen door de bekering van Israël, zoals Paulus het glashelder uitlegt in Romeinen 11 ... maar Kohlbrugge zegt o.a. "*Hoe hebt ge niet zoveel gezond verstand om te zien, dat als ge het ene letterlijk opvat, ge het andere ook letterlijk moet opvatten? In de Openbaring van Johannes vernieuwt de Heere Jezus de Oud-Testamentische beloften om Zijn verdrukt volk te bemoedigen en hoop te geven op Zijn overwinningen ... die hoop wordt de grond ingeboord door de opmerking: Zo reeds dachten enigen in de eerste christeneeuw, geleid door iemand, die zei, dat hij het van Johannes, de Apostel zelf gehoord had.*"

Da Costa leerde, dat het verstrooide Jodendom weer bij elkaar zou komen in hun land, evenals dorre doodsbeenderen, en daar tot de Heere hun God en David hun Koninklijke Messias bekeerd zou worden; Ezechiël 37.

Voor de bekeerde Israëlieten en degenen die de vertroosting Israëls verwachtten, moet de visie van Kohlbrugge een buitengewone smart veroorzaakt hebben, want het ging over hun Koning, over Zijn Woord, over Zijn leer en Zijn eer! Dit is ook een belangrijke reden geweest dat de verhouding nooit meer goed gekomen is tussen Kohlbrugge en de broeders van het Reveil. En zoals Kohlbrugge leerde over de komst van Het Woord in ons diepverdorven vlees om de Zijnen in Zijn Beeld te herstellen, opdat zij in Hem zouden wandelen: *Gods Woord zegt het, dáár hebt ge Zijn Woord; ... zó zeiden ook degenen die de beloften van Christus voor Zijn Kerk op aarde verwachtten: Gods Woord zegt het, dáár hebt ge Zijn Leer; God heeft gesproken, en de Heilige Geest heeft het ons geopenbaard. En de Schrift kan niet gebroken worden!*

Einde toelichting door W. W.

VOORREDE BIJ de EERSTE DRUK (1880)

Voor korte tijd verscheen te Heerenveen een theologische dissertatie van de heer L. Wagenaar,² waarin onder meer kerkelijke zaken ook de uitsluiting van Dr. H. F. Kohlbrugge uit de Ned. Herv. Kerk hier te lande besproken en diens zogenaamde richting en gevoelens aan een tamelijk scherpe, maar lichtvaardige en onnauwkeurige kritiek worden onderworpen. Verdient het alleszins lof, dat de grievende behandeling Dr. Kohlbrugge in 1830 - '32 aangedaan, in deze dissertatie bij de ware naam, dat is, misdaad, genoemd wordt, zo lazen wij aan de andere kant met verontwaardiging, dat de schrijver het waagt, de eerbiedwaardige en nu al sinds lang zalig ontslapen leraar, de hatelijke naam van Antinomiaan of Wetbestrijder te geven, en deze beschuldiging te gronden op geheel onnauwkeurige en verkeerde aanhalingen uit Kohlbrugge's schriften. Had Dr. Wagenaar bijvoorbeeld pag. 42 van de door hem geciteerde Brieven nauwkeurig gelezen (iets, dat men van enen doctorandus bij het schrijven van zijn dissertatie toch wel mag verwachten en eisen), hij zou gezien hebben, dat juist wat hij aanhaalt als uitspraken van Dr. Kohlbrugge, wangevoelens zijn, waarvoor deze zijn vrienden, aan wie die brief gericht was, ten ernstigste waarschuwde.

Hoe of het overigens de heer Wagenaar mogelijk is, iemand, die leren zou: "Weg met de Wet, die is vernietigd!" een oude eerwaardige balling te noemen, en hem allerlei uitbundige lof toe te zwaaien, is ons onbegrijpelijk. Dr. Kohlbrugge zelf zou zeker iemand, die zulke lasteringen omtrent de Wet in de mond nam, zeer ernstig terechtgezet, en zo zijn wangevoelen op dwaling, niet op kwaadwilligheid, berustte, hem beter onderwezen hebben.

Hoogst bevreemdend is het ons nu, dat men nog steeds voortgaat, die waardige man, - wiens hele leven een aaneenschakeling was van waarachtig goede werken, van zelfverloochening en liefde tot de naaste, een Antinomiaan te noemen - is voor allen, die het voorrecht hadden zijn onderricht in prediking of catechisatie te genieten, ongerijmdheid! Ja, zo iemand, dan heeft Dr. Kohlbrugge het verstaan, of liever had de Heere het hem Zelf geleerd, bij alle bittere miskennis en smadelijke verdenking, Hem, de getrouwe Schepper, zijn ziel aan te bevelen met weldoen, en vurige kolen te hopen op het hoofd dergenen, die hem veroordeelden zonder hem te kennen. Hoe velen, die naar 1 Tim. 1: 7 *leraars van de Wet willen zijn, en niet verstaan, noch wat zij wat zij zeggen, noch wat zij bevestigen*, hebben het later zelf erkend, dat Kohlbrugge gelijk had, als hij luide verkondigde, *dat alleen zij die Christus door een waarachtig geloof zijn ingeplant, vruchten van de dankbaarheid zullen voortbrengen!* Hoe menigmaal hoorden wij hem armen en ellendigen, die bezwaard waren over hun ongelijkvormigheid aan de Wet Gods, op Christus Heere wijzen als op de ware Wijnstok, in wie alleen de ranken goede vrucht dragen!

Om velen in Nederland, die ten gevolge van deze nu sinds bijna een halve eeuw telkens terugkerende beschuldiging van Antinomianisme bevooroordeeld zijn tegen Kohlbrugge en diens vrienden, beter in te lichten en hun een bron van vreugde en genot te openen in het lezen van diens leerredenen, - die menigeen nu slechts met een huivering ter hand neemt, - besloten wij de navolgende hoogst belangrijke brieven naar aanleiding van een leerrede over Rom. 7: 14, uit het jaar 1833³ het licht te doen zien. Wij doen zulks ook gedreven door de innigste gevoelens van dankbaarheid en eerbied voor de waardige leraar, die nu al sinds lang het lied van het Lam ook zingt,

² "Het Reveil en de afscheiding", bijdrage tot de Nederlandse Kerkgeschiedenis van de eerste helft van de XIXde eeuw. (Heerenveen. J. Hepkema, 1880.)

³ Vanwege de veel aanhalingen uit de leerrede hebben wij deze doen herdrukken en aan de uitgave dezer brieven toegevoegd

bevrijd uit dit aardse leven, dat voor hem meer dan voor velen een smeltkroes van ellende was. Zo iets, dan is deze correspondentie geschikt om vooroordelen omtrent Kohlbrugge's zogenaamde dwaalbegrippen aangaande de heiligmaking uit de weg te ruimen en hem te doen kennen en erkennen als een getrouw en ijverig verdediger van de onveranderlijke, door geen menselijke wijsheid uitgebreide en verbeterde, maar *echt Gereformeerde leer*. Nog met stervende lippen riep hij het zijn naasten betrekkingen toe: "*Kinderen! De Heidelberger, de eenvoudige Heidelberger, houdt u daaraan in leven en in sterven!*"

Met opzet hebben wij de naam van de eerste briefsteller niet genoemd, opdat een iegelijk het wete, dat wij bij het uitgeven dezer stukken niet gedreven worden door kleingeestige partijdigheid, noch zucht, om iemand, wie dan ook in een minder gunstig daglicht te stellen; het gaat ons niet om menselijke namen, maar om de waarheid Gods.

Zeker zullen velen met belangstelling deze briefwisseling lezen, tussen twee van de grootste mannen, die Nederland ooit bezat; beiden uitmuntend door de heerlijkste geestesgaven én geniale ontwikkeling. Beiden zijn thans niet meer op aarde. Vond de een in zijn vaderland veel achting, eer en sympathie, de andere oogstte in datzelfde, hem zo oneindig dierbaar Nederland weinig meer dan miskenning en smaad, en moest van bijna allen verlaten, toen hem de deuren van de zichtbare kerk waren gesloten, zijn eenzaam pad gaan. Weinig eer was er dan ook toen te behalen, Dr. Kohlbrugge openlijk de broederhand te reiken of te blijven reiken. Onder allerlei voorwendsels zocht men zich van hem te ontslaan, en al noemde men hem in brieven, die niemand dan hem onder de ogen kwamen, tienmaal *lieve broeder of broeder in de Heere*, zoals men hierachter zien kan, toch vond men er geen gewetensbezwaar in, hem, al was het dan ook met de fijnste theologische spitsvondigheden, in een verkeerd daglicht te plaatsen. Spoedig had de kreet "Kohlbrugge is een Antinomiaan!" hem in Nederland maatschappelijk⁴ gedood.

De beschuldiging van Antinomianisme, in de eerste van de twee volgende brieven tegen hem gericht, verwekte in Kohlbrugge's hart zulk enen storm van aanvechting, dat hij, zoals hij later eens aan iemand schreef (de brief is nog aanwezig)⁵, alle antinomiaansche boeken, die hij machtig kon worden, las en herlas, om te zien of van de beschuldiging iets waar was. En telkens vond hij tot zijn grote vreugde, dat God hem voor dergelijke schadelijke leer bewaard had.

Wat intussen hier verworpen werd, vond in Pruisen een veilig toevluchtsoord. God de Heere stelde Zijn verdrukt en miskend kind aan het hoofd ener bloeiende Gereformeerde Gemeente, zodat, toen de eerwaardige balling - wij noemen hem graag zo met Dr. Wagenaar, - in 1857 hier te lande preekte, hij openlijk verklaarde, *God te danken voor al het lijden, hem wel door mensen, maar niet dan naar Gods raad aangedaan*.

De verdere verhouding tussen de twee grote mannen⁶ is ons onbekend, en dit doet ook minder ter zake; als men de edele, geleerde, op apostolische en reformatorische schriften gegronde apologie van de zo zwaar miskende leraar onpartijdig en onbevooroordeeld leest, zal men niet langer de hatelijke naam van Antinomiaan noch op Dr. Kohlbrugge noch op hen werpen, voor wie hij in Gods hand het middel was om

⁴ Bedoeld wordt *kerkelijk* gedood. (Red)

⁵ Aan Mr. F. Lucas te Westmaas bij Oud-Beijerland; 20 januari 1863

⁶ Kohlbrugge en Is. Da Costa

hen met de waarheid, die naar de Godzaligheid is, bekend te maken.

Zeker heeft de ontslapene Kohlbrugge, wie vredelievendheid en vergevensgezindheid zo zeer eigen waren, of liever, in wie deze deugden, als vrucht van de Geest, zo heerlijk blonken (alleen waar het Gods Waarheid gold, wist hij van geen plooiën en was onverzettelijk), menigmaal voor die oude vriend van zijn jeugd gebeden. En ook wij hopen hartelijk, dat deze geachte en gevierde schrijver niet zal volhard hebben in zijn verkeerde opvatting, en op hem zo niet toepasselijk is wat Bilderdijk (Br. III p. 153) zegt: “Wee hem, die meer wil zijn dan een lijdelijk werktuig in Gods hand!”

Dan juichen thans beiden voor Gods troon en dan zal in het nieuwe Jeruzalem, waarin niet inkomt iets, dat ontreinigt en gruwelijkheid doet en leugen spreekt, maar die geschreven zijn in het boek des levens van het Lam, zeker de schrijver van de eerste brief *zijn dierbare broeder in de Heere*, zoals hij Dr. Kohlbrugge noemt, niet meer verdenken van Antinomianisme of welke dwaling dan ook.

Hartelijk hopen wij, dat Dr. Wagenaar uit deze brieven zien zal, hoe lichtvaardig en ten hoogste onjuist hij het woord Antinomiaan in zijn dissertatie gebruikte. Hem omtrent andere onjuistheden in zijn beoordeling van Dr. Kohlbrugge terecht te wijzen, ligt niet in ons bestek; alleen weten wij uit goede bron, dat de betrekking tussen Ds. Laatsman en Dr. Kohlbrugge van zeer oppervlakkige aard en van korte duur was, en Laatsman later tot Kohlbrugge's hevigste tegenstanders behoorde.

Heeft Dr. Wagenaar onze waardige leraar en vriend openlijk Antinomiaan genoemd, welaan, door dit schriftstuk van Kohlbrugge's eigen hand zij aan een ieder bewezen, hoe ongegrond deze beschuldiging is. Nee, Kohlbrugge was geen Antinomiaan, maar tot aan zijn laatste snik heeft hij vastgehouden aan het drievoudige snoer: *ellende, verlossing en dankbaarheid*, gelijk ook dat andere drievoudige snoer, *Kerk, Oranje en Vaderland*, met gouden letters in zijn hart geschreven stond.

In al eenvoudigheid wagen wij het, deze brieven te laten spreken, en sluiten met het zalige bewustzijn, dat veel kinderen Gods dezelfde smaad hebben moeten verduren, die ons thans in onze ontslapen herder en leraar weer is aangedaan. Ook Paulus moest hetzelfde horen en werd, zoals wij Rom. 3: 8 lezen (vgl. ook Hand 6: 12 en 21:28), gelasterd te leren: “*Laat ons het kwade doen, opdat het goede daaruit kome.*”

Doch de Heere leeft, en van Hem zingen wij met een vrolijk hart:

*Want God, de Heer', zo goed, zo mild.
Is t' allen tijd' een zon en schild;
Hij zal genad' en ere geven;
Hij zal hun het goede niet in noo
Onthouden, zelfs niet in de dood,
Die in oprechtheid voor Hem leven.
Welzalig, Heer'! die op U bouwt
En zich geheel aan U vertrouwt.*

Enige vrienden van Dr. H. Kohlbrugge

1. “Ellende en Verlossing” Leerrede over Romeinen 7:14 volgens de eerste uitgave, vertaald en van een voorwoord voorzien, door J. H. Albrecht

Ellende en Verlossing

**OF, DE IN CHRISTUS GERECHTVAARDIGDE EN GEHEILIGDE
CHRISTEN - BESCHOUWD OOK IN ZICHZELF,
in een Leerrede over Romeinen 7: 14**

door

**Herman Friedrich Kohlbrugge, Dr. der Theologie,
uitgesproken in de Hervormde Gemeente te Elberfeld.**

VOORBERICHT VAN DE VERTALERS.

“Met hartelijke blijdschap en met een dankgevoelige ziel tot de Heere van Zijn gemeente ontvingen wij het aangename en verblijdende bericht, dat het onze geliefde Broeder, de schrijver dezer Leerrede, in weerwil van de vijandschap, haat, vervolging en tegenwerking van de macht van de duisternis, ja, tot spijt van de satans en zijn instrumenten tot zijn grootst genoegen vergund werd, de heilige kanselplaats elders te betreden, om het dierbare Evangelie van zijn Heeren, als de blijde boodschap, te prediken.

Een verblijdend welkom was ons daarom deze leerrede, door onze dierbare Broeder uitgesproken en het lezen derzelve, een zalig genot, van de dierbare waarheden, welke in deze kanselrede zo apostolisch opengelegd zijn, namelijk: *Ellende en Verlossing*, hetwelk wij wel de ziel van het ware Christendom noemen mogen. Billijk zou men verwacht hebben, dat al van de Heere volk deze Leerrede met blijdschap en met een dankbaar gevoel voor de Heere, ontvangen en met toestemming en zegen voor het hart moest gelezen hebben.

Maar de geruchten hebben juist het tegenovergestelde verspreid! Men heeft helaas, dit oorspronkelijk werk zowel, als de persoon verketterd!

Hoe is dit mogelijk, vraagt men?

Ja, dat is natuurlijk eigen. Want de Farizeeër in ons binnenste onderwerpt zich van de wet van God niet, hij kan het ook niet! En deze geest is het, die door al eeuwen heen, zodanige waarheden voor ketterij uitgeschreeuwd en de verkondigers derzelve vervolgd heeft. De bron daarvan is onkunde en blindheid; zij zien niet anders. Want het gaat hen als die blinde man, wie de Heere JEZUS de ogen slechts door het aanraken, opende hem nu vragende: *Wat ziet gij?*

“Ik zie de mensen als bomen”, zei hij. Ziet, die man zag wel, maar niet recht want hij moest de mensen beschouwen leren, zoals dezelve in van de daad zijn: onreine wormen in zichzelf, wroetende in het slijk dezer aarde en van de zonde.

Nu, deze verguizing moest de Schrijver ook nog ondergaan, opdat aan hem de woorden onzes Heeren waarachtig werden: *“Gij zult van al gehaat worden;”* ook van uw huisgenoten. Ja, laat vrij al onweders over hem heen gaan hij blijft toch over en de

laatste op het worstelperk in de kracht van zijn Heere, Wiens roem en eer en heerlijkheid hij te verspreiden zocht.

Mocht daartoe ook de vertaalde uitgaaf dezer Leerrede, (welke ik, om stijl en woordvoeging, ongedwongen vertaald heb, en zo de Vrienden van de waarheid en van de schrijvers in zijn vaderland, zo verkrijgbaar make) door de genade van de Heere en de almachtig werkende Geest vruchtbaar gemaakt worden, dan zou ons tot dankzegging voor de Heere, en tot blijdschap verstrekken, te zien dat van de Heere naam verheerlijkt en van de zondaars heil hierdoor bevorderd werd.” Romeinen 7: 14

DE VERTALER.⁷

⁷ ALBRECHT (Red.)

INLEIDING.

Mijn Geliefden!

Naast het Evangelie, wordt de Wet verkondigd door de hele Heilige Schrift. Maar in het nieuwe Testament openbaart zich de Wet des te geestelijker. Dewijl het schaduwachtige vernietigd is, en het Tegenbeeld of het wezen onthuld daarnaast staat. *Dat de wet heilig, rechtvaardig en goed is*, dat wordt nu eerst recht openbaar, nadat Hij, die de wet op Sinai gegeven heeft dezelve ook Zelf vervulde, en daardoor de Zijnen van de Wet bevrijdde. Echter laat Christus ook nu onder het nieuwe verbond de Wet prediken, en derzelve geheel geestelijke zin ontsluiten, opdat:

- Nadat Hij gekomen en alom gepredikt is geworden, voortaan niemand in de dag van de oordeels, iets tot zijn eigen verontschuldiging voorbrengen kunne. En in deze betrekking heet het: *Hoe zullen wij ontvlieden! indien wij op zo grote zaligheid geen acht nemen?* (Hebr. 2: 3 en 12: 25). *En andermaal. Heden indien gij Zijn stem hoort, zo verhardt uw hart en niet!* (Hebr. 3: 7, 8). En opnieuw: *Jeruzalem, Jeruzalem! hoe menigmaal heb ik uw kinderen bijeen willen vergaderen, gelijkerwijs een hen haar kiekens; en gij hebt niet gewild!* (Matth. 23).
- Opdat elk mondbelijder en de vrome, huichelaar met zijn farizeese hoogmoed, alsof hij iets ware voor andere mensen in het Koninkrijk Gods, of als kon hij zich door zijn deugd bij Christus verdienstelijk maken - de mond gestopt worde.
- En opdat de trotse heiligen, die op hun werken roemen, te schande gemaakt worden. - Tot de zodanige heet het: *Voorwaar zeg Ik u! voor zoveel gij dit een van mijn minste (broeders) niet gedaan hebt, zo hebt gij het Mij ook niet gedaan. En deze zullen gaan in de eeuwige pijn.* Matth. 25: 45. *Strijdt, om in te gaan, door de enge poort. Want veel (zeg Ik u) zullen zoeken in te gaan en zullen niet kunnen* (Luk. 13: 24.) En met betrekking van de zodanige is de brief van Jacobus toepasselijk.
- Opdat nu elk het masker van zijn gezicht afgescheurd worde, die, terwijl hij met recht betuigt, dat de Christen niet meer onder de wet is, maar onder de genade en een eeuwige vrijheid van de wet en volmaakte gerechtigheid en heiligheid in Christus heeft - koe en stoutmoedig optreedt en naar het vlees wandelt in de onreinheid van zijn begeerlijkheden. En hoewel hij op zijn eeuwige verkiezing zich beroemt, maar de wedergeboorte, de inwoning van de Heilige Geest en de opstanding van het vlees loochent, die het woord Gods veracht en zichzelf hoogmoedig boven hetzelfde verheft. Daarom heet het: *Wat de mens zaait, dat zal hij ook maaien. Want die in zijn vlees zaait, zal uit het vlees verderfenis maaien!* (Gal. 6:, 7, 8). *Wacht u! opdat niet iemand uit u verhard worde door de verleiding van de zonde* (Hebr. 3: 3). *Dat niet iemand zij een hoereerder, of een onheilige gelijk Ezau, die om een spijs, het recht van Zijn eerstgeboorte weggaf - want hij vond geen plaats van de berouws, hoewel hij dezelve met tranen zocht* (Hebr. 12: 16, 17). *Want indien zij, nadat zij door de kennis van de Heere en Zaligmakers Jezus Christus, de besmettingen van de wereld ontvloden zijn, en in dezelve opnieuw ingewikkeld zijnde, overwonnen worden - zo is hen het laatste erger geworden, dan het eerste* (2 Petrus 2: 20).
- Opdat allen die zich voor Christenen houden, dewijl zij gedoopt zijn en belijdenis afgelegd hebben, dewijl zij het heilige Avondmaal ook vieren en het

hunne aanbrengen, zodat het Koninkrijk Gods uitgebreid, de armen verzorgd worden - en die zich zo op de liefde Gods verlaten - opdat alle zodanige mocht getoond worden, dat zij naakt, en bij al hun werkzaamheden dood in zonden, en vervreemd zijn, van het leven des Geestes uit God (1 Kor. 13: 18).

- Opdat degenen onder hen, welke uitverkoren zijn, uit dit hun paradijs van hun eigen Christendom drijven, uit hun gewaand welzijn, en van de zandgrond hunner eigen werkzaamheden uitgedreven, naar de onbewegelijke Rots Jezus Christus gejaagd worden. (Gal3: 19 en 24) Daarom heet het: *Ontwaakt, gij die slaapt, en staat op uit de doden. En Christus zal over u lichten!* (Ef. 5: 14). En: *Onderzoekt uzelf, of gij in het geloof zijt, beproeft uzelf* (2 Kor. 13: 5). *Maar zo iemand de Geest Christus niet heeft, die komt Hem niet toe!* - En hier is de Wet een machtwoord, hetwelk doodt. Maar de Geest maakt levend.
- Opdat een arm zondaar, die zijn zonden met een boetvaardig hart belijdt zijn onmacht recht levendig gevoele (Rom. 7: 7) en dat hij, - terwijl het tot hem heet: *Bekeert u en geloof het Evangelie. Laat u met God verzoenen.* - Tot dit bidden gebracht worde: *Bekeer Gij mij, dan zal ik bekeerd zijn! Leer Gij mij wat geloven is. Wees Gij mij genadig, geef Gij mij handen, dat ik het heil aanneme. Kom Gij tot mij en woon in mijn hart, dan heb ik U!* - En hier is het een woord (in de hand van de Geest) dat afbreekt, en de genade Gods op de troon verheft.
- Opdat een verootmoedigde ziel haar zaligheid, alleen in de handen van de barmhartige God en Heiland overgeve; wordt zij - zoals het heet: *Werkt uws zelfs zaligheid met vrezen en beven* - heel liefelijk getroost, met datgene wat volgt: *Want het is God die in u werkt, beide het willen en het denken naar Zijn welbehagen.* - En dat een aangevochte en menigvuldig geplaagde ziel, de toevlucht tot Christus lere nemen, door Hem, in Zijn kracht bewaard te worden tot de zaligheid, terwijl het tot haar heet: *Volhard in het goetdoen. Wie volhardt tot aan het einde, die zal zalig worden.*
- Eindelijk; de Wet wordt verkondigd, op dat wij allen, die door één Geest, *Abba, Vader* roepen; geheel vervuld worden met dank en aanbidding, als wij (door de verlichting van de Geest) inzien en ervaren, hoe Christus, als het einde van de Wet, de Wet voor ons vervult, en zo ook het recht van de Wet in ons vervuld heeft; (Rom. 8: 4), dat - terwijl wij in onszelf hoe langer hoe meer zonde en ellende vinden, en ons voor (God en mensen) als bedervers van der jeugd af aan, moeten aanklagen - echter de Vader ons in Christus aanziet, als Zijn geliefde kinderen - ons beschouwt in Hem als rechtvaardig, heilig, rein en volmaakt; zonder vlek of rimpel; ja, als hadden wij nimmer zonde gehad of begaan. Zo vermag elk van ons vrijmoedig, uit kracht van de Goddelijke waarheid en van de getuigenis van de Heilige Geest in ons, zeggen: Ik ben rechtvaardig en heilig in Christus Jezus; - hoewel ons geweten ons beschuldigt, dat wij nog steeds tot alle boosheid geneigd zijn.

Dit klinkt zeker menigeen vreemd in de oren. Want hij zelfs, mocht zo graag vroom en heilig zijn, en iets van deze heiligheid in zichzelf ontwaar worden; dan vermoedt hij - kon hij weten, of hij deel aan Christus hebbe. Maar daar hij zoveel zonden in zich ziet, zo denkt hij, dat hij de Heiland van de arme zondaars te onwaardig en te onrein - dat hij te vleselijk en onder de zonde te zeer verkocht is, dan dat zich de heilige en rechtvaardige God, met de rijkdom van Zijn genade aan zulk een ellendigen verheerlijke zou. Óf hij vreest dat hij nog eens weer de hel in de kaken vallen mocht. Men vindt ook zodanige, die dagelijks menen, dat zij de

zandkorrels (hunner goede werken) moesten opeenstapelen, om de berg hunner heiliging hoog te verheffen - maar elke dag heeft de orkaan van de zonde deze zandkorrels weer weggeblazen; dan zitten zij in de spelonk van de eigenheid, en werken. En van dezulken vindt men onder ons nog velen. Want de kanker van de eigengerechtigheid steekt diep verborgen - Ja, zeer diep, en de oude mens weet van geen sterven, zo lang wij leven.

Daarom hebben wij voorgenomen, onder de leiding van de Heilige Geest, die harten en nieren beproeft, in al oprechtheid te beschouwen: *de door Christus' bloed gerechtvaardigde en geheiligde en van alle zonden afgewassen Christen - beschouwt, ook in zichzelf.*

Tekst Romeinen 7: 14.

“Want wij weten, dat de Wet geestelijk is, maar ik ben vleselijk, verkocht onder de zonde.”

Als wij op het verband van dit tekstvers met het voorgaande letten, dan moeten wij het volgende daaruit besluiten: dat wij ten allen tijde, hetzij, door verdiensten – óf uit en door Genade; door de onderhouding van de hele Wet, of geheel door Christus moeten leven; wij moeten ons heel aan onze vroomheid en goede werken, of alleen aan Christus houden.” Onder wie wij staan, diens eigendom zijn wij geheel; wij moeten de ene of de Andere toebehoren, anders staan wij voor God en mensen als huichelaars.

Is een getrouwde vrouw bij een andere man, zo lang haar eigen man nog leeft; dan is zij een echtbreekster; sterft haar man dan is zij een vrije en geen boeleerster, indien zij eens andere mans wordt. Zo zijn wij, dan ook echtbrekers, indien wij menen, dat wij door onze deugdzaamheid aan de een zijde en anderszins door Christus leven kunnen. Maar dit moet ons standpunt zijn: *dat de wet ons een lijk is, hetwelk wij eerlijk ter aarde besteld hebben,*⁸ *en dat ook wij van de wet een lijk geworden zijn.* Dewijl dezelve ons ten dode gediend heeft; - Ja, dat wij niets meer met dezelve (als verdienstelijks, noch verdoemelijks) te doen hebben, nadat wij het eigendom van Christus geworden zijn, Die, van de doden opgewekt, ons met Zich in het eeuwig leen gebracht, en ons alzo, van de Wet voor eeuwig verlost en vrijgemaakt heeft.

De Wet is wel goed, maar wij konden het niet langer onder dezelve uithouden. Want zodra wij de, Wet leerden kennen, verbood zij ons alles en dreigde ons met de vloek en de dood; indien wij niet een volkomen gehoorzaamheid aanbrachten. Toen openbaarde zich in ons allerlei begeerten tot dat alles wat ons verboden was. De Wet maakt dit tot zonde. Toen werd de zonde (dat bedreigen en straffen van de Wet niet duldende) boven mate zondigende door het gebod. De Wet - waarbij wij hadden kunnen leven, hadden wij niet begeerd - hield woord, vervloekte en verdoemde ons. Toen begon ook de zonde ons te veroordelen en wrochte krachtig in ons, zij gebruikte daartoe onze eerste man, de Wet - dat aan en voor zichzelf goed was - ons te doden. Toen lagen wij dan gedood voor de deur van de Wet.

Zie, toen kwam er een Ander voorbij, die ons levendmaakte, reinigde en waste ons van ons bloed, nam ons ook in Zijn huis, om eeuwig in hetzelfde te leven! Zo zijn wij dan eens andere Man geworden, die ons niets ontzegt, maar alles geeft. En wat van de vorige man was - het zij vroomheid of heiligheid, of wat van de Wet is - dat kunnen wij dan zo weinig gebruiken, als volwassenen hun kinderschoenen.

⁸ Men vergelijkte daarmee Abr. Booth, de verloochening van eigengerechtigheid, enz. IV Afd., pagina 70 (Vertaler).

Intussen, de vorige man is en blijft alleszins goed en dat hij ons alle zodanige begeerten ontzegt daartoe heeft hij het hoogste recht. Dewijl onze stamouders (Adam en Eva) ons met die voorwaarden, - met welke wij ons tevreden getoond hebben, - aan dezelve uithuwelijkten. Maar, noch onze stamouders noch wij beantwoorden aan deze voorwaarden. De zonde kwam daartussen, en - Paulus zegt hier – *de zonde, opdat zij openbaar werd hoe zij zonde is, heeft zij mij door het goede de dood gewerkt; zodat de zonde boven mate werd zondigende door het gebod.*

En daarop laat hij volgen: ***Want wij weten, dat de Wet geestelijk is. Maar ik ben vleselijk, verkocht onderode zonde.***

Deze drie hoofdpunten:

1. *Want wij weten, dat de Wet geestelijk is.*
2. *Maar ik ben vleselijk.*
3. *Verkocht onder de zonde.*

Vormen voor onze aandacht vanzelf drie rustpunten.

I.

“Want wij weten, dat de Wet geestelijk is”, zo redeneert de Apostel. En daardoor betuigt hij zo veel te krachtiger: *dat de zonde boven mate werd zondigende, door het gebod.* Want de Wet dreigt niet alleen naar de uiterlijke letter, maar zij duidt aan, bij elke titel en jota, hoe zij geestelijk verstaan en uitgelegd moet worden. Zij eist niet slechts uiterlijke werken, uiterlijke gerechtigheid en heiligheid, zoals dezelve voor een burgerlijk onbesproken gedrag voegzaam zijn; - zij eist niet alleen, dat wij niet dadelijk echtbreken, moorden en stelen; - zij vordert niet maar, dat wij dit of dat niet doen of nalaten; zij eist niet slechts heiligheid van de handen, van de voeten, van de ogen en van de hele mensen; - ja, zij verbiedt niet alleen de begeerte. maar zij gebiedt, en voert het opperbevel met een ijzeren staf, en dreigt verschrikkelijk: *“Gij zult - Gij zult niet!”* - Zij wil vooral, dat wij zo geheel vrijwillig (uit liefde tot God en van de naasten) en uit eigen krachten, alles spoedig en vaardig verrichten, gelijk zij het een en andere eist. De Wet vordert, dat wij dezelve steeds naar de ogen en op de handen zien en niet dralen, waar zij haar gebiedende wenken laten blikken, - dat wij uit grond van ons hart uit lust, vreugde en liefde, alles wat zij gebiedt, verrichten. Zij wil, dat wij in Jehovah, als de levende God geloven, Hem hartelijk beminnen, op Hem vertrouwen, Hem hoogachten en vrezen, ja, dat wij Hem met ons gehele hart gehoorzamen uit louter eer en dankbaarheid; - dat wij zonder morren en tegenspraak, heel heilig en rechtvaardig met verstand en wil, voor Zijn aangezicht wandelen; - dat wij al het boze van harte haten en vlieden, onze naasten, al ware het ook onze vijand, hartelijk beminnen, kuis, eerbaar en vroom met hem leven - kortom, wij zullen zo heilig zijn, gelijk het onze stamouders vóór hun val slechts geweest zijn - *en volmaakt, gelijk onze Vader in de Hemelen volmaakt is.* (Matth. 5: 48).

Zó moeten wij de Wet beschouwen en volmaakt onderhouden, tot de laatste titel of jota toe, al ons leven lang, zonder afgebrokenheid, dag en nacht, zonder daarvan ooit (door gedachten, woorden of werken) af te wijken noch ter rechter- noch ter linker zijde. En op zodanige wijze, aan de Wet in- en uitwendig zo gelijkvormig zijn, dat dezelve noch vlek noch rimpel, in derzelve heiligheid en geestelijkheid bespieden kan. Zó geestelijk is de Wet van de heilige, rechtvaardige en eeuwige God, die een Geest is, Die alles geestelijk verricht wil hebben en blijvend werk eist - die de Wet zelf in stenen tafelen gegraveerd en gegeven heeft. Hij is het die dezelve ook in onze hart en gewetens schreef. En elk die de Wet niet geestelijk onderhoudt en in alles blijft wat dezelve eist, die ligt onder de vloek van de Wet en in de geestelijke dood. –

Dat weten wij, zegt Paulus; dit weten allen, die de Wet kennen, en zij moeten naar

dezelve leven, of daaraan sterven.

Maar waarom verheft Paulus deze waarheid zo hoog, nadat hij al vooraf gezegd had, dat de gelovigen aan de Wet gestorven waren? Daarom: dat het ons openbaar, en steeds duidelijker gemaakt worden, dat wij tot de onderhouding van de Wet, van haar werken, heiligheid en rechtvaardigheid geheel onbekwaam zijn, dat wij de zaak in die betrekking in de dood moeten geven - opdat wij zodoende bewogen mochten worden onze hoop alleen op Christus te vestigen. Dewijl wij noodzakelijk vertwijfelen moeten, als wij met de Wet en derzelve werken ons beijveren. (Gal. 3: 10 en 1 Kor. 16: 22). Dewijl de zonde, die in ons woont daardoor bovenmate zondigende wordt, en ons onder de vloek brengt, hoemeer wij ons beijveren en menen dezelve door het gebod, te kunnen doden. - Ja, de zonde zal ons veel meer beheersen, tot de strik van het ongeloof en van de wanhoop - en zelfs in het verderf jagen, indien wij niet van al onze heiligingsystemen leren afzien en dezelve overboord werpen, opdat ons scheepje alleen op vrije genade lere drijven. -

Mogen wij dan niets behouden, vraagt u? -

U hebt immers niets, en wat u hebt, is zonde; welke steeds nog meer bovenmate zonde bevonden wordt door het gebod!

Mogen wij dan niets doen? -

U kunt niets dan zondigen (Rom. 7: 18 en 3: 12) en hoe meer dat doen, - al ware het ook slechts een weinig doen, - nog bij u in aanmerking komt, zoveel te meer vergroot ge uw schuld. -

Wij moeten toch zeker daarna streven, dat wij niet zo onrein voor God verschijnen. - de zonde moet toch gedood worden, wij willen toch dit en dat vermijden! -

U kunt niets goed begeren, dewijl u de zonde beheerst, en u zo krachteloos onder dezelve bezweken ligt. Heden onbekwaam in uzelf; morgen nog onbekwamer. De zonde bedriegt u; heden niet heilig - over een jaar nog onheiliger; heden onwaardig; over tien en dertig jaren nog onwaardiger, in uzelf.

Hoe dan, vraagt gij? - Werpt weg, verre van u weg, uw heiligingkrukken! U kunt de berg Sion niet daarmee beklimmen. Scheurt af al die vodden, waarmee uw wonden bedekt zijn, ja, toont uzelf zoals u bent aan Hem, die heilig en rechtvaardig is! Laat varen al het uwe. Want het is zalig, hier aan zichzelf te wanhopen. Rechtvaardig God, en veroordeelt uzelf voor God! Dan doet gij, wat Gode welbehaaglijk is. En hoopt op Zijn genade, die u verkondigd wordt in Christus Jezus Zijn Zoon. *Want die wordt immers zijn geloof tot rechtvaardigheid gerekend, die niet werkt, maar gelooft in Hem, die de Goddelozen rechtvaardigt* (Rom. 4: 5). Hoort u, wat de heilige Schrift getuigt? In Hem te geloven, - Die met de zodanige, die in liefde staan, met heiligen, vrome en rechtvaardigen - nee! *Die goddelozen rechtvaardigt.*

Och bidt! dat de Vader van onze Heere Jezus Christus, u de hand des geloofs schenke, dan zult u die schat verkrijgen als uw eigendom, die voor eeuwig verrijkt. U zult de Zon der gerechtigheid in uw hart tot een doorbreking zien komen. U zult u verblijden onder derzelve schaduw, en juichen.

*Door Jezus Bloed en Gerechtigheid,
Is mij het Kleed van de Eer bereid;
Daarin zal ik voor God bestaan,
Als Aarde en Hemel eens vergaan!*

“Wij weten, dat de Wet geestelijk is”, zegt Paulus. En daardoor drijft hij zeer streng en trekt toch zacht en liefelijk; - hij drijft de ziel uit de Wet, uit derzelve werken, uit al eigen vroomheids en heiligingsmiddelen, uit al bemoeiingen om de zonde in eigen

kracht te doden en van haar heerschappij zich los te rukken - opdat zij zodanig, zachtjes tot Christus getrokken worde; om alleen in Hem, als eens andere Mans, bevonden te worden. Die alleen de macht bezit over de vloek van de Wet, over de zonde, de dood en de duivel te zegepralen; - in Wiens huis een volmaakte vrijheid van de Wet, zonde en dood bestaat en heerst. Ja, daarin voert alleen de Genade, de vrede, de blijdschap, de gerechtigheid en het eeuwige leven heerschappij.

En opdat er niemand gevonden mocht worden, die iets daartegen in te brengen hebben, stelt hij zichzelf als een levend voorbeeld daarheen en zegt: Ik, ik Paulus, die opgetrokken ben geweest in het Paradijs, heb daar gehoord onuitsprekelijke woorden - ik vermag te roemen en te juichen in de gerechtigheid van Christus. Ja, in Hem vermag ik ook in het gezicht van de hel te roepen: *Wie wil verdoemen? Christus is hier*, enz. en daar ik ten spijt aller duivels, en aller zonden, vervloeking van de Wet en het vonnis van de dood, roeme in God, en luidruchtig juiche. *Niets, kan mij scheiden van de Liefde Gods, die in Christus Jezus is*, enz. - En daar ik in Hem zo van de zonde, van de Wet, van de wereld en mezelf gestorven ben. - Ik deel u ook niet mee gelijk ik wel eertijd was, maar gelijk ik nu, in mijzelf ben: "Ik ben vleselijk."

II.

"Ik ben vleselijk!" Dit is juist de hoofdoorzaak, waarom ik bij de wet niet leven kan - "dewijl de wet geestelijk is", ik vleselijk ben. Ja, indien ik ook half vleselijk en half geestelijk ware - dan zonde ik in en bij de Wet nog niet in vrede en rust kunnen leven, dewijl ik altijd het werk van de Wet slechts op halve weg zou brengen en daardoor was ik nog minder geholpen. Want het was de Moriaan gewassen; en ik zou voor zulk enen arbeid noch dank noch loon te wachten hebben. Dewijl de Wet geestelijk oordeelt, en in alles een volmaakt werk vordert. De wet is heel geestelijk, en zij wil niet anders dan door zulk een geestelijk hart bemind en met lust en daad gehoorzaamd zijn; zij eist haar werk uit een gewillig, overgeven hart in de wil Gods, in en uitwendig te verrichten; gelijk de Wet geestelijk is en geestelijk oordeelt.

Ik daarentegen ben gans, met mijn hele mens, naar ziel en lichaam, met verstand en wil, met al mijn zinnen en ledematen, vleselijk, zoals ik in- en uitwendig leve, geheel uit vlees geboren. Ja, in ongerechtigheid geboren en in zonden ontvangen; daarom is het dichten en betrachten mijns harten boos, van mijn jeugd af en altijd; ik ben een onreine uit de onreinen, en de grond van het hart is enkel zonde. Ja, alles wat zich in mij, als uit mezelf verroert en beweegt, met al mijn krachten, begeerten, lusten en neigingen - mijn geheel bestaan is zonde, en al indrukken die ik van buiten, in mij opneem, worden mij tot zonde of door mijn zonden bevlekt. Zo zijn ook al mijn vermeende gerechtigheden, een met bloed bezoedeld, wegwerpelijck kleed. En in mij, dat is in mijn vlees, woont niets goeds, maar er bewegen zich in mij alle werken des vleses - en ik doe wat ik ook doe, ik late wat ik late - *ik zondige, ben vleselijk*. En als ik het ook niet wil, dan zondig ik echter nog - zo leeft en woont en beweegt en werkt in mij de zonde. En het boze hangt mij overal aan.

"Ik ben vleselijk." - Merkt op, wat wij lezen! Paulus zegt, toen hij deze brief schreef, niet: Ik was vroeger - maar *ik ben vleselijk*. Inderdaad, deze waarheid: dat die éne zonde, welke wij van onze stamouders geërfd hebben, niet alleen bij de zodanige, die de duivel toebehorend blijven; - maar helaas, ook bij de kinderen des lichts, een poel en een gishut ja, een geopende fontein aller ellende is - dit zien wij ook overvloedig aan andere heiligen en gelovigen. Hier vinden wij moord en echtbreuk bij David; daar hoererij bij Juda en Thamar; ginds onreinheid en ontucht bij Simson en bij Loth, nadat hij uit Sodom verlost was; hier vinden wij de schromelijkste afgoderij bij Salomon;

daar hoogmoed bij Hiskia; daar weer dronkenschap bij Noach; ginds ook twist en tweedracht tussen Paulus en Barnabas; daar zien wij bij Petrus huichelarij; onder de eerste Christenen, hoererij, onreinheid, schandelijke bewegingen, boze lusten en gierigheid. Ja, zelfs bij de Apostelen ontrouw jegens hun Heiland. Eindelijk, onder al vleselijke werken, dat vleselijkste en onder alle zonden: zonde van ongeloof bij Mozes; en bij Elia, Job en Jeremia ontevredenheid over de leidingen Gods! Waar zullen wij beginnen - waar eindigen?

“Ik ben vleselijk!” - dit hebben alle heiligen moeten ondervinden - dat zegt ook de Apostel Paulus, - “wij weten, dat de Wet geestelijk is, maar ik ben vleselijk!” Maar daarmee brengt zich Paulus zelf in het nauw - hoe zal hij daar doorkomen! Hoe? – In het volgende hoofdstuk vers 8, zegt hij immers: “Die vleselijk zijn, kunnen God niet behagen.” Daaruit besluiten wij alzo: ‘diegenen die vleselijk zijn, kunnen God niet behagen. En Paulus zegt: ik ben vleselijk, - zo kan God geen welbehagen aan Paulus vinden.’

Deze sluitregel is alleszins recht en billijk. Ja, even zoals Paulus dezelve wil gemaakt hebben. Och nee! Paulus als Paulus op zichzelf beschouwd, kon God niet behagen. Want hij was vleselijk; en wat uit vlees geboren wordt, dat is vlees - dat is zondig en verdoemelijk voor God. - Hoe kon dan God een welbehagen in Paulus hebben?

Alleen als arm zondaar, die moordenaarsgenade ontvangen had, en in de Heere geloofde, *zoals Hij Dien, welke geen zonde kende voor ons tot zonde gemaakt heeft, opdat wij zouden worden Rechtvaardigheid Gods in Hem.* Zo werpt Paulus door deze woorden alle heiligen op enen hoop en maakt ze allemaal tot arme zondaars. Nochtans, de belaste en bestredene gemoederen worden door diezelfde woorden vriendelijk en hartelijk getroost. Hij leert ons, dat wij toch voor altijd de Wet (om daardoor te leven) zullen vaarwel zeggen. Dewijl wij toch nimmer iets daardoor bereiken kunnen, nog met dezelve kunnen omgaan zonder dat ze ons vervloekt.

Want de Wet is geestelijk, uiterlijk en inwendig - maar wij zijn, in en uitwendig vleselijk - het vergif van de zonde steekt bij ons te diep, dan dat wij ook slechts een ogenblik vrede en rust bij de Wet hebben kunnen. Want wij willen dezelve gedurig vleselijk verstaan en vleselijk beoefenen. Maar de Wet eist geheel geestelijk beoordeeld, en met een volkomen hart in waarheid en daadzaken, gedaan en vervuld te worden - én daartoe zijn wij allemaal onbekwaam. Dit hebben al kinderen Gods ‘ondervonden, en zij ervaren het nog dagelijks meerder. En deze waarheid moet onbewegelijk vaststaan: “Dat de mens gerechtvaardigd wordt uit het geloof in Jezus Christus zonder de werken van de Wet.” En dat wij, die geloven uit God geboren, in Christus Jezus zijn; welke ons van God gemaakt is tot onze Wijsheid, Rechtvaardigheid, Heiliging en Verlossing.”

En daarom, dewijl de Wet geestelijk is, maar wij vleselijk zijn, zo moesten wij - in zover wij de genade Gods deelachtig zijn, - alle middelen, tot onze zelfrechtvaardiging en heiliging laten varen, en daartegen moesten wij blijmoedig het besluit maken: “De Zoon is zo heilig, gelijk de Vader heilig is; en zo rechtvaardig als de Vader is, zo rechtvaardig is de Zoon!” - En zo liefderijk, barmhartig en genadig de Heiland van zondaars, Jezus Christus is - zo liefdevol, ontfermend en genadig voor arme zondaars is ook de Vader, welke de wereld zo lief had, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gaf. Kan ik nu niet loochenen, dat mijn Heere en Heiland Jezus Christus mijn ziel soms getroost heeft, dit had Hij niet kunnen doen, ware ik Hem niet voorheen van de Vader gegeven. - Hij kan mij ook niet liefhebben, hetzij dan, dat mij de Vader tevoren lief gehad en aan Zijn Zoon gegeven heeft. Ik ben met de rechtvaardige en heilige God

verzoend of niet. Ben ik het niet, dan heeft Hij aan mij niet in genade gedacht; heeft Hij aan mij gedacht, dan is Hij ook voor mij verzoend. Maar, nu kan geen andere bevrediging van Zijn rechtvaardigheid en heiligheid plaats vinden, dan dat aan dezelve genoeg gedaan worde. En de Heere Christus is het, die al haar eisen volmaakt volbracht, Gods rechtvaardigheid en heiligheid genoeg gedaan heeft, zo kan ik dan nergens rust en vrede vinden, dan alleen door en in de gerechtigheid en heiligheid van Christus, welke met één offerande in eeuwigheid volmaakt heeft, allen die geheiligd worden.

Maar vermag ik het niet, zo blijmoedig in het geloof - in weerwil aller twijfeling, zonder de vloek van de Wet en het oordeel - te zeggen: "Ja, Heere! dat ik de verdoemenis verdiend heb, belijd ik. Maar tussen mij en U stel ik Jezus Christus, uw lieve Zoon, Zijn gerechtigheid, en de rommellende ingewanden Uwer barmhartigheid voor arme zondaars, in Hem geopenbaard; een andere grond heb ik niet, Christus is mijne en ik ben de Zijne."

Ja, dan bemoei ik mij alleen daarmee dat ik Christus zoek, Christus heb en heel in Zijn gerechtigheid ingekleed wordt. En ik zal niet ophouden Hem los te laten, totdat Hij mij zegene. –

Maar bezit ik Hem in het geloof (naar 1 Kor. 1: 33 en 2 Kor. 5: 21 en Col. 2: 10) ja, dan bekommer ik mij om *mijn* heiliging niet - maar ik jaag Hem achterna (Flip. 3: 8-14) *en acht alles voor schade en drek om de uitnemendheid van de kennis van Jezus Christus mijn Heere*. Dit zal mijn volmaaktheid zijn: *dagelijks meer in Hem gevonden te worden, niet hebbende mijn gerechtigheid uit de Wet, maar die door het geloof in Jezus Christus – namelijk, de gerechtigheid Gods uit het geloof*. Ja, daarna jaag ik, dat ik steeds meer en meer begrijpen moge met alle heiligen, *welke daar zij de lengte en de breedte, de diepte en de hoogte van de genade en liefde Gods, en Zijn gerechtigheid geopenbaard in het offer van Zijn Zoon; en zo zal ik vervuld worden met allerlei volheid Gods*. (Ef. 3: 19). En hoe meer ik gesteld word in het licht van Zijn heiligheid en gerechtigheid des te meer zal ik van mezelf een afschuw en een walging hebben. En hoe meer ik de volheid van de gerechtigheid van mijn Borg leer inzien en in de gemeenschap met Hem, mede in zijn lijden en dood sta - *des te afschuwelijker wordt en verschijnt mij de zonde*. En ik ween uit blijdschap, *dat de Vader der barmhartigheid mij wedergeboren heeft, tot een levende hoop door de opstanding van Jezus Christus uit de doden*. Want door dezelve heeft Hij heilig verklaard, dat de bezoldiging van de zonde volmaakt betaald is. Ware het anders, de dood had mijn Borg in het graf gehouden. En nu reinigt de Vader Zelf Zijn planten die Hij geplant heeft.

Zo zullen wij dan deze woorden van Paulus tot onze vertroosting en versterking diep ter harte nemen, en als een zoete wijn, drinken. De in Christus juichende Apostel zegt niet: "Ik heb in de heiligmaking en in het onderhouden der Wet al grote vorderingen gemaakt." Nee, zijn farizeeër tot verdriet, en zijn belast gemoed tot troost, schrijft hij: "Wij weten dat de Wet geestelijk is. Maar ik ben vleselijk!" - En dit moesten wij ons - en al ware het ook tot overmaat toe - elkaar toeroepen, en daardoor aller eigen gerechtigheid, al het wroeten van hetzelfde-werken, en al farizeese, pelagiaanse en vals mystieke heiligheid, de grond inslaan.

Maar ik ben vleselijk, zegt Paulus.

Men vindt veel Christenen, die menen, nadat zij gerechtvaardigd zijn, ware de heiligmaking hun werk waarmee zij zich dan bevljtigen. Maar in plaats verder te komen bemerkten zij dagelijks, dat zij meer en meer teruggaan - zij worden dor en krachteloos, het ongeloof breekt weer door, de Satan vindt hier een geopend spel en

ruimte voor zijn werk - en nu, eer zij het vermoeden, wordt hun alles donker. Het bederf, dat in het hart woont, komt van lieverlede al meer en meer tevoorschijn. En thans bezinnen zij zich, of zij wel ooit ware genade ontvangen hebben. Zij beginnen, het hele werk Gods in hun zielen - indien ook al niet van heler hart - toch met de mond in twijfel te stellen en te loochenen.

Het hoofd opwaarts, en niet langer getwijfeld! *Ik ben vleselijk!* Zegt Paulus. Betrach (dit) eerst voor alle dingen; daarna dat gij Christus wedervindt en gij in Hem gevonden wordt. Die kan zó heilig maken, dat, als wij zeggen moeten: *ik ben vleselijk en zwart* - Christus zegt: *U bent zo liefelijk en heilig, dat Ik noch vlek noch rimpel aan u vindt.*

Leert het toch eens vatten: dat bidden, zingen, de Bijbel en goede boeken te lezen, de eenzaamheid opzoeken en naar de kerk en ten Heilig Avondmaal gaan, zich twee of driemaal afzonderen voor God; zichzelf van dit en dat te onthouden, het volk van de Heere op te zoeken, alleen daarna te trachten, dat wij uit grond des harten God beminnen en vrezen, Zijn woord geloven en op Hem vertrouwen, de zonde doden, tegen de wereld en de zonde strijden en wat dergelijke heilige dingen meer zijn - alsook zijn naasten liefde te bewijzen, niet hatelijk en twistgierig te zijn met onze betrekkingen, kuis, eerlijk, vroom en heilig in het verborgene en in het openbare, voor God en mensen te leven; naar niets verbodens te begeren en de Heere alleen alles aan te bevelen; - deze en meer andere (op zichzelf beschouwd) goede dingen, zijn allemaal werken van de Wet; - want deze dingen moeten geestelijk beoefend en volmaakt daar gebracht worden van onze vroegste jeugd af aan, tot op het einde van ons leven, zonder tussenpoos; met lust, vlijt en vrijmoedigheid. *Want de Wet is geestelijk!* -

Maakt nu het besluit op. U bent vleselijk Ja, wij zijn vleselijk. En het woordje, maar, dat vooraflaat, doorsnijdt hier de diepte van hart en nieren. Ja, wat zijn wij?

O mijn Geliefden! God weet het, die in het verborgene gezien heeft, en nog in hetzelfde schouwt. Zullen wij het ontdekken, en het hart waarin alle gruwelen huisvesten, openbaren? Zullen wij openleggen, wat in de diepte van ons hart verborgen ligt? Harder dan diamant en ijzer!

Hier maakt de een het besluit, nu zal hij eerst recht teer voor God leven en dagelijks voor Zijn aangezicht in het gebed treden; en dan meent hij, zal hij tot dit of dat bekwaam zijn - en ziet! Hij blijft dagen en weken lang zonder een vurig gebed.

Daar neemt zich iemand voor, hij zal God recht kinderlijk beminnen, maar - de geringste begeerte breekt uit, en hij heeft de Heere uit zijn ogen verloren. De minste beproeving ontmoet hem - en zijn vijandschap tegen God en Zijn volk openbaart zich. Ginds wil iemand zichzelf, al zijn zaken en al wat hij bezit, de Heere in Zijn handen overgeven. Maar de hulp vertoeft hem al te lang - nu begint hij zichzelf te helpen, en werkt zich alsoo nog dieper in de nood.

Hier denkt iemand: God heeft mij zo dikwijls geholpen, voorts zal ik onbepaald op Hem en zijn redding vertrouwen. Maar nieuwe nood - nieuw wantrouwen en ongeloof, nieuwe twijfeling, of God ook wel woord houden en het doen zal?

Daar denkt de ander, als mij de Heere eerst uit deze nood gered heeft, dan zal ik Hem ook eerst recht dankbaarheid bewijzen. De Heere heeft verlost - waar blijft de dankbaarheid?

Deze wil de Heere alleen vrezen, Hem aanhangen. Maar dit of dat, waarvan hij zich afhankelijk gelooft te zijn, dreigt hem - en de Godsvrucht is voor de mensenvrees geworden.

De ander wil zeer aandachtig en stichtelijk de Bijbel lezen. Maar nee - hij grijpt eerst naar de nieuwspapieren.

Een derde wil een zeer krachtige getuigenis van de weg des levens afleggen, hier en

daar. Hij komt ter plaatse - maar de moed is uitgeblust.

Hij wil aan God gedenken; maar er komt iets tussenbeide - en dat iets, heeft lange tijd de levende God uit zijn gedachten verdrongen.

Iemand wil recht ootmoedig voor God wandelen - maar juist onder de heiligste bezigheden ontvangt zijn hoogmoed voedsel.

Hij wil zijn ogen voor de ijdelheden van de wereld sluiten - maar een spiegel aan de wand roept hem toe: *Gij ijdel mens!*

Hij wil zich, in het gebed tot God, of tot het Heilig Avondmaal van de Heere voorbereiden - de geringste aanbotsing van zijn eigenliefde maakt al zijn plannen van de aandacht, tot ruïnes.

Hij wil kuis zijn - maar juist nu beweegt zich de lust het sterkste.

Hij wil niet twisten, maar bescheiden, vreedzaam en toegeeflijk - slechts een stohalm voor zijn voeten geworpen, een enkel woord verzet hem in vuur en vlam.

Hij heeft zijn heiligheid opeengestapeld als een berg zo hoog - en op eenmaal stort hij dezelve weer in een afgrond.

Zullen wij nog meer daadzaken aanvoeren? Deze weinigen zijn slechts van de buitenzijde ontleend. De satan en de zonde, ogenlust en vleselijke lust alsook een hoogmoedig trotseren houden niet op. En zelfs in de beste en heiligste bemoeiingen zal zich steeds deze waarheid openbaren: *De Wet is geestelijk. Maar ik ben vleselijk!*

Daarom houdt op met al uw eigenwerken en pogingen! - Hebt u Christus niet geheel, dan zijn het louter werken van de Wet. Hebt u Hem, dan blijft het echter allemaal vleselijk, wat uit u, als uit uzelf voorkomt. Zoekt Christus en Zijn gerechtigheid en leert u onvoorwaardelijk te laten drijven op Gods vrije Genade en barmhartigheid. Tracht daarna, dat u steeds vaster in Christus mocht geworteld worden. Hebt u Hem, de Hogepriester, dan hebt u Alles, van Hem het Hoofd, vloeit dan op u, Zijn leden, genade voor genade - zodat het u aan geen ware deugd ontbreekt, welke God aan u aan schouwen wil.

Wat God niet zelf door Christus in ons doet en daarstelt en wat niet uit Hem voortvloeit - is louter werk van de Wet. En al wat wij ooit uit eigen kracht gedaan hebben, doen of doen zullen, is en blijft vleselijk. Dewijl wij vleselijk zijn, en als zodanig God niet behagen kunnen. *Want het is Gods welbehagen, dat in Christus al volheid wonen zou* (Kol. 1: 19)

Nog duidelijker zien wij dit uit de laatste woorden van onze tekst.

III.

“Verkocht onder de zonde!” Op dezelfde wijze zegt de Apostel ook vers 23. “Maar ik zie een andere Wet in mijn leden, welke strijdt tegen de Wet mijns gemoeds en mij gevangen neemt, onder de Wet der zonde, die in mijn leden is!”

Evenwel, weerspreekt zich Paulus hier niet andermaal, als hij in het volgende hoofdstuk zegt: “Gij hebt niet ontvangen de Geest der dienstbaarheid opnieuw tot vreeze. Maar gij hebt ontvangen de Geest van aanneming tot kinderen, door welke wij roepen: Abba, Vader!”?

Volstrekt niet, als wij maar recht vatten, *dat wij vleselijk en onder de zonde verkocht zijn*. Dan, ja, dán schrijven wij de dood, op al eigen pogingen van ons heiliging en vergunnen ons geen rust, totdat wij in de gerechtigheid van Christus, rust gevonden hebben. Daar leren wij Gods vrije genade hoogschatten en prijzen, dat Hij godlozen en niet heiligen rechtvaardigt. Daar verstaan wij ook recht de laatst aangehaalde tekst, en juichen en zingen van vrijheid, verblijd, dat wij de kinderlijke Geest ontvangen hebben.

Opdat wij nu daartoe geraken zouden, opent de Apostel zijn hart nog meer, en stort het geheel voor zijn broeders uit; opdat wij het recht verstaan mochten, dat wij onder de Wet niet leven kunnen, maar dezelve gestorven zijn door het lichaam Christus. Hij zegt: *“Ik ben verkocht onder de zonde!”* Gelijk een slaaf, die zich aan zijn Heere verkocht heeft, opdat hij hem dag en nacht diene, in en uitga, en toch bij zijn Heere blijve, en hem alle dienstwilligheid bewijze, naar welbehagen - de slaaf zij ook nog zo onwillig - *zó* zegt Paulus, *is hij onder de zonde verkocht, en van de zonde slaaf*; indien ook tegen zijn wil.

En zodanig hebben het ook alle heiligen in elke eeuw ondervonden, en zo ondervonden wij, in zover wij geloven, het ook. Dat kan niets helpen. Deze harde heer zegt: ‘U bent mijn, - in en uitwendig, met ogen, lichaam, handen en voeten, en al wat aan u is.’ En als wij niet willen, dan zweept en drijft hij ons, al was het dat ons het bloed, het zweet en de tranen uitbarsten, zodat het vlees aan de zweep hangen blijft. Of deze heer vleit ons, zodat wij niet weten, wat wij doen en hem gehoorzamen tegen licht en plicht en wil aan - terwijl wij toch niet willen. - Dewijl wij niet slechts vleselijk, maar ook onder zulk enen harde heer verkocht zijn, die zijn tirannenzetel in ons hart heeft, en van daar in al onze leden wroet en al wat zich aan ons beweegt, naar het kooprecht onder zich heeft, en nu met macht regeren en drijven wil.

Och, geve ons de Geest Gods genadig die wijsheid, dat wij inzien verkrijgen hoe wij over deze tiran toch heer blijven, als ook over de satan en over ons vlees - ook *dán*, terwijl de zonde ons slingert waar wij willen en toch niet willen.

Is de Wet geestelijk, en moet dezelve in alles, uit- en inwendig geestelijk beschouwd, met het hele hart beoefend worden, dan zijn wij in de grond van ons hart en met alles wat in en aan ons is, *vleselijk*. En vermogen wij uit kracht dezer verdorvenheid niets dan zondigen; dan zijn wij als slaven onder de zonde verkocht, dat wij zelfs tegen onze wil de zonde, naar haar wil dienen moeten. Zo kunnen wij het daarom onder de Wet niet houden zonder dat de zonde - waarin wij uit kracht van onze geboortenatuur in het vlees wonen - en de tiran die met ons geboren werd en ons daarom van onze vroegste jeugd af kent, ons dagelijks in het gebied van de Wet martele en vloeke.

Alzo is er geen andere raad noch troost, dan alleen de toevlucht te leren nemen naar een ander Man, Jezus Christus, onze Heere, welke de Wet, de vervulling en vloek voor Zijn uitverkoren volk voldragen en alles volbracht heeft; - de zonde, de duivel, de dood en de hel, de toorn Gods, het oordeel en de verdoemenis van Zijn volk op Zich genomen en op het vervloekte kruishout gedragen heeft. Die Zichzelf voor de gegevenen van de Vader tot een eeuwig eigendom overgegeven heeft, opdat zij geheel - met ziel en lichaam en Geest en zinnen, wil en gedachten, ja, in alles, wat in en aan hen is - in Jezus bevonden worden. En in Hem hebben zouden, bestendige Genade, Gerechtigheid, Geloof, Vrede, Blijdschap, Heiligheid, Troost en Sterkte, Eer en Heerlijkheid boven alles; Vrijheid van alles, en het eeuwige Leven.

Nu, laat ons dit ook naar onze huizen nemen en in onze hart en bewaren:

*Die in van de Uitverkoor'nen Namen,
Hun grote schuldbrief overnam;
Wiste alles te betalen;
Toen het tot het betalen kwam.
Wat in het Vlees en het Hart en nieren
Lange als verborgen sliep -
Ook dat, wat wij daag'lijks voelen,*

Alles stond in deze brief.

Want dat Christus gestorven is, dat is Hij der zonde, eenmaal gestorven. En dat Hij leeft, dat leeft Hij Gode. Zo ook gij, houdt het daarvoor, dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode levende zijt in Christus Jezus onze Heere.

Nudan, hebt gij in waarheid vergeving uwer zonden in het bloed van Christus, zo zegt dan: "Ik ben in Hem, heilig!" Indien u ook niets dan onreinheid in, uzelf ziet.

Dit zijn zaken om te geloven zonder te aanschouwen. AMEN.

De schets van deze preek is nog aanwezig in het Kohlbruggearchief te Utrecht.

In het manuscript van Kohlbrugge staat onderstaande opmerking toegevoegd:

Gemerkt de zaak zo staat, zo wil ik voortgaan, en wagen mijn eeuwige staat aan Christus, het zij dat ik hier troost heb of niet, zo God niet ook wil, ik loop van de ladder blindelings de eeuwigheid in, ik zink of drijf, ik koom in de Hemel of in de Hel! Lieve Jezus, indien gij mij wilt grijpen, doet 't, indien niet, ik waag het in Uw Naam.

Bunyan

2. BRIEF AAN Dr. H. F. KOHLBRUGGE⁹ OVER DE LEER DER HEILIGMAKING

NAAR AANLEIDING VAN EEN LEERREDE OVER ROMEINEN 7: 14.

Waarde Vriend en veel geliefde Broeder in de gemeenschap van het even dierbaar geloof!

Wij hebben ons van tijd tot tijd zeer verblijd gevonden door de berichten, welke wij uit de gezegende streken van de Wupperthals¹⁰ omtrent uw weg en ons altijd dierbare persoon ontvingen, allereerst door de broeders *** en ***, sedert ook door andere, en bij naam door onze lieve vriend en broeder ***.

Ik mag u niet verbergen, daarentegen, geliefde Broeder! dat de ontvangst van uw mij dezer dagen geworden leerrede over Rom. 7: 14 minder aangenaam voor mijn gemoed werd, toen ik derzelve inhoud had gelezen en herlezen, met het oog op Gods Woord en met het hart zo ik hoop, gericht tot die Geest van Waarheid, die alleen in alle zaligmakende waarheid leidt! Om niet veel woorden te maken, zo wil ik u wel ronduit verklaren, dat uw uitgegeven 'Gastpredigt'¹¹ maar al te zeer het vermoeden bevestigd heeft, dat ten gevolge van meer dan een omstandigheid bij mij en andere bereids opgerezen was, sedert en na uw laatste bezoek ten onzent; te weten, dat uw wijze van beschouwing van het in zichzelf enig, waarachtige en gezegende leerstuk van de gerechtigheid des geloofs zonder de werken van de Wet, *niet vrij is van het zo gevaarlijke Antinomianisme*; hetwelk bij Luther, Calvijn, en alle getrouwe belijders en verkondigers van de waarheid tegen alle Rooms of Protestants of menselijk Farizeïsme niet minder met een zwarte kool getekend staat als de tegenovergestelde leugen, die van de eigengerechtigheid, onder welke meer of min vermomden vorm dan ook.

Nee! waarde Broeder! uw leer omtrent de heiligmaking van de in Christus gerechtvaardigde zondaar; uw gevoelens en uitingen omtrent de Wet, (van welke gij geheel onschriftmatig zegt, *dat zij ons een lijk geworden is*, hetgeen zich Paulus, Rom. 7: 14 niet verstout); ik zeg, deze uw leer en gevoelens zijn niet gegrond op Gods onfeilbaar Woord. Maar eer dat ik u deswege mijn broederlijke bezwaren medeel, moet ik u in gemoede vragen, hoe gij met een gevoel hetwelk zo rechtstreeks strijdt met de leer van onze Heidelbergse Catechismus, u met mogelijkheid nog kunt beschouwen als iemand die de Gereformeerde belijdenis van harte toegedaan, alleen door de vijandschap van de mensen verhinderd zijt geworden, overeenkomstig deze belijdenis, in de kerk die dezelve bewaart, te worden toegelaten?

Immers, daar kan tussen Oost en West geen groter afstand wezen, dan tussen uw gepredikte leer, en tussen het drievoudig snoer van de grondstukken van onze Catechismus, kennis van ellende, verlossing, dankbaarheid; van welke ja, de beide eerste, zoveel dat bestaanbaar is met uw dwaling tegen het derde, door u krachtig en rechtzinnig beleden worden, maar het derde zelfs in geen aanmerking schijnt te komen, bij al hetgeen gij van het stuk van de heiligmaking daarheen geschreven hebt.

Doch ik kom tot het al of niet schriftmatige zelf van uw gevoelens. En daarlatende alle bijkomstige of speciale bedenkingen tegen de inhoud uwer preek, stelle ik u alleen in

⁹ In de oorspronkelijke uitgave wordt de naam Da Costa niet vermeld; red.)

¹⁰ Elberfeld en Barmen

¹¹ Een preek gehouden op uitnodiging van een kerkenraad.

het korte en gebrekkige bestek dat een brief toelaat, de volgende aanmerkingen voor.

Merkt op hetgeen ik u uit 's Heeren Woord wens te zeggen. De Heere Zelf geve ons verstand in alle dingen.

1°. De Schrift leert uitdrukkelijk, en de Geest van de Heere getuigt het aan de geest van de Zijnen ook: Wij worden gerechtvaardigd (dat is, van het oordeel van de Heilige en Rechtvaardige vrijgesproken, niet door of ten gevolge van enig goed werk, enige verdienste, enig goed in ons vóór of in of ná de bekering, of wat dies meer moge zijn. Maar alleen en uitsluitend, door middel van het geloof, hetwelk de Heere Jezus de Jehovah, onze Gerechtigheid omhelst en vasthoudt, door de kracht van de werking van de Heilige Geest, die alleen zulk een geloof in ons werken en onderhouden kan. Ziedaar, de Christus *VOOR* ons. Door Zijn lijdelijke zowel als dadelijke gerechtigheid heeft Hij voor en in de plaats van de Zijnen de hele vloek van de Wet gedragen en weggenomen; haar volle eis voldaan en volbracht.

2°. Maar even uitdrukkelijk leert de Schrift, dat met deze Rechtvaardigmaking onafscheidbaar verbonden en toch van dezelve wezenlijk onderscheiden (bloed en water, Joh. 19) de Heiligmaking van de Christen is. Die in Christus tot rechtvaardiging gelooft als Zaligmaker en Borg in de plaats en ten goede van de Hem gegevenen van de Vader, die wordt ook daardoor zelf een nieuw schepsel. Hij is wedergeboren. Hij is een nieuwe mens naar de Geest; schoon hij altijd de oude mens blijft bij hem houden in dit leven, naar den vlees. Vandaar de strijd tussen Geest en vlees bij de gelovige, beschreven door de Apostel Paulus in de brief aan de Romeinen, en in die aan de Galaten. Die nieuwe mens, dat nieuw beginsel, ziedaar de CHRISTUS IN ONS. Die kan evenmin als enig ander levendig wezen, in ons werkeloos blijven. Hij werkt in ons, bij de een krachtiger, bij de andere meer onmerkbaar. Hij werkt in ons het werk *van die heiligmaking, zonder welke niemand de Heere zal zien*. Vandaar de vruchten van de bekering waardig, de goede werken (Tit. 2:14, Hand. 9: 36, Joh. 15: 8, enz. enz.) en al wat verder tot de aanvankelijke, al is het ook nog zo zwakke, kleine, nauwelijks merkbare, maar toch wezenlijke en waarachtige heiligmaking in ons behoort.

3°. Wat leert daarentegen uw gevoelen? U blijft staan bij ellende en verlossing, bij de Christus *VOOR* ons, en zozeer u eertijds (met alle mystieken) uitsluitend naar de Christus *IN* ons uitzag, zozeer verwerpt gij nu dit Zijn, - van het werk voor en buiten ons verricht, - onafscheidelijk inwendig werk. U spreekt van geen dankbaarheid, Godzaligheid, heilige wandel, de gerechtvaardigden als zijn lust en leven in Gods Woord voorgesteld. Maar u brengt telkens hem terug tot de verdoeming van de Wet, en vandaar opnieuw tot de vrijspraak door Christus' bloed en gerechtigheid, zonder hem immer zoveel als een voetstap ver te leiden op de weg, die de Apostel Paulus als tot een slot en kroon van het geheel van de zaligheidsleer niet ophoudt aan te dringen, te weten: de heiligmaking, dat is, de Wet der vrijheid, dat is de koninklijke Wet, dat is de wet van Christus; dat is de wet van Mozes niet meer in donder, onweer en storm, maar onder het geruis van enen liefelijke regen, als van de Heilige Geest; niet meer in stenen tafelen, die gebieden en niet beloven maar in de vleses tafelen van de harten en met een belofte van genadekracht bij en tot de vermaning, nodiging, uitlokking (niet langer dreigende eis) tot heiligheid.

4°. In uw dwaalgevoelen, lieve broeder in de Heere! schijnt mij dit dan het $\pi\rho\rho\tau\upsilon$ $\psi\acute{\epsilon}\upsilon\delta\acute{o}\varsigma$ te zijn. De miskennis van het onderscheid tussen de Wet die op Sinaï tot de bediening van de verdoemenis alleen de eis en het recht predikt, en tussen de heiligmaking, die als gave, als belofte, als vrucht van de offerande van Christus, tot

verheerlijking van Zijn koninklijk ambt in het Evangelie van de genade aan de bereids bekeerden of wedergeborenen wordt voorgesteld.

Aan die eerstgemelde wet zijn zeker degenen, die Christus door het geloof getrouwd zijn, gestorven; niet aan de tweede, als welke niet anders is dan de vervulling van de Godsbelofte zelf, Jer. 31: 33, enz.

5°. Wanneer voorts de Apostel leert, 1 Cor. 1: 30, dat Christus ons van God geworden is tot wijsheid, rechtvaardigheid heiligmaking en verlossing, zo wordt deze dierbare verklaring in uw stelsel, zo ik acht, gans misduid, als u een **BORGTOCHTELIJKE HEILIGMAKING**¹² aldaar verstaat. Een borgtochtelijke *rechtvaardigheid* is een alleszins Schriftuurlijke en voor de geestelijke mens bevattelijke waarheid, een borgheiligheid is nergens in de Schrift geleerd, en een *contradictio in adjecto*. Wij kunnen gerechtvaardigd worden door een gerechtigheid buiten ons; maar onze heiligmaking, (hoe ook nog hier op aarde gebrekkig of liever aanvankelijk en klein) moet IN ons zijn. Niet dat wij onszelf als in eigen kracht, ten dele of geheel kunnen heiligen voor of na onze bekering en rechtvaardigmaking, *maar onze heiligmaking is de wording van de gestalte van Christus in ons door de Heilige Geest*. Zo is dan in de aangehaalde plaats van Paulus 1 Cor. 1:30 Christus in een ander opzicht en op een andere wijze onze gerechtigheid, en opnieuw in een ander opzicht onze heiligmaking; *het eerste buiten ons en voor ons, het tweede binnen ons en door ons*. Moest men hier een Borgheiligmaking verstaan, evenals bij de rechtvaardigmaking, dan zou men ook de wijsheid en de verlossing aldaar gemeld insgelijks Borgtochtelijk verstaan moeten. En dan zou bijvoorbeeld Christus, volgens uw opvatting, ons een Verlossing zijn, *buiten* ons en in onze plaats; in plaats dat wij, in waarheid, door de gerechtigheid in Christus buiten ons, de belofte hebben van de aanvankelijke heiligmaking uit Zijn volheid, en naar de mate van Zijn gave op aarde *binnen* ons, en onze eeuwige en volkomen verlossing in de hemel insgelijks niet buiten ons maar binnen ons, door Hem, met Hem en in Hem.

6°. In één woord, lieve Broeder! het is het drievoudig ambt van onze gezegende Zaligmaker, hetwelk ons in de aangehaalde gewichtige plaats van Paulus geleerd wordt. Hij is ons tot wijsheid gemaakt, dat ziet op het profetisch ambt, tot rechtvaardigmaking, dat ziet op het hogepriesterlijk verzoenend Borg- en Middelaarsambt; tot heiligmaking en verlossing, dat ziet op het koninklijk ambt, hetwelk geestelijk op onze harten, zichtbaar en volkomen in de toekomstige eeuwen geoefend wordt.

7°. Van gewicht is het, dat in al deze drie ons zaligende ambten, de gezegende Heiland altijd dezelfde wet, dat is, verklaring van Gods onveranderlijke heiligheid, gebruikt, maar in alle drie, op verschillende wijze. In Zijn profetisch ambt schrijft hij deze Wet op stenen tafelen, tot veroordeling en ontdekking; in het hogepriesterlijke ambt, draagt Hij deze zelfde wet in Zijn ingewand, om dezelve voor en in plaats van de Zijnen volmaakt te vervullen en te voldoen; in het Koninklijk ambt schrijft Hij opnieuw met eigen vinger, dat is, door de Heilige Geest deze zelfde Wet in de harten van de Zijnen.

8°. Doch, broeder in de Heere! het doet mij leed u te moeten zeggen, dat ik in uw preek weinig of niets van dat drievoudig ambt onzes Heeren vind gedacht. Het is, alsof het bij u niet tot drie (dat heilige drie!) kan komen in uw voorstelling of begrip. Ellende en verlossing; ja, maar geen dankbaarheid. Insgelijks, het profetisch en hogepriesterlijk ambt in de prediking en vervulling van de wet door Christus, ja! - maar van het koninklijk ambt (door hetwelk die Heere en Heiland de harten gewillig maakt van Zijn onderdanen, en hen met Zijn gouden scepter en herdersstaf in de

¹² In welk van Kohlbrugge's talrijke schriften vindt men ooit deze vreemde uitdrukking?!

geboden van Zijn heilige liefdewet leidt en bestuurt) *ne jota quidem*.

Eindelijk, terwijl u van het werk en de Persoon van de Vader, en van de Zoon veel waarachtig Schriftuurlijk predikt en schrijft, vind ik van het werk en de Persoon van de Heilige Geest in uw preek, en in het algemeen in uw stelsel weinig of nauwelijks enig uitdrukkelijk gewag gemaakt.

Ziet toch toe, lieve Broeder! dat u niet scheidt, wat God in Zijn Woord verenigd heeft; dat u niet vermengt, wat Hij onderscheiden heeft! Ziet toch toe, dat u door een meer vleeselijke dan geestelijke roem tegen de beschuldigende Satan, hem niet - zonder dat gij het vermoedt - in de hand werkt, of althans een deur openzet. Een gedeeltelijke waarheid is geen waarheid, maar leugen. Menselijke gevolgtrekkingen uit geestelijke en Goddelijke waarheden leiden tot dwaling en geesteloosheid, zelfs bij alle schijn van het tegendeel. Arglistig is ons hart en dodelijk, bedrieglijk meer dan enig ding.

De Heere onze genadige God en eeuwig getrouwe Leidsman beware en verlosse ons van alle dwaling, eigen- en alle menselijke wijsheid en onschriftmatige roem!

Nog een opmerking

1°. Omtrent uw tekst, waarbij gij de uitlegging van het woord ik, mij, uit Vers 18 geheel over het hoofd ziet.

2°. Omtrent uw opmerking bladzij 19. De in Christus zich verblijdende Apostel zegt niet, enz.: het is waar, hij zegt het niet daar ter plaatse. Maar eilieve, zegt hij niet veel meer dan dat: Filipp. 4: 11-13 of 2 Tim. 3:10. - Vergelijk 1 Tim. 5:12, Filipp. 2:13 enz. enz.

Nu! Broeder en Vriend in Christus, de Heere Zelf make het schadelijke van veel uwer uitingen in de uitgegeven preek onschadelijk, en geve over de voorstelling van de waarheden, onder welke zij verstrooid zijn, uit genade een zegen.

Hij zegene verder uw weg, uw werk in zijn gunst en vrede naar Zijn Woord, zegene uw beide lievelingen, zegene uw uit- en ingaan, beware ons voor Zijn hemels koninkrijk, in Zijn waarheid en in Zijn genade.

Ik moest, veelgeliefde Broeder, u openhartig mijn gevoelens, broederlijk mijn bezwaren openleggen.

De Heere Zelf lere u en ons allen door Zijn Woord en Geest. Amen.

Uw liefhebbende Vriend en Broeder ***

3. ANTWOORD VAN Dr. H. F. KOHLBRUGGE

Genade zij u en vrede van God de Vader en onze Heere Jezus Christus, Die Zichzelf gegeven heeft voor onze zonden, opdat Hij ons trekken zou uit deze tegenwoordige boze wereld naar de wil onzes Gods en Vaders. Denwelke zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid. Amen.

Waarde Broeder!

Ik zet mij neer om uw Ed. brief te beantwoorden van de 15 Nov. ll., en hoop dit stuk voor stuk kortelijk te doen, omdat mijn bezigheden mij niet veel tijd overlaten.

Bij u en andere is het vermoeden opgerezen, dat mijn wijze van beschouwing van het leerstuk van de gerechtigheid des geloofs niet vrij is van het zó gevaarlijke Antinomianisme.

Is het waar, dat gij kort of lang na de terugkomst van de broeders ** *, of naderhand, een oefening tegen het Antinomiaanse stelsel hebt gehouden? Het is goed, als er onder diegenen, die dat hoorden, tot die ketterij overhielden, ja, niet alleen goed, maar plichtmatig. Want even noodzakelijk is de voorstelling, hoe wij als kinderen des lichts schijnen zullen temidden van een krom en verdraaid geslacht, als elk ander leerstuk.

Is het intussen waar, dat gij speciaal op mij, op **** en op ** * het oog hebt gehad, zo hebt gij gezondigd, Broeder, en gehandeld tegen de Wet, tegen Christus, tegen Zijn gebod, hetwelk ons tot liefde tot de broederen aanmaant en ons waarschuwt niet te oordelen.

En dan vraag ik u: waarom mezelf niet dadelijk geschreven en openhartig gevraagd: “Wat verneem ik van u? Wat gevoelt gij van dit en dat?” Dan had ik U er op kunnen antwoorden en stak ik dan werkelijk in een dwaling, vooral zó grof als die van de Antinomianen, dan had u mij kunnen waarschuwen, uit liefde voor mij én voor de Gemeente van Christus, waaronder ik, door Gods genade, nu sedert Juni, met alle zegen in de kracht van de Heilige Geest arbeide. En gij zou mij hebben leren kennen als iemand, die graag terecht geholpen is, waar hij dwaalt, en zo hebt gij mij ook al sedert lang leren kennen. *Lieve Broeders! ware het, dat enig mens door een feil verrast werd, zo helpt hem weer op, gij, die geestelijk zijt, en ziet op uzelf.* (Gal. 6)

Niets is intussen daarvan gekomen. Integendeel, gij schrijft: ten gevolge van meer dan een omstandigheid is een vermoeden bij u en andere opgerezen; zelfs de omstandigheid dat broeder *** mij gehoord heeft over de woorden: “*Bij U is de vergeving, opdat Gij gevreesd wordt*”, heeft u dit vermoeden niet kunnen benemen, is althans niet krachtig genoeg geweest, om te verhoeden, dat u *met een verkeerd vermoeden* mijn preek over Romeinen 7: 14 gelezen hebt.

O, Broeder! veroorloof mij u Rom. 2: 1 te herinneren. Terwijl gij mij van Antinomie¹³ verdenkt, handelt gij zelf tegen het gebod van de liefde, ons van onze Heere gegeven, en doet dat weer in uw brief, in plaats van mij vragenderwijze te schrijven: Verwerpt gij het derde deel van de Heidelberger Catechismus? Of: Gelooft gij niet, dat Christus zulk een gestalte in ons gewint, dat wij dankbaar leven en goede werken verrichten? Of, welke andere bedenkingen er in uw hart mochten opgerezen zijn. En dan zou u gezien hebben, dat alles waarvan u mij nu stellig verdenkt, nooit in mijn hart is opgekomen, en ik zo rechtzinnig gereformeerd gevoel, als elk ander die rechtzinnig denkt.

Nu hebt u mij veroordeeld op vermoedens, die verkeerd zijn, en uw brief heeft in alles meer: “het schijnt mij”, “het dunkt mij”, dan stellige aanwijzing.

¹³ Antinomanisme

De Antinomianen, zo ik mij wel herinner, waren ketters, die óf meenden, dat, nu zij aller zonden vergiffenis hadden, zij zich vrijelijk baden konden in allerlei onreine lusten, en leefden naar het goeddunken van hun verdorven en boze lusten; óf de hele Wet verwierpen. Zie nu toe, wat u doet, als gij een “Broeder” dergelijke gruwelijke en helse dwaling ten laste legt, of zelfs het vermoeden daaromtrent in uw hart koestert, terwijl u weet, dat die broeder met een reïne consciëntie voor God en mensen zoekt te wandelen.

Verstout zich echter iemand, mij met de naam ener gruwelijke sekte te benoemen en Antinomiaan te heten, omdat ik, naar de woorden Gods in Geest en in Waarheid Christus predike en wel Die gekruisigd, welnu! *ik* heb de zaligspreekings mijns Heeren en *hij* zijn oordeel van de Heere Zelf, zo hij daarin volhardt.

U zegt Broeder! dat mijn gevoelens omtrent de heiligmaking en de Wet niet zijn gegrond op Gods Woord. Waarom er de voornaamste niet van opgegeven? Geef kortelijk periode aan periode, en dan enige schriftuurplaatsen daarbij en het is zó bewezen. Nu bewijst gij niets en hebt u laten meenemen door voorbarigheid.

Omtrent de Wet denk ik zó eenstemmig met Luther en Calvijn (waarvan ik mij door herhaalde lezing sinds een paar dagen overtuigd heb), dat ik er met blijdschap over vervuld ben.

De uitdrukking, *dat wij het daarvoor houden zullen, dat de Wet ons een lijk is geworden en wij haar*, ligt zonneklaar in Rom. 7: 14, zodat men bevooroordeeld moet zijn, zo men dat niet ziet. Paulus zegt nog meer in dezelfde zin, waarin ik het geschreven heb: Gal. 4: 30, 1 Tim. 1: 9 en 2 Cor. 3:11. Ik geef naar de Heilige Schrift, zowel als naar Calvijn en Luther, aan de Wet alle eer, daar ik dezelve opnieuw voorstel als goed en recht, als gegeven van de heilige en rechtvaardige God. En het is mij een grote genade, wanneer de Heere zegt: “Ik ben de Heere uw God.” En: “Gij zult geen andere goden hebben voor Mijn aangezicht!” Intussen: “*Een Christen behoort te leven al was er geen Wet noch zonde meer, maar alléén, alléén Christus*”, zegt Luther.

Indien u mij eerst gevraagd had: Wat stelt gij u voor, hoe een preek moet gemaakt worden? En: Vordert dezelve meer dan één verklaring, als men de toepassing er ook aan verbindt? U zou anders geoordeeld hebben, - zo ook indien gij op dat Thema gelet had: “*der Christin sichselbst*”, en opgemerkt, dat ik in de hele preek het oog heb op die heiligmaking, welke de Christen zich voorstelt naar een wettische en niet evangelische wijze, als zolang hij nog niet tot het geloof gekomen is. Terwijl hij, - zonder nog te weten, hoe hij er aan is bij de Heere, - geplaagd wordt door de duivel en het ongeloof, bij het zien op zijn diepe verdorvenheid. En dan zou u gezien hebben, dat ik het enige middel heb aangewezen, waardoor de Christen, die tot het geloof gekomen is, in ware Godzaligheid wandelt.

U Ed. denkwijze, dat de tegenwoordige Hollandse Kerken haar aloude belijdenis bewaren, kan ik niet aannemen. De grond, waarop ik dacht over te gaan, heb ik aangewezen in mijn boek.¹⁴

Meent gij de *uitwendige* Kerk, zo ligt in UEd. vraag: *hoe ik met mogelijkheid mij nog kan beschouwen, als alleen door de vijandschap van de mensen verhinderd te zijn, lidmaat te worden*, deze gevolgtrekking, als had God mij dat verhinderd, wegens een in mij tevoren geziene ketterij of dwaling, weswege de Heere Zelf mij het

¹⁴ Het lidmaatschap bij de Hervormde Kerk hier te lande mij willekeurig belet.

lidmaatschap onwaardig keurde. –

Meent u de Kerk *in een engere zin*, voor de rechtzinnigen in leer en wandel, of de gelovigen, zo sluit gij mij door deze vraag uit derzelve gemeenschap. En daar mij deze uw vraag op een bevooroordeeld zijn, en verkeerd vermoeden berust, vind ik dezelve *in abstracto et concreto* snijdend, liefdeloos en niet van de Heere, maar goddeloos, Broeder! En zonder te weten wat gij vraagt, maakt gij u deelachtig aan de zonden van de vijanden onzes Heeren.

Onze dierbare Heiland vergeve u die vraag, gedaan aan een hard en veel geslagen man, aan een gevoelige, u teder liefhebbende vriend. En vergeef het mij, zo ik te scherp mocht zijn. De liefde blijft; maar waar het der zielen zaligheid geldt, en de eer Gods en Zijn waarheid, daar houdt de liefde zich in.

“Het stuk van de dankbaarheid schijnt bij u in geen aanmerking te komen”, schrijft gij.

Ik antwoord: Gij schrijft: het schijnt. Waarom mij niet eerst gevraagd: Komt het niet in aanmerking? Of bewezen: het komt niet. Dat het stuk van de dankbaarheid wel degelijk bij mij in aanmerking komt, is openbaar uit de hele preek. Bijvoorbeeld, pag. 7: *vervuld worden met dankzegging en aanbidding*; pag. 13: *gij zult u verheugen en vrolijk zingen*; pag. 14: *waarin louter Genade, Vrede, Blijdschap, Gerechtigheid en eeuwig Leven luisterrijk heerschappij voert*; pag. 18: *ik jaag Hem na en acht alle dingen schade te zijn*; pag. 19: *zo zal ik vervuld worden tot al de volheid Gods*; en haal daarbij aan: Eféze 3: 19. En nog pag. 19: *en in de gemeenschap met Hem ook in Zijn lijden en dood mij bevinde*. En nog pag. 19: *en nu reinigt de Vader zelf Zijn plant en, die Hij gepland heeft*; pag. 20: *Bemoei u eerst daarmee dat gij Christus wedervindt, Die weet het alleen ons zó in heiligheid te stellen*, enz. Pag. 21 beschrijf ik geheel, *hoe het zich met de Christen bij de heiligmaking en dankbaarheid toedraagt*. Verwierp ik nu het 3^e stuk van de Catechismus, zo had ik er niet van gerept, maar ik ben hier geheel in overeenstemming met Zondag 44, Vraag 114.

Verder maak ik u ten opzichte van dit punt opmerkzaam op de ingang op pag. 5 van mijn preek, en pag. 7: en ook als zodanig het recht van de Wet in ons vervult.

Ik kan mij nog zeer goed herinneren, hoe ik die zeven redenen, waarom naast het Evangelie de Wet gepredikt wordt, bijna woordelijk de zalige Bilderdijk meedeelde, toen hij nog zeer gezond was en er mij naar vraagde, en hoe hij met dezelve zó ingenomen was, dat de vreugde van zijn aangezicht straalde! Voorts: de Duitse Catechismus heeft niet: *waarom moeten wij dan nog*, maar: *Warurn sollen wir gute Werke thun.* ¹⁵

15

Bij het catechetisch onderwijs in de Ned. Herv. Gemeente te Elberfeld, waarbij Dr. Kohlbrugge van 1846 - 1875 predikant was, wordt een boekje gebruikt, door hem geschreven ter bevestiging en opheldering van de Heidelbergse Catechismus. Bij de behandeling van het derde deel komt de volgende heerlijke uitlegging voor. (Voorwaar! een afdoend bewijs, dat Dr. Kohlbrugge het derde deel van de Heid. Catechismus niet verwierp, maar hoog in eer hield.)

Waarom is toch dit derde deel aan de Catechismus toegevoegd?

Om verscheidene zeer goede redenen:

1. De pausgezinden zeiden: De Gereformeerde leer maakt zorgeloze en goddeloze mensen, zij leert alleen maar van geloof en is tegen al goede werken. De Gereformeerde leer zegt: Indien men maar gelooft, kan men doen wat men wil.

Tegen zulke lastering stelde men het derde deel. Ook gaven te van die tijd de Luthersen in de

UEd. woorden, dat ik het stuk van ellende en verlossing krachtig en rechtzinnig leer, snijden zelf uw aanmerking af. Het is ONMOGELIJK, waar men het Woord van de Heere ontvangen heeft, en men door Zijn Geest geleerd en waarachtig bekeerd is, dat men dan zonde toelaten en een wandel, die niet is in de wegen van de Heere.

UEd. woorden: *de dankbaarheid schijnt bij u in geen aanmerking te komen, bij al hetgeen gij van de heiligmaking daarhenen hebt geschreven*, zijn vrij onvoorzichtig, en had de vreze Gods, waarachtige ootmoed, en gevoel van een arm zondaar te zijn (besef hoe licht men zich vergrijpen kan ook waar men meent voor de eer van de Heere te ijveren) uw pen bestierd, ze waren niet geschreven.

Wat ik geschreven heb, is in het geloof geschreven. U wilt mij onderwijzen uit des Heeren woord, en nu, in plaats van speciaal te schrijven: *dit en dat is tegen hetzelfde*, werpt u twee stellingen op, om daaruit een gevolgtrekking te maken.

Wij worden vrijgesproken, zegt ge, ja, maar *deze* vrijspraak geldt niet eeuwig.

Het water, dat uit de zijde van onze dierbare Heiland vloeide, beduidt de heiligmaking, zegt ge.

Dit moet echter nog bewezen worden. Waaruit bewijst u dat? Uit 1 Joh. 5:68 laat zich dit niet opmaken. Kunt u het hieruit bewijzen, zo heb ik gerechtigheid en heiliging beide te gelijkertijd in die dierbare en kostelijke wonden uit die wond, en dit is juist de

Palts, die van Luther niets verstonden, allerlei verdraaide en hatelijke uitleggingen aan de Gereformeerde waarheid.

2. Er waren ook toen ter tijd allerlei lichtzinnige mensen, zogenaamde vrijgeesten of lichtvrienden, voor welke de tucht in de Roomse Kerk te streng was; die sloten zich aan de Gereformeerde Kerk aan, in de waan, dat derzelve leer hun vrijheid gaf, allerlei ongerechtigheid uit te gieten, en dat zij dan toch ten laatste door genade zou zalig worden.

3. In de Gereformeerde Kerk zelve waren velen, die onbekeerd bleven, die de genade tot een oorkussen maakten, om er op in te sluimeren, en inmiddels hun wereldse gang aanhielden en in de dienst Belials bleven. Aan zulk woest gedierte moest toorn en gebit in de mond gelegd worden.

4. De gelovigen dragen vlees en bloed met zich om: als zodanig staan zij voor elke verzoeking bloot en moeten gedurig op de weg van de gerechtigheid gehouden worden. Dat geschiedt, wel is waar, inwendig door de Geest, maar Deze bedient Zich daarbij van een andere regel of richtsnoer dan van de Tien Geboden. Binnen deze perken leidt Hij Zelf de gelovigen aan zijn hand naar van de Heere belofte, tegen al verzoeking en uitspattingen van het vlees. En Hij maakt de gelovigen daarin vrijwillig in de vrijheid Christus, zodat zij alleen weten van genade, en toch wandelen in Gods Wet, zich verootmoedigen over hun onvolmaaktheid aan de Wet, en toch is hun wandel en werk recht.

5. Er kwamen in de Gemeente spoedig zodanige mensen op, die in de Evangelische leer slechts pleisters voor hun ondeugden en hartepijn zochten, zonder er naar te vragen: *Hoe komt God tot Zijn recht, waar blijft de Wet, waar de zonde?* - Het ging denzulken niet om heiligheid. Andere opnieuw meenden, dat uiterlijke gehoorzaamheid naar de letter van de Wet ook volbrenging van de Wet Gods was; zij hielden het daarvoor, dat zij die uiterlijke gehoorzaamheid bezaten, en dat wel van harte; daarom beweerden zij, dat, als men geloofde, men ook de tien geboden volkomen houden kon. - De eerste soort nu heette wetbestrijders, als die leerden, dat al wat men niet houden kan, ook niet behoefte voorgehouden te worden. De tweede, volmaaktheidsdrijvers. Tegen beide dient dit derde deel. Intussen moet elk, die het Woord recht snijdt, zich met lijdzaamheid wapenen tegen de lastering van de eigengerechtigte en valse broeders, zowel dat hij een wetbestrijder, als dat hij een volmaaktheidsdrijver is.

inhoud van mijn preek.

Gelieve intussen op te slaan al de plaatsen, waar de reiniging van ons zonden geleerd wordt te geschieden door Jezus' bloed. *Het bloed van Jezus Christus reinigt ons van alle zonden.* In het algemeen komt mij uw voorstelling te systematisch voor (zie 1 Cor. 6: 11) en is meer uit de latere Godgeleerden. 'Christus is er door verdrongen geworden, de predestinatie uit het verband gerukt, de vrijheid van de Evangelies aan banden gelegd, de consciëntie bezwaard, de bekommerden met allerlei kentekenen geplaagd.' Herinner u slechts, wat gij mij dienaangaande eens over het tweede deel van Brakel gezegd hebt; vergelijk Hand. 15: 9.

U schrijft: *Die in Christus tot rechtvaardiging geloofd, wordt ook zelf daardoor een nieuw schepsel.*

De Schrift zegt: *Hij is het.* (Zie 2 Cor. 5: 17.)

U zegt: *Hij is een nieuw mens naar de geest.*

De Schrift zegt: *Hij is het geheel,* 2 Cor. 5:17, *naar geest ziel en lichaam* (Vraag 1 van de Catechismus). Daarom zegt Paulus: *Ik doe de zonde niet, maar de zonde, die in mij woont.* Iets anders is het vernieuwd worden door de geest des gemoeds. De onwedergeborene wordt wedergeboren en heeft nu de nieuwe mens aangetrokken (Col. 3: 10) of liever, is een heilige, is een kind Gods. De oude mens is de erfzonde en de verdorvenheid van de hele natuur, die in de mens allerlei zonde voortbrengt, zijnde in hem een wortel van de zonde, waaruit de zonde als een opwellend water uitspringt. Hoewel ze nochtans de kinderen Gods niet tot verdoemenis wordt toegerekend, maar door Zijn genade en barmhartigheid vergeven wordt, hoewel niet om in de zonde gerust te slapen,¹⁶ kunnende dit echter bij een kind Gods zeer ver komen, zoals bij David. Het kind uit Bathséba was al geboren, toen Nathan tot hem kwam, gelijk er uitdrukkelijk staat 2 Sam. 12: 15. Uw onderscheiding tussen nieuwe mens naar de geest, oude mens naar het vlees is on-Bijbels. *Wandelen naar de geest* is wandelen in het geloof (Rom. 8: 1). Naar het vlees is: *naar de wet,* naar de werken van de wet (Rom. 4: 1, 2; Gal. 3: 2, 3; Rom. 9: 8; Gal. 4: 2, 9) en naar alles wat daaruit voortkomt. Rom. 7: 7, 8; Gal. 5: 17 geeft duidelijk te kennen, dat *oude mens* en *vlees* hetzelfde zeggen, de zin gewijzigd naar het onderwerp, waarover gehandeld wordt.

Nieuw beginsel kent de Schrift niet, wel nieuw schepsel. Het gaat hier om de persoon; het is: 'ik, gij, wij zijn een nieuw schepsel'. *Wij zijn Zijn maaksel,* - niet: *Zijn maaksel* is in ons. Eféze 2: 10. Alleen de onbekeerde heeft geen oude mens, omdat hij geen nieuwe is, de Geest niet heeft. Brief van Judas: 19.

"Die nieuwe mens, dat nieuw beginsel, ziedaar de Christus in ons", schrijft u. Onschriftmatig en daarom verwerpelijk! De nieuwe mens is niet Christus in ons, maar ná de nieuwe geboorte zijn wij Gods maaksel of schepsel in Christus, Ef. 2: 10, en niet Christus het maaksel of schepsel Gods in ons. (2 Cor. 5:17; Gal. 3: 26-28.)

De Heilige Geest wederbaart en vernieuwt ons geheel. ***Wij zijn vernieuwd, de persoon is vernieuwd, niet een deel van ons.*** Daarom zijn wij tempelen van de Geest, geheel met lichaam en ziel (1 Cor. 6: 19, 20). De Geest van de Heere maakt de vernieuwde al heerlijker naar het Beeld Christus (2 Cor. 3:18). *De nieuwe mens wordt vernieuwd naar het evenbeeld Desgenen, Die hem geschapen heeft* (Col. 3: 10). Was nu de nieuwe mens: Christus in ons, dan was Christus een schepsel hetwelk een Godslastering zou zijn. Wij als wedergeborenen en vernieuwden zijn door de Geest van de Heere, Welke Hij ons gegeven heeft, door het geloof verenigd met Christus,

¹⁶ Zie ook Nederl. Geloofsbelijdenis Art. XV.

zijn zó in Hem, gelijk ook Hij in ons. En weten daaraan, dat wij in Hem blijven en Hij in ons, dat hij ons van Zijn Geest gegeven heeft (1 Joh. 4: 13). Dit inzijn is een vereniging van de Zoon en van de Vader door de Zoon met ons, en van ons door de Geest en het geloof met de Vader en de Zoon; *onze gemeenschap met de Vader en Zijn Zoon Jezus Christus* (1 Joh. 1: 3), en inwoning van de Zoon en van de Vader in ons.

U ziet dus, dat de nieuwe mens niet is *Christus in ons* maar dat de nieuwe mens met Christus verenigd is, door het geloof, en dat Christus in de nieuwe mens woont; niet de nieuwe mens in ons is, anders waren ook wij, als vernieuwden, Christus zelf.

Daarom vervalt gij zelf in een dwaling, welke u mij - zeer ontijdig - te binnen brengt, als welke ik had, vóór ik tot de Heere bekeerd was.

Dat voorts Christus door het geloof in onze hart en woont zegt Paulus Ef. 3: 17, hoe wij dit duidelijk te verstaan hebben Col. 3: 1. En dat deze vereniging, dit inzijn, deze gemeenschap echter waarachtig en reëel is Ef. 5: 30, Matth. 28: 20. Was de *nieuwe mens* de Christus in ons, dan moesten wij - met de mystieken - God op de bodem van de ziel zoeken. Wij zijn echter geschapen met de ogen hemelwaarts. Naar boven zullen wij opzien. U ziet, dat u hier mistast. En ik moet er bijvoegen, dat, zolang men geen klaar inzicht heeft, wat oude en nieuwe mens is, waarvan gij tot nu toe geheel verkeerde begrippen koestert, men van rechtvaardiging en heiliging ook niet recht leren kan; dus u ook niet.

Verder zeg ik hier met Luther: “Men behoort en moet het geloof in Christus prediken, het ga zo het wil. Ik wil veel liever horen, dat men van mij zegt, ik predik te zacht en dat mijn prediking de lieden aan goede werken hinderlijk is (ofschoon mijn prediking dat niet doet), als dat ik het geloof in Christus niet predik.”

Over de woorden: *Vruchten van de bekering waardig*, en in wat opzicht de heiligmaking wezenlijk onderscheiden is van de rechtvaardiging, nader in deze brief! Nu enige uwer aanmerkingen:

Vooreerst: ik blijf staan bij ellende en verlossing;

ten tweede: bij de Christus voor ons;

ten derde: verwerp ik Zijn inwendig werk in ons;

ten vierde: spreek ik van geen dankbaarheid, Godzaligheid, heilige wandel, der gerechtvaardigden lust en leven;

ten vijfde: breng ik hem telkens terug tot de verdoemenis van de Wet en van daar tot de vrijspraak door Christus' bloed en gerechtigheid, zonder Hem immer zoveel als één voetstap op de weg van de heiligmaking te brengen, waarop de Apostel Paulus niet ophoudt aan te dringen; zo schrijft gij.

- Waarom miskent u het doel, waarmee ik de preek heb geschreven, hetwelk zo duidelijk in de periode pag. 8 voorkomt?
- Wat u dankbaarheid noemt heb ik pag. 4, aanhalende Matth. 25:40, link. 13: 24 en de Brief van Jakobus, aangegeven. Wat de mondchristen niet heeft, leer ik, dat wordt bij de Christen gevonden; zo pag. 6, aanhalende 1 Cor. 13:18 (welke aanhaling geschied is, om de naamchristenen te tonen, dat zij die liefde niet kennen). Zie voorts al andere plaatsen daar aangehaald. Zie ook pag. 8, buitendien wat ik al in deze brief heb bijgebracht.
- Dat ik het inwendig werk van Christus niet verwerp is duidelijk uit pag. 7, aanhalende 2 Cor. 13: 5, Rem. 8: 5. Zo ook pag. 7: *in Zijn macht bewaard te worden tot de zaligheid*. Zo ook: *en ook het recht der Wet in ons vervult*. Zo ook: *in één Geest “Abba!”* roepen. Pag. 8: *het getuigenis van de Geest zegt in*

ons: ik ben heilig.” Pag. 10: *reinigde ons van ons bloed en nam ons met Zich ook in Zijn Huis.* Pag. 13: *gij zult die Zon der Gerechtigheid zien doorbreken* enz. Pag. 14: *in Wiens Huis een volkomen,* enz. Pag. 17: *Die ons van God geworden is.* Pag. 18: *Christus heeft de zodanige getroost.* Pag. 19. *Hij zegene mij dan, zo zal ik vervuld worden;* ik haal daar verder aan Ef. 3:19; pag. 19 spreek ik van het werk Gods in hun zielen. Pag. 20: Christus spreekt: “u bent zo liefelijk.” Pag. 22: van Hem, Die het Hoofd is, daalt dan op u genade voor genade neder, enz. Uit al deze plaatsen is Zijn werk voor en in ons zo duidelijk beschreven, dat men van de duivel geblinddoekt moet zijn, om dit niet te zien. N.B. pag. 25: *Die hun Zichzelf ten eeuwige eigendom gegeven heeft, opdat zij in Hem zijn en Gode leven.*

- Wat nu de Godzaligheid en de heiligen wandel aangaat, met deze is de hele preek zó doorweven, dat alleen hij zulk een preek maken kan en ook hij alleen dezelve verstaat en zich over dezelve verheugt, die in ware Godzaligheid leeft, en wandelt naar een heiligheid, zoals des Heeren Wet ons beveelt, en welke niet bestaat in een eigenwillige geestelijkheid.

Nog eens, lees pag. 22: *zodat het u aan geen deugd ontbreekt, welke God in u wil aanschouwen.* Pag. 19: *en ik ween van stille blijdschap;* zie ook pag. 20.

En indien gij, Broeder! of de andere broeders een andere Godzaligheid of heiligen wandel kent of hebt, in welker beoefening het anders toegaat als ik pag. 20, 21, 22 en 18 beschreven heb niet aanhaling van Filipp. 3, zo moogt gij toezien waar gij er ook blijft op uw sterfbed.

Ofschoon ik met Hiskia zeg: “Gedenk Heere! dat ik voor Uw Aangezicht in oprechtheid gewandeld heb”, zo wil ik van mijn Godzalige en heilige wandel niets weten, niets horen, maar ken alleen Christus, mijn geliefde Heiland, mijn Alfa en Omega, en daartegenover mijn harteloze Godzaligheid en mijn onheilige wandel en al mijn zonden. En zeg dan niet Paulus: “Wie zal veroemen? Christus is hier!”

“Een Christen houden zich en gedrage zich in goed doen, zowel na zijn bekering tot aan zijn dood, als vóór zijn bekering lijdenderwijze, dat hij God slechts hetzelfde in hem laat doen, en hij niets van het zijne er ook inwerke; in zover het werk goed is, blijft hij Gods instrument en God altijd en alleen alles, en hij niets”, zegt Luther.

Zo gij de vermaningen en geboden van de Heere anders uitlegt, en niet onophoudelijk door dezelve naar Christus wordt gedreven, verstaat u niet wat u leest, al meent u dat het u nóg zo klaar was.

Christus vóór ons en Christus in ons, als van elkaar wezenlijk onderscheiden, ken ik, sedert ik geloof, dat Gods verkiezing ten eeuwigen leven vaststaat, zo weinig meer, als de onderscheiding van Dogmatiek en Christelijke Moraal. Die de algemene genade of conditionele verkiezing in de tijd geloven, drijven dit. Hoe komt U daaraan? De genade is een machtige, doorbrekende, heersende en heerlijkmakende gave. Rom. 8: 30: “en deze heeft Hij ook verheerlijkt.”

- Verder beschuldigt gij mij: *ik breng de Christen gedurig tot de verdoeming der Wet.*
Dit is onwaar. Op pag. 10 zeg ik uitdrukkelijk: de Wet blijft op zichzelf goed, en zij had er recht toe. (Zie ook verder pag. 11.)

Verder zegt u: *ik breng hem niet op de weg van de heiligmaking.*

Maar ik vraag u: is dan God geen God, en Zijn Zoon geen Koning? Is Christus dan

een dood iets? Als ik de mensen naar Christus wijs, als naar de weg en het enige middel om gerust, blijmoedig, ootmoedig en Godzalig te leven, waar wijs ik dan henen? (Zie pag. 18, 19 en 20.)

Zie toe Broeder! of Christus in u leeft, en of gij niet door te ijveren voor de Wet, op de klippen zijt vervallen. U bent onder de Wet, eer gij het weet. Christus is de Weg. Aan één zijde. Ja! de afgrond van de *vleselijke* vrijheid, en aan de andere zijde - het opnieuw kruisigen van de Heere en Hem smaadheid aandoen in Zijn leden.

Nu komen wij aan de Wet: “voor zover dezelve op Sinai in donder en onweer wordt gepredikt, zijn wij aan dezelve gestorven”; zegt u; “voor zoveel zij de gelovigen vermaant, nodigt, uitlokt tot heiligheid en dus een Wet van heiligmaking is, niet. Want dan is zij een vervulling van de belofte Jer. 31: 33.”

En dit is dan mijn hoofddwaling, dat ik dit niet erken. Had u Luther niet aangehaald (terwijl gij mij beschuldigt van Antinomie, welke verdenking al bij de verstandige niet opkomen kan, die pag. 5 en 6 van mijn preek gelezen heeft), ik zou hem niet aanhalen, en hierbij nu: “zonder heiligmaking zal niemand de Heere zien.”

“Hoewel een Christen, zegt Luther, nog in het vlees leeft, en in zichzelf onrein is, zo is hij toch door het geloof volkomen rein; zo is het een *vreemde* en toch ónze gerechtigheid, dat God alles wat wij in dit leven doen, als in zichzelf onrein niet aanzien wil; - maar dat het alleen heilig, kostelijk en aangenomen zou zijn door dat éne Kind, Dat door Zijn leven heilig maakt.”

Ja, Broeder, onze gerechtigheid en heiligheid is Christus. Daarom heten zij heiligen, niet omdat zij op zichzelf zonder zonde zijn, maar integendeel, omdat zij door ‘vreemde heiligheid’ heilig worden, die alle zonden, die in het vlees geschieden, toedekt en afwast, zodat Christus’ Rijk niets anders is dan enkel vergeving.” zo spreekt Luther; ik lees dit eerst nu en kende het niet.

“Ja! maar de Schrift!” zegt u.

Goed, maar wáár leert de Schrift die splitsing? Wat wilden toch de Galatiers? Wat leert ons die Brief? Wat wilde toch Paulus met die Brief aan de Romeinen? Overal dezelfde Wet: *liefde Gods en tot de naasten*, Rom. 13: 9; Gal. 5: 14, en dat voor de gelovige uitgedrukt als *het wandelen in de Geest*, dat is, in het geloof, Gal. 5: 16, 26; het wandelen in Christus als zwakken, armen, krachtelozen, gelijk wij Hem aangenomen hebben; het wandelen in de voetstappen onzes Heeren, in kleinheid, in gevoel van ons nietigheid; in de liefde tot des Heeren volk, in waarheid en ongeveinsdheid; en overal de belofte er bij, niet alleen van ‘genadekracht’, nee! maar de belofte voor zich, de Heere Zelf, de genade zal het doen. 1 Thess. 5: 23, 24; 2 Thess. 3: 16; Hebr. 18: 20, 21. Jak. 1: 17; Gal. 6: 15, 16; Filipp. 1: 16 en 4: 19; 1 Cor. 15: 56, 57; Rom. 11:36.

Ja, daar waar van de zonde afgemaand wordt, is gedurig een heenwijzing op Christus, op van de Heere genade. Deze genade blijft, zoals uit de aangehaalde plaatsen blijkt en ook uit Rom. 13: 13, 14 en Col. 3: 4, 5,10 een ontvangen en nemen in Christus. (Ef. 1: 23; Rom. 6: 14; Joh. 1: 16.) De Wet wordt niet veranderd noch gesplitst, neemt ook geen andere vorm aan, maar blijft in haar geheel; wij worden veranderd. Wet en belofte, werken en genade staan altijd tegen elkaar in haar geheel, ook voor de gelovigen. (Gal. 3: 17; Rom. 5: 20.) Rom. 3:31 zegt Paulus: *wij richten de Wet op, geven haar haar eer, en zeggen, dat ze volmaakt is*. Verder: in Rom. 1: 17 staat niet: Hij zal zijns geloofs rechtvaardig zijn, maar: *Hij zal zijns geloofs leven*. Nergens staat er: Hij zal zijns geloofs en van zijn heiligmaking leven; maar: *Hij zal zijns geloofs leven*. Nergens heet het, dat men niet kan binnenkomen, omdat men geen heiligheid heeft in zich, maar *omdat men Christus verwerpt*. (Hebr. 10: 28, 29.)

Ook is de Wet de vervulling van de belofte niet (Jer. 31: 33 en dergelijke plaatsen meer), maar de belofte in het geloof aangenomen zijnde, hebben wij de Wet van de Heere, welke volmaakt is en de ziel bekeert (Psalm 19), in ons binnenste. En niet alleen dit, maar ook derzelve; gelijk het heet: “Ik zal maken, dat zij in Mijn inzettingen en rechten wandelen.”

Hier is de vervulling van de Wet geen vordering, maar een belofte, de Heere Zelf zal het in ons doen. En zo is niet de Wet de vervulling van de belofte, maar de belofte de vervulling van de Wet.

Hoe drukt Paulus dit nu uit?

Zie Ef. 4: 16 en Hoofdst. 2: 10-13. Zodra de Wet in mij spreekt: *Gij zult*; of: *Gij zult niet*, bid ik: “Heere! doe Gij het in mij.” En daar ik doorgaans het omgekeerde in mij zie, en bij Rom. 7: 15 staan blijf, zie ik op Christus en houd zó vrede met God!

Maar wat is de voornaamste inhoud van de Wet?

Hier sla ik op 1 Joh. 3: 23. Alzo: *geloof in Christus*, en wat verder? Liefde tot Zijn volk, tot de naaste, liefde, welke uit dat geloof voortkomt, als een vrucht; zo doet het geloof hier alles. Ik heb Christus en in Hem de vervulling van de Wet. De Wet, die de Heere in mij vervult, gaat zo in Hem op. Hier lees ik Joh. 17: 15, 16 en word getroost. En zo kan het niet anders, of ik heb een vermaak aan en in de Wet Gods, naar de inwendige mens. Maar zo kan het niet anders, of ik voel een andere wet in mijn leden, welke strijdt tegen de Wet mijns gemoeds en neemt mij gevangen onder de wet van de zonde. En daar ik wel weet, dat het zó blijven zal, totdat ik ellendig mens verlost word van het lichaam dezes doods, dank ik God door Jezus Christus, onze Heere, als Hij mij komt af halen en ten Hemel voeren in Zijns Vaders huis.

En waar zulk een geloof in mij is, zal het mij niet ledig noch onvruchtbaar laten in goede werken, ofschoon ik een arm zondaar ben en blijf en mijzelf al onbekwamer en onheiliger bevind. Zie, dat is dat zoete en zalige *Evangelie*, waarop ik leef en sterf. Daarvoor heb ik leven, goed en, bloed over. Calvijn spreekt ook niet anders in zijn: *Christus, het einde van de Wet*. Zie ook Job. 1:23.

Alle vermaningen van de Apostelen doelen ook daarop, en verstaat men ze anders, men staat in eigen kracht en weet niet wat men leest. Onze eigengerechtigheid zal alle opwekkingen als eisen opvatten, zolang men het niet zó verstaat. En men plaagt een bekommerd gemoed, en ergert de waren gelovige en zo valt men zelf onder de Wet, als men niet predikt, *dat Jezus Christus gisteren en heden Dezelfde is en tot in eeuwigheid*.

En echter is niets overbodig in de Schrift. De wijngaard van de Heere heeft een omtuining: deze omtuining heb ik kort beschreven in mijn preek (ingang). Wilt gij er op drukken, zo verlaat een Kerk, waar geen zuivere prediking van het Woord, geen tucht meer is. Als wij de broeders van nabij hebben leren kennen en voor onze eigen diepe ellende niet blind zijn, waar blijft u dan met uw heiligmaking? Wat komt er dan van de goede werken? Denk slechts aan de wijze, waarop u deze zaak behandeld hebt! O, zo de genade niet heerste ten eeuwigen leven, zo Christus het niet alléén was, wij gingen na onze bekering nog allen ter hel.

En echter zullen de goede werken gedreven worden en geleerd worden, gelijk ook ik doe. Maar te zijner tijd en plaats, naar bevind van zaken.

Nog eens: de wijngaard Christus heeft een omtuining, maar die in Christus is, en in Hem blijft, dat is in Hem gelooft en zich aan Hem houdt, - trots zonde, duivel en wereld, - brengt vanzelf veel vrucht voort. Hij kan niet anders. Want hij is in Christus. De eerste ware geloofsvrucht is gevoel van onwaardigheid: “Heere! ik ben niet waardig, dat Gij onder mijn dak zoudt inkomen.”

De andere is gevoel van volslagen krachteloosheid, en het heet hier: “Onze ogen zijn op U, totdat Gij ons genadig zijt!”

Ik vraag u: Bent u aan de Wet gestorven? Werkelijk? In de praktijk? Kunt u dat heden en morgen met alle toevorzicht zonder wankelen zeggen? Zoja! Hoever bent u dan in de heiligmaking gevorderd? Luther zei eens zeer waar: “Ik versta de zaak zelf nog niet recht!”

Gij moogt uit het aangehaalde opmaken, tot welke dwaling u vervallen bent, als u de mensen nog verder dan tot Christus geleid wilt hebben; verder dan tot de vrijspraak door Zijn bloed en Zijn gerechtigheid; verder dan tot de barmhartigheid en ontferming Gods in Hem geopenbaard; verder dan tot het gaan tot Hem, het zich houden aan Hem, om alzó uit Zijn volheid alles te ontvangen; verder dan het jagen naar Hem, om in Hem meer en meer bevonden te worden; verder dan het alles schade en drek te achten om Hem te kennen, de kracht van Zijn opstanding, de gemeenschap Zijns lijdens.

Boven alles, wat ik hieromtrent in mijn preek voorgesteld heb, begeert u nog een heiligmaking, welke u voorstelt “als de Wet van Mozes in een liefelijk geruis als van de Heilige Geest, nodigende en uitlokkende tot heiligmaking, tot verheerlijking van het Koninklijk ambt van Christus.”

Maar waarom dit nu niet alles bewezen uit de Schrift?

U schrijft: “Merkt op hetgeen ik u uit des Heeren woord wens te zeggen.”

Maar waarom doet gij dat dan ook niet? Het Woord van de Heere luidt anders. Met Jer. 31:33 bewijst u niets. In Ezech. 36: 26 27 en hoofdstuk 11: 19, 20 wordt *een nieuw hart en een nieuwe geest beloofd*. Dáár zegt de Heere: *Ik wil Mijn Geest in u geven en Ik wil zulke lieden uit u maken, die in Mijn geboden wandelen en Mijn geboden onderhouden en daarnaar doen*. Jer. 31. *Ik wil Mijn Wet in hun binnenste geven en in hun hart schrijven*. Hier wordt dus voorgesteld het werk van de drie-enige God en niet van Christus, als Koning; het wordt voorgesteld als het nieuwe verbond, geheel onderscheiden van het verbond op Sinai gemaakt.

Hebr. 10: 16 lees ik niet “Mijn Wet”, ook niet: “Mijn geboden”, maar “Mijn Wetten.” Uit datzelfde Hoofdstuk is het openbaar, dat de Heere daar voornamelijk ook bedoelde: de wijze en weg, waardoor wij behouden mochten worden. Zie Vers 17, vergelijk dit met Vers 1o, opgehelderd door Vers 15. Dit kan de Wet van Mozes, hoe liefelijk ook lokkende, ons nooit leren. Hebr. 8: 13 brengt er ons ook niet op.

Dat ik hier naar het Woord Gods spreek, is ook klaar uit 2 Cor. 3: 3, 6, 7. Er is een hemelsbreed onderscheid tussen de bediening van de Geest van de N. T., het ambt, dat de verzoening predikt en in de vleses tafelen van ons hart en ingeschreven wordt, en tussen de Wet van de 10 geboden (want dat Paulus daarvan afzonderlijk spreekt, is openbaar uit Vers 3). “De letter, welke doodt; de bediening der verdoemenis.” Daartegenover stelt Paulus de bediening van de gerechtigheid, niet van de heiligmaking. En hoe die gerechtigheidsbediening wordt voortgezet, zien wij Vers 8-18, en dat alles van en door des Heeren Geest.

Nog eens: de bediening van de Geest, de bediening van de gerechtigheid was het alléén, waardoor de Corinthiërs een voor allen leesbare brief van Christus waren. Zo was dan die gerechtigheidsbediening geen dode of dodende letter, maar een bediening van de Geest ten leven, maar vanzelf zaad in zich hebbende, en door de genade van de Heere ook vruchtdragend. Anders waren de Corinthiërs geen leesbare brief geweest. Daar behoefde niets bij te komen. Er is hier geen sprake van een heiligmaking voorgesteld als een wet. Nee! *Maar de Heere is de Geest; daar nu de Geest des Heeren is, daar is vrijheid*. (Vers 17.)

En wat dat nu verder ook brengt, zie Vers 18, een dagelijks meer verheerlijkt worden in de bediening, in de heerlijkheid van de bediening van de gerechtigheid; in één woord: in de heerlijkheid van Christus de Heere. Een van gedaante veranderd worden, naar dat beeld bij heerlijke toeneming, een doorschouwen in de volmaakte Wet der vrijheid (Jak. 1: 25), waardoor men vanzelf een dader van het Woord is.

Dat “de Wetten”, waarvan Paulus spreekt, in die zin moeten opgevat worden, blijkt ook uit Joh. 6: 45, in welke zin de Joden het woord *onderwijzen*¹⁷ ook namen. Zie voorts Joh. 6: 27-29. In die zin spreekt ook Paulus van de Wet des geloofs, Rom. 3: 17. En van: van harte gehoorzaam worden aan het voorbeeld der leer, Rom. 6: 17. Ook spreekt hij van de gehoorzaamheid des geloofs, Rom. 1:5; 1 Petrus 1: 2. Verder Rom. 8: 2: de Wet van de Geest ten leven in Christus Jezus. Zie verder: Jesaja 42: 4-21; Joh. 6: 40; Jesaja 51:4. Zo is dan niet de heiligmaking de “Wet der vrijheid”, gelijk gij wilt, en deze de Wet van Mozes. Maar, doorschouwende in de volmaakte Wet der vrijheid, waardoor wij vrijgemaakt zijn van de wet van de zonde en des doods, zijn wij vanzelf daders van het Woord, en is alzó de heiliging, - of wat u heiligmaking noemt, - een gevolg daarvan.

Nog eens, Psalm 40 hebben wij die Wet volkomen voorgesteld, en weten daaruit de wil Gods en Zijn Wet, welke is in het midden van de ingewanden onzes gezegenden Middelaars. Deze volbracht dezelve, gelijk ook de Wet op Sinai, door Zijn volkomen gehoorzaamheid, nam verder de vloek en de verdoemenis op Zich en voor altijd van ons af en in de wille Gods, - uitgedrukt in Psalm 40 - *heeft Hij door één offerande in eeuwigheid voleindigd, die geheiligd zijn*. Hier houdt het verbond van werken op, en staat het verbond van genade, - en de onderwijzing en vrucht daarvan hebben wij Psalm 40: 10, 11 en Hebr. 10: 5-10. En dat alles door de eeuwige Geest, door de Heilige Geest. Waar wij nu deze Geest ontvangen, is de hele Naam van de Heere ons heerlijk, dáár stemmen wij in met de weg van verlossing, kunnen wij niet anders dan geloven. Daar doen wij de wil van de Heere; geloven in God de Vader en in Zijn Zoon Jezus Christus (waarachtig God en waarachtig heilig Mens) en in de Heilige Geest. De Heere geeft ons een nieuwe geest, een nieuw hart schrijft Zijn Wet in ons binnenste. Zó bekeert Hij ons, werkt in ons droefheid naar Hem, geeft ons het geloof, waardoor wij ons aanklagen, Hem rechtvaardigen, voor Zijn troon om genade schreien, gerechtvaardigd worden, verenigd worden met Christus, vrede met God hebben, vrijmoedigheid om “Abba Vader” te roepen, roemen in de hoop van de heerlijkheid, getroost zijn in de gemeenschap des lijdens en van de dood van Christus, geduldig in de beproeving, tot alle goede werken toebereid, staande in de hoop, vervuld met de liefde Gods, en roemen in de Heere alléén, met een moedigen en heldhaftige roem.

Niemand behoeft hier te zeggen: “Kent de Heere”; door Hem geleerd, zijn wij tot alles bekwaam uit God, *hebben de zalving, en deze blijft in ons, en wij hebben niet nodig, dat iemand ons leert*. 1 Joh. 2: 27. En daaraan erkennen wij ook dat de Heere in ons blijft, 1 Joh. 3: 24; hoofdstuk 4: 13; Rom. 8: 19. Wij houden Zijn geboden, doen wat Hem welbehaaglijk is, wandelen in de vreze Zijns Naams, zondigen niet, kunnen niet zondigen, *omdat wij uit God geboren zijn* (1 Joh. 3: 9); hebben God lief, omdat Hij ons het eerst heeft liefgehad, en hebben ook lief dien, die van God geboren is, dat is, wij hebben de broeders lief. Het is onmogelijk anders te doen. Wij houden Gods geboden. Want wij weten, dat ze niet zwaar zijn. Wij doen ze met lust en liefde en overwinnen alle tegenstand. Wij hebben de duivel overwonnen, kennen de Vader, zijn sterk, het Woord Gods blijft in ons, ons geloof heeft de wereld overwonnen. En daar

¹⁷ Het Hebreeuwse woord Thora is vertaald Wet, maar heeft veel ruimere betekenis. Het betekent o,a, de Leer, voorschrift, ondewijzing; het voorbeeld der leer, zegt Paulus, Rom. 6

wij Christus toebehoren, hebben wij het vlees gekruist met de lusten en begeerlijkheden. De zonden zijn ons vergeven, en wij wandelen in het licht, 1 Joh. 1; in de liefde, Rom. 14: 15. Wij hebben lust, naar alle geboden Gods volmaakt te leven. Want wij hebben de Geest Gods, ja, de kroon van de gerechtigheid is bereid, ons pand bij God weggelegd en wel bewaard, en een: *Ach, waren wij dáár!* is onze bestendige zucht. Zegt nu hierop de wet de duivel en Mijn vlees ook duizendmaal *nee*, dan zeg ik toch duizendmaal *ja* en dat woord moeten wij allen laten staan.

En dat alles heeft een ieder, die uit God geboren is, of hij het geloven kan of niet, echter door het geloof, hij zij nog zo bekommerd en verslagen, van het ogenblik af, dat hij van Boven geboren is. Dat alles heeft hij in Christus, door Hem is hij zo volkomen als de Vader, zo rechtvaardig als God. Want hij is geworden de rechtvaardigheid, de gerechtigheid Gods door zijn lieve Heiland Christus, Die voor hem tot zonde gemaakt is. Al hadden er zeven duivelen in hem gezeten, ja, een legio van duivelen, de duivelen zullen er uit, en hij in het Paradijs Gods. Hoe gruwelijker voorwerp hij is, des te heerlijker meesterstuk van Zijn genade zal de Heere uit hem maken, en zal in hem werken al mogelijke heiligheid, Godzaligheid en al deugd en goede werken, en zij zullen in Hem zijn en zijn in Hem, ook wanneer zij het vanwege de menigte hunner zonden niet zien kunnen. Amen!

Dit is het Evangelie van de genade Gods, dat vermag het bloed van Christus, dat leert des Heeren Geest, en die anders leert is een leugenaar. Bedenk wat u wilt, wat werkelijk heilig en goed is, eis verder en verlang het of bid er vriendelijk om, en ik breng u een wedergeboren Christen, daarin is het, en meer dan u bedenken kunt. Maar vraag het hemzelf niet. Want dan antwoordt hij: *Ik ben een groot beest voor de Heere* (Psalm 73); ik heb geen wijsheid geleerd, noch wetenschap van de heiligen gekend; wil God met mij naar recht handelen, ik kan op duizend niet één antwoorden.

En als u met hem van heiligheid en goede werken spreekt, hij heeft gene. Rom. 1: 12 is zijn begeerte. Ben ik niet vroom, zo is mijn Heiland toch vroom; ben ik niet heilig, zo is mijn Heiland toch heilig. Spreek ik als een kind, - ja, als een kind, en ach! of ik nog maar als een kind sprak! - ik spreek als van God geleerd, gelijk ik het dan van de Heere ontvangen heb.

Heb ik het dan van de Heere ontvangen, zo mag ik niet handelen, *als had ik het uit mijn eigen brein, als een stelsel of gevoelen*, zoals u schrijft.

Nog eens, de heiligmaking is de koninklijke Wet niet, 'de Wet van Christus ook niet', gelijk u wilt, allermint de Wet der vrijheid. Maar dat is de koninklijke Wet: *Heb uw naaste lief als uzelf; de liefde is de vervulling van de Wet*, niet de heiligmaking. Daarin wordt de hele Wet weer in een hoofdsom gebracht. Rom. 13:9.

U had om uw stelling vast te maken, eerst moeten bewijzen, dat heiliging en liefde hetzelfde is. Hebr. 12:14 (vergel. Rom. 12: 17, 18) komt een uitvloeisel uit de liefde tot de naaste de heiliging als twee verschillende zaken voor. Wij, de Wet van Christus vervullende, zijn overvloedig in de liefde tot elkaar en zijn zo onstraffelijk in de heiliging voor God, onze Vader. 1 Thess. 3: 12, 13.

Dat de heiligmaking na te jagen de wil Gods is, en wij geroepen zijn tot heiligmaking, zie ik in de Schrift.¹⁸ Dat tot deze heiligheid aangemaand wordt, vooral waar van de hoererij de reden is, zodat men het bijna met kuisheid zou kunnen verklaren, leert mij des Heeren woord insgelijks. "Ook gij zult heilig zijn. Want Ik ben heilig", maar dat de heiligmaking als een bijzonder stuk ná de leer van de gerechtigheid van Christus en

¹⁸ Vergelijk hier ook de bewering van Dr. Wagenaar, dat volgens Kohlbrugge alle streven naar heiliging verkeerd is. Pag. 152.

van de genade, welke heerst ten leven, gedreven moet worden, zie ik niet in de Schrift. Ik meen: als een van de prediking van de gerechtigheid onderscheiden zaak.

Het stuk van de dankbaarheid, of de leer van de goede werken, daar de heiliging onder begrepen is, is iets anders; en dat is Bijbels. Niet bijzonder tot verheerlijking van Christus' Koninklijk ambt ná de prediking van de verzoening, niet als een Wet van Mozes in andere vorm maar als iets, dat van de gelovigen gevorderd wordt tot verheerlijking van de drie-enig God, en waarbij het ambt dat de verzoening predikt, gedurig weer de boventoon hebbe, en wij gedurig tot Christus gedreven worden, naar de heilsleer, voorgesteld 1 Cor. 1:30 en Rom. 8:29-32.

Zo een dichterlijke idee uit de lucht te grijpen en dan daarop te werken en te zeggen: *U bent niet gereformeerd*, gaat gemakkelijk; bewijzen is zo gemakkelijk niet.

Eilieve! waarom staat er niet in Catechismus Vraag 2 ten derde: *Hoe ik de heiligmaking na zal jagen, of hoe ik voor God heilig zal leven?* Gevoelt u niet waar dat heenloopt? En met welk doel is dat 3de deel geschreven?

Het is blijkbaar genoeg uit Vraag 87 Zondag 33.

Meent u dat, wat bij u heiligmaking is, dit bij de Catechismusschrijvers dankbaarheid heet? Lees dan nog eens die heerlijke verklaring van de 10 geboden. Rijst dan hier niet dadelijk de vraag op: *Kunt gij dit alles volkomenlijk houden?*

Nu, waar blijft dan uw heiligmaking (de Heere make u genadiglijk met dat gevoelen te schande), welke u durft voorstellen als het slot en de kroon van het geheel van de zaligheidsleer? Zij gaat op in Vraag en Antwoord 114.

En het slot en het geheel, de kroon van de zaligheidsleer heb ik in Vraag en Antwoord 115: *vergeving van zonden, gerechtigheid in Christus, God bidden om de genade van de Heilige Geest*. Zie ook Antw. 86: "Opdat wij hoe langer zo meer naar dat evenbeeld Gods vernieuwd worden!" Eilieve! leest u daarin iets van de heiligmaking naar uw voorstelling? Of in de Nederlandse Geloofsbelijdenis Art. 24: "Onze consciënties zou altijd gekweld worden, indien zij niet leunden en steunden op de verdiensten van de lijdens en stervens onzes Zaligmakers."

Ziet u wel: het is hetzelfde als hetgeen ik in de bewuste preek zeg. Neem dezelve nog maar eens ter hand, als gij uw consciëntie door zonde bezwaard gevoelt.

Leest u iets anders in Art. 29 van de Geloofsbelijdenis? "Nemende gestadig de toevlucht tot het bloed, de dood het lijden en de gehoorzaamheid van de Heere Jezus, in Denwelke zij vergewing hunner zonden hebben door het geloof in Hem."

Wilt gij nog meer? Sla dan de Ziekentroost op, - eerst komen de vruchten van de Geest, en dan volgt er: Hiertoe hebben wij een zeker remedie en middel, te weten "Christus, Die ons verlost heeft." En wat verder: "De rechtvaardige leeft zijns geloofs."

Zo ook in het Formulier van het Avondmaal. Nergens iets van de heiligmaking naar uw mening en die van latere Godgeleerden, zo ook niets van Christus' Koninklijk ambt naar uw mening uitgevoerd wordende.

In de Brief van Paulus aan de Hebreëen ook niets; bij de hervormers Luther, Calvijn, Olevianus, Melancthon ook niet. Ik zal u dit nog wel nader bewijzen. Hoewel nu al genoeg, om u te bewijzen, dat u het niet van de Heere hebt, en het niet van Zijn Geest is, wat u mij hebt geschreven.

En wat is er van de woorden: "Gij brengt hem gedurig tot de verdoemenis van de wet" (Luther zei eens: *das verdammte Gesetz*), en vandaar weer tot de vrijspraak door Christus' bloed en gerechtigheid, zonder Hem zoveel als één voetstap te leiden op de weg, die de Apostel Paulus als een slot en kroon de hele zaligheidsleer zou voorstel-

len, t.w. de heiligmaking”?

Eerst nog een enkel woord over 1 Cor. 1: 30; dat legt u uit van het drievoudig ambt van onze Heiland. “Christus is ons tot wijsheid gemaakt, dit ziet op Zijn Profetisch ambt; - tot rechtvaardigmaking, dit ziet op Zijn Hogepriesterlijk verzoenend Borg- en Middelaarsambt; tot heiligmaking en verlossing, dat ziet op Zijn Koninklijk ambt.”

En daar ik van het Koninklijk ambt, en in het geheel van het drievoudig ambt weinig of niets in mijn preek heb, zo doet dit u leed.

Ik vraag u weer: Waarom dit niet bewezen? Uw uitlegging is geheel willekeurig. De Catechismus, gelijk ik dat ook in mijn preek doe, brengt de hele tekst in verband tot het Middelaarsambt van onze Heere (Vraag 30, dat Hij onze enige Zaligmaker is), en brengt dezelve niet bij de 31ste Vraag. De heiliging kan ik niet tot Zijn Koninklijk ambt brengen, zolang ik in de Schrift het omgekeerde zie. De Brief aan de Hebreeën leert mij anders. Daar is de Heere overal ons heiligende als Hogepriester, als de ware Melchizédek, de Koning der gerechtigheid, niet der heiligmaking naar uw voorstelling. Maar de heiligmaking, heiliging, Godzaligheid, doding van de oude mens, enz., heb ik in Vraag 43, 44, 45 van de Catechismus; zo ook in mijn preek en Rom. 6: 6, 19.

“Tot wijsheid” behoort ook niet speciaal tot het Profetisch ambt van de Heere; dat zegt Paulus niet. Christus is ons van God de Vader, geworden tot Wijsheid. Dus de gehele Christus geheel tot Gerechtigheid, geheel tot Heiligmaking, geheel tot Verlossing. De Schrift zegt ook niet: ‘Hij *leert* ons wijsheid van Gode.’ Hij is, Hij is ..., en daarmee vervalt deze uw opvatting. Christus Jezus is mij geworden tot Wijsheid, als Profeet, Hogepriester, Koning, Zaligmaker, zo ook tot Gerechtigheid, zo ook tot Heiliging. Waarom scheidt gij, wat God heeft samengevoegd?

Een ander zou zo willekeurig kunnen zeggen, ‘dat *Christus* tot wijsheid en gerechtigheid, *Jezus* tot heiligmaking en verlossing behoorde’.

Maar ook dit zegt Paulus niet. In de Schrift komt de Heere altijd voor, zoals Hij in Zijn drievoudig ambt te gelijk werkt. “Zo is dan”, zegt Calvijn op deze tekst, “in Christus onafscheidelijk het een en het ander. Wij kunnen Hem niet deelachtig zijn, zonder zijn heiliging tevens deelachtig te zijn. Want Hij kan Zich niet in stukken laten delen. Daar het dan zo is, dat de Heere Jezus nimmer aan iemand het genot van Zijn weldaden geeft, tenzij Hij Zichzelf geve, schenkt Hij beide dingen, gerechtigheid en heiligheid tegelijk, en nimmer het een zonder het andere; en wij kunnen Zijn gerechtigheid niet omvatten, zo wij ook niet Zijn heiliging hebben.” (Institutie III. 16.) Dat mijn wijze van verklaring in de preek goed was, wist ik van de Heere.

Thans sla ik Calvijn op; die grote man dacht er ook zo over. “Niemand is in Christus, tenzij hij Zijn gerechtigheid geheel in Hem hebbe, dewijl de Apostel helemaal niet zegt, dat Hij gezonden is om ons te helpen de gerechtigheid te verkrijgen, maar ons tot gerechtigheid te zijn. En dit is niet alleen het eindoogmerk, maar ook daar wij, nadat wij in Zijn gemeenschap zijn opgenomen, dwazen zijn in onszelf, is Hij ons altijd wijsheid van God, - voor zoveel wij zondaars zijn, is Hij onze gerechtigheid, - voor zoveel wij onreinen zijn, is Hij ons tot heiliging. Kortom: al Zijn goederen zijn de onzen, wij hebben in Hem alles, in ons niets. Het is ons nodig, dat wij op dat fundament gebouwd worden, zo wij tempelen zijn willen, de Heere geheiligd.” (Institutie III. 15). Op dezelfde tekst zegt hij: “De Schrift bevestigt eenvoudig, dat Christus is gegeven tot gerechtigheid en ten leven (heiligmaking en verlossing), en dat wij zulk een weldaad deelachtig zijn door het geloof alleen.”

In die zin zegt ook Newton: “Als ik de Bijbel opsla, of dat ik in mijn geest de weldaden, waarmee de Heere ons begenadigd heeft, opsom, vind ik mij rijkelijk voor

alle lasten schadeloosgesteld. Jezus is de mijne en ik heb wijsheid, gerechtigheid, heiligheid, verlossing en deelgenootschap in al de beloften en volmaaktheden Gods in Hem.” (Brief XV aan Mylord D.)

Voor zoveel de Heere ons tot verlossing is, stelt Calvijn Hem voor als Koning, en echter zegt hij met recht: “De Priesterlijke, de Profetische zalving houden hun graad en mogen niet achteraan gelaten worden”, zoals zij dit doet in uw splitsing.

Institutie III. 16 zegt Calvijn: “Indien wij behoud zoeken, zo leert ons de Naam Jezus alleen, dat dezelve in Hem is. Indien wij de gaven van de Heilige Geest zoeken, wij zullen ze vinden in Zijn zalving”, en daarbij haalt hij 1 Cor. 1: 30 aan. Overal in de Schrift wordt de Heere voorgesteld als de Koning van het huis Davids, over alle volkeren, over alle creaturen, in welke zin Hij ook Heere is; verder als Koninklijk Profeet, Koninklijk Hogepriester, regerende met een scepter der rechtmatigheid.

Zo zegt dan ook Calvijn, Institutie III. 3, ‘dat in het Koninkrijk Gods bevat zijn: vergiffenis van de zonden, heil en zaligheid en in het algemeen alle weldaden, die wij van God ontvangen. De vergiffenis van de zonden wordt gepredikt, wanneer men de mensen erop wijst, *dat Jezus Christus hun is geworden tot verzoening, gerechtigheid heil en leven*, zoals Paulus zegt 1 Cor. 1: 30 en dat door Zijn bemiddeling zij gehouden worden voor onschuldigen en rechtvaardigen voor God.’ Wij ontvangen het een en ander door het geloof.

Sla verder deze plaatsen op: Psalm 2; Psalm 110; Psalm 96: 10; Jesaja, 32: 1; 33: 17; Jer. 33: 15; 30: 39; Ezech. 37:24; Micha 4: 7; Luk. 1: 33; Zach. 9: 9; Matth. 21:5; Matth. 2:2; Matth. 25: 34; Matth. 27: 21; Matth. 28: 37-42; Luk. 19: 38; Luk. 23: 2; Joh. 18: 39; Openb. 17: 14 (“het Lam is een Heere aller Heeren”); Joh. 18: 36; Joh. 17: 2; Rom. 8: 32.

Uit welke plaatsen en meerdere het openbaar is, dat het Koninklijk ambt van Christus of Zijn heerschappij, regering van de wereld ten goede van Zijn Kerk, regering van Zijn Kerk of geestelijk Koninkrijk niet zozeer zich bepaalt tot de heiligmaking, nee, maar all es in zich bevat; dat Hij zijn Kerk regeert door Zijn Woord en Geest en zo de prediking van het Woord, bediening van de Sacramenten, bestiering van de Gemeenten, verheerlijking van de vrije genade, wedergeboorte, boete’, bekering, geloof, vergiffenis van de zonden, meedeling Zijns Zelfs en al Zijn heilsgoederen en alles wat tot het leven en de Godzaligheid behoort, aan de gelovigen rijkelijk meedeelt en schenkt, naar de dierbare beloftenissen Zijn volk gegeven, 2 Petrus 1: 2, 3. En dit alles echter als Jezus Christus, als Middelaar, Borg, Zaligmaker, Verlosser, Profeet en Hogepriester.

En opnieuw dit alles naar deze heilsorde: ‘Niemand kan Jezus Christus de Heere noemen dan door de Heilige Geest. Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen. Wie Christus’ Geest niet heeft, die is niet de Zijne. Ik ken geen andere Koning in heerlijkheid, dan mijn gekruisigde Koning. Ik ken geen andere Koning, en Zijn doornenkroon en geselslagen zijn mij, hoe scherp ook de dierbaarste roede, als Hij mij tuchtigt, opdat ik Zijn heiligheid erlange. Van zulk een Koninkrijk dan en Koninklijk ambt van ons Hoofd en Heere, hooggelooft in eeuwigheid, spreekt de Heilige Schrift. Een Koninkrijk, waarin genade, vrede, eeuwig leven, eeuwige gerechtigheid heerst; zo spraken de kerkhervormers er ook over, gelijk ik Met Calvijn heb aangetoond.

Zo zegt ook Luther: “Christus heeft niet alleen voor de zonden genoeg gedaan maar Hij heeft ons ook verlost van de macht van de dood, van de duivel en van de hel, en een eeuwig Rijk van genade en dagelijkse vergiffenis ook van de overige zonden, die in ons wonen, bevestigd, en is ons zo geworden, gelijk Paulus zegt: tot een eeuwige verlossing en heiliging.”

Zo zegt ook Melanchton: “Het Evangelie leert klaar, dat Christus’ Rijk geestelijk is, dat is, dat Christus zit aan de Rechterhand Gods en voor ons bidt en vergiffenis van de zonden en Zijn Heilige Geest aan de Kerk geeft; dat is, aan hen, die aan en in Hem geloven en, op Hem vertrouwende, God aanroepen, en dat Hij dezelve heiligt, opdat Hij ze ten laatste dage opwekke ten eeuwige leven.”

Hetwelk alles geheel anders luidt dan uw bekrompen en gesplitste voorstelling, al was het Koninklijk ambt van Christus uitsluitend in betrekking tot de heiligmaking, en dat wel naar een bij vernieuwing op te richten Wet van Mozes; hoe smakelijk ook door u voorgesteld.

Als de ziel op de weg des heils gezet, bezwaard onder de last van de zonden, zich de scepter van dien grote Konings ziet toereiken en het heet: “U zijn uw zonden vergeven”, dan ziet zij nog meer de heerlijkheid van haar Konings dan ooit tevoren in dit Mesech.

En naar de opgegeven verklaring van het drievoudig ambt van Christus, volgens hetwelk Hij Zich voor en na als Profeet Hogepriester en Koning tegelijk openbaart en van Zijn heerlijk Koninkrijk en Koninklijk ambt heb ik wel degelijk, vooral in betrekking op hetgeen gij *heiligmaking* noemt, melding gemaakt in mijn preek. Ik kon ook niet anders; zo staat er pag. 10: “Zie, daar kwam een Ander voorbij, Welke 1^e ons levend maakt, 2^e ons reinigt, ons met Zich in Zijn Huis neemt, om daarin eeuwig te wonen.”

Wat is het, dat u hier Christus’ Koninkrijk niet ziet, en hoe de Heere daarin heerst? Bent u zó onverstandig geworden, dat u niet begrijpt, dat ik oneigenlijk spreek de hele preek door, om des te klaarder te maken wat de Schrift Romeinen 7 ons leert.

Zie verder pag. 14: In Wiens Huis, 1^e een volkomen vrijheid van Wet regeert, en 2^e waarin loutere genade, vrede, vreugde, gerechtigheid en eeuwig leven stroomt; pag. 22; van Hem, het Hoofd, daalt dan op u, enz.

Verder pag. 25: bij Jezus Christus, onze Heere, Die alles volbracht heeft, alles op Zich genomen heeft, Zichzelf de Zijnen ten eeuwige eigendom heeft gegeven, opdat zij geheel, met lichaam, ziel, geest, zinnen, wil en gedachten en alles wat in en aan hen is, in Hem zijn, en in Hem *hebben* ...; hebben schrijf ik; zo bezitten de gelovigen hetzelfde. Wat? Vrede, vreugde, heiligheid, troost, sterkte, enz.

Dit alles gaat niet buiten de gelovigen om, zoals u meent, dat ik leren zou, maar wordt gewerkt in hen en is in hen, al gaat er angst, droefheid, zonde, zwakheid en aanvechting mee gepaard.

Intussen gaat het met uw voorstelling en de aanmerking, dat ik van de Persoon van de Heilige Geest (schoon ik er 8 maal gewag van maak) weinig of nauwelijks enig uitdrukkelijk gewag maak, en het dus schijnt, of ik niet tot dat heilige DRIE komen kan, als met de gelijkenis van de balk en de splinter. “Jezus Christus, onze Heere, regeert als Koning zijn Kerk door Zijn Woord en Geest”, zegt de Catechismus, dat is, allerbijzonderst door de prediking van Zijn heilig en eeuwig Evangelie, hetwelk genade, gerechtigheid, vrede en eeuwig leven verkondigt. Sla nu de Schrift op.

Was uw opvatting van het Koninklijk ambt waar, was het verkeerd, dat ik gedurig weer op het bloed en de gerechtigheid van Christus wijs, dan zouden de Apostelen hun vermaningen tot een gelovige, heilige wandel alzo op de door u aangewezen grond aan de Gemeente gegeven hebben.

Sla nu eens de volgende plaatsen op: Rom. 6: 11-13; Rom. 12: 16; Rom. 13: 11, 13; Rom. 14: 15, 17-23; Rom. 15: 3, 7, 13; 1 Cor. 5: 7, 8; 1 Cor. 6: 19, 20; 1 Cor. 9: 10, 13, 26-31; 1 Cor. 11: 3-12; 1 Cor. 12: 27; 1 Cor. 13; 1 Cor. 14: 23, 26; 1 Cor. 15: 56-58; 2 Cor. 4: 10-15, 16; 2 Cor. 5: 5-10; 2 Cor. 6: 17, 18 verbonden met 2 Cor. 7: 1, 2;

2 Cor. 9: 7, 8; Gal. 1: 14, 15; Gal. 6: 14, 15; Gal. 2: 20; Ef. 4: 20, 25; Ef. 5: 2, 4, 5, 24; Ef. 6: 1, 2, 6, 9; Filipp. 2: 1-11; Col. 3: 9, 10; Rom. 13: 9.

Dáár lees ik, dat de Apostelen tot hun vermaningen beweegredenen van allerlei aard gebruiken, alles naar de aard van de zaak. Meest genomen van de kruisiging, de dood, de begrafenis, de opstanding, de hemelvaart, het zitten aan Gods Rechterhand, vervolgens van zijn vrijwillige vernedering, liefde tot de Zijnen, het eeuwige heil hun verworven, de beloften, in één woord zoals dat samen vervat is in Ef. 5: 26, 27 en Rom. 6; Col. 3: 2; 2 Petrus 1: 3, 4.

Bijzonder spreekt ook de Apostel Petrus van het bloed van de Heere Jezus: 1 Petrus 1: 17, 18, 19; 1 Petrus 3: 18.

De Apostel Johannes daarvan, dat de Heere ons heeft liefgehad en wij uit God geboren zijn.

De Apostel Paulus in de Brief aan de Hebreëen van des Heeren Hogepriesterlijk ambt, overeenstemmend met Rom. 8: 33-34, en vooral daarvan wat het geloof vermag, Hebr. 11: 1, 2.

Als gij nu dit alles in verband neemt met hetgeen ik boven voorgesteld heb van Christus' Koninkrijk en heerschappij over alles, hoop ik u overtuigd te hebben, dat de leer van de Heilige Schrift en uw voorstelling, dat de heiligmaking uitsluitend tot het Koninklijk ambt van de Heere behoort, nog zeer van elkaar verschillen; stellende de Schrift ons de verheerlijking van de hele Christus, onze Heere voor ter heerlijkheid Gods van de Vader door de Geest in het hele werk van de verlossing. Zie Openb. 7: 10-14.

Maar deze uw dichterlijke en onvolledige voorstelling en splitsing moeten noodzakelijk brengen tot het begrip, dat onze Heere in Zijn Profetisch ambt dezelfde Wet, die op Sinaï is gegeven, op stenen tafelen schrijft tot veroordeling en ontdekking. Opnieuw niet schriftmatig. Op Sinaï schreef de Heere die Wet op stenen tafelen als Israëls God en Heere, Die Zijn volk uit Egypteland verlost had, en gaf Zijn Wet tevens tot tuchtmeester en aanduiding op Zijn Hogepriesterlijk ambt. Daarna is die Wet nimmermeer op stenen tafelen geschreven, nadat de Heere ze andermaal aan Mozes had gegeven, doende dit ten bewijze dat de Wet onverbrekkelijk is. Dat de Heere met de vinger in de aarde schreef, Joh. 8, deed Hij ten bewijze dat Hij de waarachtige God en de opperste Wetgever is, Die eenmaal zelf de Wet op Sinaï had gegeven. Nergens leert de Schrift verder, dat de Heere in Zijn Profetisch ambt de Wet op stenen tafelen schrijft, nog minder, dat Hij dit als Profeet deed ter veroordeling en ontdekking.

Ik zie het tegenovergestelde Joh. 5: 45, 46, en overal is dit het ambt van de Heilige Geest. Joh. 16: 8. De geestelijkheid van de Wet heeft de Heere als gezaghebbend, als opperste Wetgever gepredikt aan allen vanwege hun ongelooft, en omdat zij Zijn Vader, noch Hem als de Zoon van de Vader, de van de Vader Gezondene, eerden, hen bestraft. Ja, maar tot zelfveroordeling of ontdekking kwamen de Farizeeën en Schriftgeleerden niet, - hiertoe moest de Vader hen trekken, moesten zij uit water en Geest geboren worden, en in dit opzicht was de Heere Jezus als passief. Dit behoort niet tot Zijn Profetisch ambt. Dit beschrijft het Woord ons anders. Bij de Samaritaansche vrouw bijvoorbeeld, begint de Heere met het Evangelie te prediken, Joh. 4: 7, 10-14. Zo ook bij Nikodémus, Joh. 3. Zie ook Lukas 4: 18; Matth. 5: 1-12; Joh. 6: 63; Lukas 24: 19; Jesaja 11: 15; vergelijk Rom. 9:32, 33; 1 Petrus 2: 7, 8; Jesaja 50: 4.

Anders ook dan u erover denkt leert ons de Catechismus Zondag 12; daar heet het: "onze hoogste Profeet en Leraar, Die ons de verborgen raad en wille Gods van onze verlossing volkomen geopenbaard heeft."

Zegt u verder: *dat de Heere als Hogepriester de Wet vóór en in plaats van de Zijnen volmaakt heeft vervuld en voldaan*, dan zal het wel vanzelf vervallen, dat de Heere dezelfde Wet als Koning in onze harten schrijft, ons de verplichting opleggende, om aan derzelver vervulling (als een vergeestelijkte Wet van Mozes, waarin God zowel Zijn gerechtigheid als onveranderlijke heiligheid openbaart) nog iets van onze zijde toe te brengen, opdat die Wet genoeg geschiedde. Dat zou niets anders zijn dan een willen grijpen in het Middelaarsambt van onze Heere.

Ik vraag andermaal om bewijs, en herinner u de Galatenbrief, vooral Hoofdstuk 4: 4, 5, en tevens uw voorstelling, dat de Apostel Paulus, na van vrijspraak van de zonde door Jezus' bloed en gerechtigheid geleerd te hebben, de heiligmaking zou voorstellen: *als een slot en kroon van de zaligheidsleer*.

Dit leert nóch de Schrift, nóch de Hervormers, nóch de liturgische schriften van de Gereformeerde Kerk in Nederland, nóch andere oude geloofsbelijdenissen van de kerken in Engeland, Duitsland en Zwitserland. "Ik ben de Eerste en de Laatste, het Begin en het Einde", spreekt de Heere, en, waar Hij reinigt en heiligt, blijf daar met uw heiligheid buiten, of gij krijgt geen deel aan Hem.

Uw beide aanmerkingen op het eind van uw brief vervallen vanzelf, daar ik u opmerkzaam maak, dat mijn preek voornamelijk door u niet verstaan wordt, omdat u het 18de Vers zo weinig verstaat als het geheel van het Hoofdstuk. En dat u de tweede niet zou gemaakt hebben, als u Rom. 4: 1, 2 verstond.

Vóór ik eindig nog deze woorden van A. Comrie, Verklaring van de Heidelbergse Catechismus, pag. 86:

"Onze onderwijzer, vragende: "Wat eist de Wet Gods van ons"? Leert ons, dat hij gelooft, dat de zedelijke wet een eis op ons heeft. En deze vraag kwam zeer wel ter stede, toen onze Catechismus werd opgesteld. Want daar begonnen dwaalgeesten op te komen, die uit misverstand van enige spreuken van het Goddelijk Woord, als b. v.: "Wij zijn niet onder de wet, maar onder de genade", "de Wet en de Profeten zijn tot op Johannes", enz., leerden, dat wij in alle opzichten van de Wet bevrijd zijn. Zonder het ware onderscheid in het oog te houden tussen de Wet op zichzelf aangemerkt als een regel, waarvan geen schepsel ooit zal kunnen bevrijd zijn, zolang God God is, en het schepsel schepsel, en tussen de Wet, zoals die in de natuur van het werkverbond ingelijfd is geworden, en gehoorzaamheid blijft eisen van die, die onder het werkverbond zijn, om daardoor tot het leven te komen.

Deze worden Antinomianen of Wetbestrijders genoemd, die zich onder verschillende benamingen van Familisten, Schoristen, Hattemisten enz. voordoen. Maar wij moeten zonder goede grond niemand lichtvaardig met deze namen dopen, gelijk velen de gewoonte hebben, om dus hun evenmensen hatelijk te maken."

Pag. 53 schrijft Comrie, om u tot een heiligen wandel aan te moedigen:

"Houdt altijd onder het oog, dat gij niet onder de wet zijt, van welke de zonde haar kracht ontleent, maar dat gij daaraan gestorven zijnde door het lichaam van Christus, de zonden over u, die onder de genade zijt, niet meer zullen heersen. Maar dat gij eerlang van de zonden geheel bevrijd zult worden en Gode volmaakt zult dienen, lieven, leven, loven."

En pag. 41: Mijn geliefden! Zolang de Wet heerst als onze eerste man in onze consciënties, om ons door zijn invloed in onze consciënties te doen voorttellen daden en werkzaamheden, om daardoor te leven (eigenlijk zijn deze in dat opzicht de kinderen, die wij van de Wet baren), zo kunnen wij ons van onze zijde nooit aan

Christus overgeven, ja, het zou zelfs onmogelijk, ongeoorloofd en tegenstrijdig zijn. (Zie Rom. 7: 3, 4.) Dus moeten wij aan de Wet sterven, door het lichaam van Christus, en wij moeten door het sterven van dezelve aan ons, eerst tot de vrijheid komen.”
Tot dusverre Comrie.

Maar hiertoe wordt de ziel alleen door de waarachtige en bevindelijke kennis van de ellende gebracht.

O, mijn arme vriend! Het arme en ellendige volk in den lande verstaat mijn preek! Mocht deze waarschuwendende aanhaling u tot een ootmoedig zelfonderzoek voor de Heere brengen. Ach! waar het aan de grond hapert, wat helpt daar al het heerlijke gebouw; dat staat de laatste storm niet door, de storm van de dood.

Wat helpt het u, vrijgesproken te zijn *van* het oordeel des Rechtvaardigen en Heiligen, zoals gij schrijft. U moet vrijgesproken zijn in het oordeel van de Rechtvaardige en Heilige anders gaat gij met uw ingebeelde Christus nog ter hel, met allen die menen, - dat het bekeerd zijn tot de letterkennis ener de geest van de tijd bestrijdende waarheid, - bekering tot de levende God is. Moge het niet menigeen van de uwen, die te vroeg als een geliefde Broeder in de gezegende Naam van Christus gegroet werd, te laat ondervinden.

Ik sluit met Gal. 6: 14, 18. En nademaal gij mijn naam en werk in de Heere stinkende gemaakt hebt, hoewel gij het niet doen kunt, zo bezweer ik u, dat gij deze brief met de copie van de uwe aan allen laat lezen, die bevooroordeeld tegen mij zijn geworden.

Voor al echter de Geliefden *** en ***. Want die zijn bitter bij u gehavend, en gij weet wel, wat de Heere zegt van *het ergeren van de kleinen*.

God zij met u, niet uw vrouw en kinderen, en zette u haast weer op het fundament Christus. Want u bent er van afgeschoven. Onderzoek toch, of uw brief en handelwijze omtrent mij is een vrucht van de bekering waardig.

Ik zie, dat ik er nog meer bij te voegen had, maar wil het hierbij laten voor ditmaal. Weet intussen, dat gij aan mij hebt

Uw oude en oprechte vriend
Te Elberfeld en Utrecht,
11 Februari 1834.

(w. get.) H. F. Kohlbrügge

4. LEERREDE OVER ROMEINEN 7:14.

Gehouden te Elberfeld, in de Gereformeerde Kerk, op 31 juli (Woensdagnamiddag) 1833. De Leerrede verscheen in hetzelfde jaar als “Gastpredigt, bei Römer 7. 14” in de Beislersche Verlagsbuchhandlung aldaar; in 1850 (bei Rudolf Ludwig Friderichs) samen met de Leerrede over Psalm 65. 5 onder de titel “Zwei Gastpredigten” (neu aufgelegt); in 1855 kwamen de “Drei Gastpredigten” (over Rom 7. 14; Psalm 65. 5; Psalm 45:14-16) uit, en later herhaaldelijk in het “Verlag van de Niederl. Ref. Gemeinde.”

In 1834 zag in Amsterdam (bij J. Ruijsendaal) een Nederduitse vertaling het licht, bewerkt door de heer J. H. Albrecht, onder het opschrift: *Ellende en Verlossing, of de in Christus gerechtvaardigde en geheiligde Christen beschouwd ook in zichzelf*, in een Leerrede over Rom. 7. 14 enz.

In het jaar 1836 verscheen bij de zelfde uitgever de preek als “**Tweede Uitgave**” onder de eenvoudige titel: Leerrede over Rom. 7. 14. Vertaald door Kohlbrugge zelf. Wij hebben die vertaling in deze Verzameling leerredenen opgenomen, gelijk ze ook verscheen in het boekje: “Hoogst belangrijke briefwisseling tussen Dr. Kohlbrugge en een van de meest beroemde van zijn tijdgenoten (Da Costa) over de leer van de Heiligmaking. “ (1e en 2e druk: Utrecht 1880; 3e druk: Amsterdam 1892.)] “*Zo iemand wil Deszelfs wil doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is, dan of Ik van Mijzelf spreek.* “ Joh 7. 17

Leerrede over Romeinen 7:14

Inleiding

Door de hele Heilige Schrift heen wordt door de Evangelieprediking Gods wet in haar onwrikbaarheid bevestigd. In het Nieuwe Verbond is haar openbaarmaking echter zo veel te geestelijker, omdat de schaduwen verdwenen zijn, en het tegenbeeld en het wezen van hetgeen er te doen was, zonder het deksel van Mozes, er nu bij staan. Dat de wet heilig is, en rechtvaardig, en goed, dat wordt nu eerst recht openbaar, nadat Hij, Die de wet op Sinäi gegeven had, haar ook zelf vervulde, en daardoor de Zijnen vrijmaakte van de Wet. (Rom. 7: 6.)

En toch laat Christus ook nu onder het Nieuwe Verbond de wet prediken, en in haar volle geestelijkheid onthullen:

1. Opdat, nadat Hij is gekomen en gepreekt, *er niemand is, die op de dag van de oordeels iets zal hebben, om zichzelf te verontschuldigen.* En met betrekking hiertoe staat er geschreven: “Hoe zullen wij ontvlieden, indien wij op zo grote zaligheid geen acht nemen?” (Hebr. 2:3; 12:25.) en opnieuw: “Heden, indien u Zijn stem horen zult, zo verhardt uw hart en niet!” (Hebr. 3: 7, 8.) en opnieuw: “Jeruzalem! Jeruzalem! gij, die de Profeten doodt, hoe menigmaal heb Ik uw kinderen willen bijeenvergaderen, en u hebt niet gewild!” (Matth. 23:37, 38.)
2. De wet wordt gepreekt, *opdat al praatchristenen en vrome huichelaars met hun farizeïsche trots*, al waren zij iets meer dan andere in het Koninkrijk Gods, als

maakten zij zich met hun deugden bij Christus verdienstelijk, *de mond gestopt zal worden*, zoals ook de mond van alle vlees. En opdat de hoge heiligen, die op hun werken roemen, te schande gemaakt worden, omdat zij zeggen, dat zij niet op hun werken roemen. Tegen hen heet het: “Voorwaar zeg Ik u: voor zoveel u dit een van deze minsten niet gedaan hebt, zo hebt u het Mij ook niet gedaan;” en deze zullen gaan in de eeuwige pijn (Matth. 25:40, 45), en: “Strijdt, om in te gaan door de enge poort. Want velen, zeg Ik u, zullen zoeken in te gaan, en zullen niet kunnen” (Luk. 13:24). Het is de brief van de apostel Jakobus, die deze voornamelijk aantast.

3. De wet wordt gepreikt, opdat *aan deze en geen de bedeksels van schande en het mom van Godzaligheid van het gezicht geworpen wordt*, die terwijl hij, ja, naar waarheid beweert: “De Christen is niet meer onder de wet, maar onder de genade, en heeft een eeuwige vrijheid van de wet en een volmaakte gerechtigheid en heiligheid in Christus”, met stijve nek, vermetel en brooddronken, zijn grond maakt van Zijn wegen van de leer van de eeuwige verkiezing. En daarop los zondigt en naar het vlees wandelt in zijn onreine lust, alsof hij geen kwaad gedaan heeft. Óf hij werpt de schuld op zijn oude mens, op zijn onmacht, op God, op de Wet, op zijn boos hart op zijn lichaam, op de duivel, op zijn naaste, op de noodzakelijkheid, op zijn diep bederf.

Óf hij maakt van de genade en van de lieve Heere Christus een pijnstillend middel, om de ogenblikkelijk ontwaakte consciëntie tot gerustheid te brengen. In plaats dat hij belijdt: “Ik, ik, ik heb tegen U alleen gezondigd, en gedaan dat kwaad is voor Uw ogen, en veroordeel mijzelf. “

Óf hij beroemt zich zijn eeuwige verkiezing, maar loochent de wedergeboorte, de inwoning van de Heilige Geest en de verrijzenis van het vlees.

Óf hij veracht het geschreven Woord, en buigt hieronder de hals niet, hij wringt het en draait zoals hij het graag wil hebben. Terwijl men behoorde te beven en rillen voor Gods Woord en de heiligheid van ‘s Heeren wet. En de gerechtigheid van God, ten koste van en met veroordeling van zichzelf te erkennen, met de klacht van een gebroken geest: “Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van het lichaam dezes doods?” En toch God dankende door Jezus Christus onze Heere;

Óf hij verloochent Christus om een handvol genot van het ongelooft, terwijl hij muggen uitzuigt en kamelen doorzwelgt. Hij jaagt niet de heiliging na, zonder welke niemand de Heere zien zal; zoals geschreven staat in de 50ste Psalm: “Maar tot de goddeloze zegt God: wat hebt u mijn inzetten te vertellen, en neemt Mijn Verbond in uw mond, dewijl u de kastijding haat, en Mijn woorden achter u henen werpt; als gij een dief ziet, zo loopt u met hem, en uw deel is met de overspelers, uw mond slaat u in het kwade, en uw tong koppelt bedrog. Gij zit, u spreekt tegen uw broeder, en tegen de zoon uwer moeder geeft gij lastering uit. Deze dingen doet gij, en Ik zwijg; u meent ten enenmale, dat Ik ben gelijk gij? Ik zal u straffen, en zal het u ordentelijk voor ogen stellen. Verstaat dit toch, gij Godvergetenden, opdat Ik niet verscheure, en niemand redde. Wie dankoffert, die eert Mij, en dat is de weg, dat Ik hem het heil Gods doe zien.”

Daarom heet het: “Dwaalt niet, God laat Zich niet bespotten; zo wat de mens zaalt, dat zal hij ook maaien. Wie in zijn zelfs vlees zaait, die zal van het vlees verderfenis maaien.” “Vermaant elkaar al dagen, zolang het heden genaamd wordt, opdat niet iemand uit u verhard worde door bedrog van de zonde. “ (Hebr. 3:13) “Dat niet iemand zij een hoereerder of een onheilige, gelijk Ezau, die om een spijze het recht van Zijn eerstgeboorte weggaf. Want hij vond daarna geen plaats van de berouws, hoewel hij haar met tranen zocht. (Hebr. 12: 1417; vergelijk 2 Kor. 7: 1; 2 Petrus 3: 11; Titus 1:1016.) “Want indien degenen, die door de kennis onzes

Heeren en Zaligmakers Jezus Christus de besmettingen van de wereld ontvloten zijn, in dezelve weer ingewikkeld en van dezelve. overwonnen worden, zo is met hen het laatste erger geworden dan het eerste. “ (2 Petrus2: 20; vergelijk Hebr. 3:12;1 Kor. 10: 9; Hebr. 6: 47;10: 26, 27.)

4. De wet wordt gepreekt *opdat tegen hen al het getuigenis afgelegd worde, dat zij naakt zijn* (dat zij Christus niet hebben aangetrokken) *en bij al hun Christelijke werkzaamheid en liefde, dood zijn in zonden. En dat zij vervreemd zijn van het leven van de Geest uit God in Christus Jezus*, (1 Kor. 13:18; 1 Joh. 3:9.) van diegenen die zich voorwenden dat zij christenen zijn omdat zij gedoopt zijn, tot lidmaten aangenomen, ten Avondmaal gaan, en zichzelf opofferen, opdat het Koninkrijk van God uitgebreid worde. En van diegenen die zich zo op Gods liefde verlaten, met hun bekering van de grove tot de fijne wereld, van de duivel tot zeven duivels, van de wellust tot de kloosterheiligheid, van de dansvloer tot de trappen van de predikstoel en tot de wereld van traktaten, beoefeningsleringen, moraalstelsels en diegenen die christelijkheid en allerlei eigenwillige geestelijkheid overdenken. En van hen die zich bekeren van het liberalisme tot de mis, tot het antichristendom van het westelijk Europa, tot van de Heere oude altaren, maar waarop men zijn eigen zonnebeelden heeft opgericht.

En opdat deze onder hen, die onder het zegel van de verkiezing liggen, uit hun paradijs van christelijk doen en laten, (geest)drijfverij en een vermeend het goed te hebben en er wel bij te staan, worden uitgedreven, en van de zandgrond van hun eigen lopen en willen af en naar de Rotsteen Christus gejaagd worden. (Gal. 3:19 en 24; Rom. 3: 20; 2 Kor. 3) Daarom heet het: “Waakt op, u die slaapt, en staat op uit de doden, en de Christus zal over u lichten!” (Ef. 5:14.) “Onderzoekt uzelf, of u in het geloof zijt, beproeft uzelf. “ (2 Kor. 13:5.) “Wie de Geest van Christus niet heeft, die is de Zijnen niet. “ (Rom. 8:5.) En hier is de wet een woord van macht, hetwelk doodt, maar de Geest maakt levend.

5. De wet wordt gepreekt opdat *een arme zondaar, die zijn zonden met een treurend gemoed erkent, zijn onmacht recht levendig gevoelt.* (Rom. 7:5) En opdat hij, terwijl het tot hem komt: “Bekeer u, en geloof het Evangelie, laat u met God verzoenen”, aan het bidden gaat: “Bekeer u mij, zo zal ik bekeerd zijn! Leer u mij wat geloven is, wees mij genadig en ontferm U mijner, geef mij handen, dat ik het aanneem, komt U in mij, dan heb ik U! Hier hebt U mij, leer mij Uw welbehagen, o God!” Hier is het een woord, dat de hoogten neer drukt, en Gods genade verheft.
6. De wet wordt gepreekt opdat *de verootmoedigde ziel haar zaligheid geheel en al in de handen van de barmhartige God en Zaligmaker overgeeft.* En hier wordt zij, wanneer er staat: “Werkt uws zelfs zaligheid met vrezen en beven”, zo teer en liefelijk getroost met wat er volgt: “Want het is God, Die in u werkt beide het willen en werken naar Zijn welbehagen. “

En opdat een aangevochtene en menigvuldig geplaagde ziel in Christus zich verbergt, om door Hem en in Zijn macht bewaard te worden door het geloof tot de zaligheid, terwijl het tot haar komt: “Volhardt in het goede. Wie volhardt tot het einde, die zal zalig worden.”

7. Ten laatste: de wet wordt gepreekt, opdat wij allen, voor zoveel wij in één Geest roepen: “*Abba!*”, *geheel vervuld worden met dankzegging en aanbidding.* Terwijl wij het inzien en het ondervinden, hoe Christus, Die het einde van de wet is (tot rechtvaardigheid een iegelijk, die gelooft), de wet zelf heeft vervuld, en ook als zodanig het recht van de wet in ons vervult. (Rom. 8: 4) Zodat de Vader ons zó aanziet als hadden wij nooit enige zonden gedaan of gehad (voor zoveel wij zulke weldaad met een gelovig hart aannemen). Terwijl wij in onszelf hoe langer hoe

meer zonde en ellende gewaarworden, en onszelf aanklagen als verdervers van onze jeugd af aan, maar dat toch de Vader ons in Christus Jezus, Zijn Zoon, voor Zijn lieve dierbare kinderen houdt, en ons in Hem aanziet als geheel en al rechtvaardig, heilig, rein en volkomen, zonder vlek of rimpel.

En zo laat dan iedereen van ons vrijmoedig zeggen, uit kracht van de waarheid Gods en van het getuigenis van de Heilige Geest in ons: “Ik ben heilig en rechtvaardig”, hoewel ons geweten ons aanklaagt, dat wij zonder ophouden tot al boosheid geneigd zijn.

Dit laatste klinkt menigeen vreemd in de oren. Want hij mag graag heilig en vroom zijn, en iets van die heiligheid in zich gewaarworden, dan kon hij, zoals hij meent, het weten, of hij deel aan Christus had. Omdat hij echter zo veel zonden in zich blijft zien, gelooft hij de Heiland van arme zondaren te onrein en te onwaardig en te vleselijk, en te veel onder de zonde verkocht te zijn, dan dat de heilige en rechtvaardige God met Zijn grote genade tot zo'n ellendige Zich zou neerlaten, of hij vreest; dat hij nog eens de hel weer in de kaken zal vallen. Er zijn er zodanige, die dag aan dag in de waan verkeren, dat zij toch hun zandkorrels dienden bij elkaar te dragen, om de berg van hun heiligheid hoog op te tasten, maar de een dag voor, de andere dag na blaast de stormvraag van zonden deze zandkorrels weer weg. Dan zitten zij in een hoek, en wenen, en beginnen van voren af aan, en geven het niet op, of het hun mocht gelukken. En zodanige zijn de meesten van ons. Want de eigengerechtigheid zit diep, zeer diep, en de oude monnik weet van geen sterven, zolang wij leven.

Daarom hebben wij ons voorgesteld, onder de leiding van de Geest Gods, Die de harten en nieren beproeft, in al oprechtheid te beschouwen:

het bestaan van de christen, gerechtvaardigd en geheiligd door het bloed van Christus en van alle zonden afgewassen.

Tekst: ROMEINEN 7: 14.

“Want wij weten, dat de wet geestelijk is. Maar ik ben vleselijk, verkocht onder de zonde.”

Wanneer wij op het verband van dit vers met de voorafgaande letten, dan is het volgende daaruit duidelijk. Wij moeten eens voor altijd óf door verdienste óf door genade leven; door de hele wet of geheel door Christus; wij moeten het geheel met onze vroomheid en werken of geheel met Christus houden. Onder wie wij staan, diens geheel eigendom zijn wij. Het betaamt ons, dat wij de óf een óf de andere toebehoren, anders zijn wij ontrouw. Houdt een echtgenote het met een andere man, terwijl haar eigen man leeft, dan is zij een overspeelster; is haar man gestorven, dan is zij geen overspeelster, als zij een tweede man trouwt. Zo zijn wij dan ook overspelers, als wij menen, dat wij voor het een deel door onze vroomheid, en in een ander opzicht door Christus zou kunnen leven. Maar daarvoor zullen wij het houden, dat de wet ons gestorven is, die wij rechtmatig begraven hebben, en dat wij van de wet ook gestorven zijn, aangezien zij ons ten dood geworden is. Dat wij niets meer met dezelve uit te staan of te doen hebben, nadat wij van Christus geworden zijn, Die, opgewekt van de doden, ons met Zich omhoog in het eeuwige leven in triomf heeft binnengebracht. En ons voor altijd van de wet vrijgemaakt en verlost heeft. Onze eerste man (de Wet) was wel goed, maar wij konden niet lang bij hem huishouden. Want wij leerden hem

nauwelijks kennen, of hij verbood ons alles. En hij kondigde ons vloek en dood aan, voor zover wij niet een volkomen gehoorzaamheid ten toon spreidden. Toen werd er in ons allerlei begeerte gaande naar dat alles wat ons ontzegd was. De wet strafte dit als zonde; toen werd de zonde, dit straffen niet duldende, bovenmate slim en zondigende. De Wet, waarbij wij hadden kunnen leven, indien wij niet begeerd hadden, hield woord, vervloekte en verdoemde ons; daarop nam ook de zonde een begin met tegen ons te razen, woedde hevig in ons, en bediende zich toen van de eerste man, de Wet, die op zichzelf goed was, om ons dood te slaan.

Daar lagen wij dan dood voor de huisdeur van de Wet. Ziet! Toen kwam er een Ander voorbij, Die maakte ons levend, reinigde ons van ons bloed, en nam ons met Zich een in Zijn Huis, om daarin eeuwig te wonen. Zo zijn wij nu met een andere Man getrouwd, Die ons niets weigert, maar alles geeft. En wat van de vorige man was, hetzij dan vroomheid of heiligheid of wat er ook tot de wet behoort, kunnen wij nu evenmin gebruiken als volwassenen hun kinderschoenen.

Maar toch blijft de vorige man op zichzelf goed, en hij had er recht toe, dat hij ons al begeerte ontzegde, omdat onze eerste ouders ons onder die voorwaarde, waarin wij, evenals zij, getoond hebben in te stemmen, hadden uitgehuwelijkt. Maar noch wij, noch onze eerste ouders zijn deze voorwaarde nagekomen. De zonde kwam er tussen, en zegt Paulus nu verder, “de zonde, opdat zij openbaar zou worden, hoe zij zonde is, heeft zij mij door het goede de dood gewerkt, opdat de zonde bovenmate zondigende werd door het gebod.” En hierop laat hij volgen: “*Want wij weten, dat de wet geestelijk is, maar ik ben vleeselijk, verkocht onder de zonde.*”

Deze drie gezegden:

- I. Want wij weten, dat de wet geestelijk is,
 - II. Maar ik ben vleeselijk,
 - III. Verkocht onder de zonde,
- leveren vanzelf aan onze aandacht even zoveel rustpunten op.

I.

“Want wij weten, dat de wet geestelijk is. “

Zo spreekt de Apostel. En hierin doet hij het des te meer uitkomen, hoe de zonde bovenmate zondigende wordt door het gebod. Want de wet handhaaft niet alleen de uiterlijke letter, maar staat ook zonder toegeven op elke tittel en jota, zoals zij geestelijk wil begrepen en toegepast worden. Zij wil niet alleen uiterlijke werken, uiterlijke gerechtigheid en heiligheid, wat in burgerlijke handel en wandel vanzelfsprekend is. Zij wil niet alleen dat wij niet daadwerkelijk echtbreken, moorden en stelen. Zij eist niet alleen, dat wij dit of dat niet doen of vermijden. Zij vordert niet alleen heiligheid van handen, van voeten, van ogen en van de hele mens. Ja, zij verbiedt niet alleen de begeerte, maar zij beveelt en voert het opperbevel met een ijzeren staf, en dreigt verschrikkelijk: u zult, u zult niet. Zij wil boven alles, dat wij uit eigen vrije wil en met eigen krachten snel en volkomen bereid zijn alles zo volbrengen, als zij het ons iets oplegt. Zij wil, dat wij haar gedurig naar de ogen en op de handen zien, en ons daar ijlings heen begeven, waarheen zij haar gebiedende wenken laat gaan; dat wij alles wat zij begeert, uit de grond van het hart met lust, volkomenheid, vriendelijkheid en liefde ten uitvoer brengen. Zij wil, dat wij God, als de levende God, hartelijk vertrouwen, in Hem geloven, Hem liefhebben, boven alles eer n en vrezen, en dat wij van helen gemoede Hem gehoorzamen uit enkel eerbied en dankbaarheid. Zij wil dat wij geheel en volkomen heilig en rechtvaardig naar verstand

en wil voor Zijn aangezicht wandelen, zonder morren, zonder tegenspraak; dat wij al het boze van harte schuwen en onze naaste, en was het ook onze vijand, innig liefhebben en kuis, eerlijk en vroom met hem leven.

In één woord, zij wil, dat wij zó heilig zijn zoals onze eerste ouders vóór de val waren, en zo volkomen, als onze Vader in de hemelen volkomen is! (Matth. 5:48.) Zo voegt het ons de wet aan te zien, en haar volkomen te houden, tot haar laatste tittel en jota toe, en dat geheel ons leven door, zonder ophouden, dag en nacht, en wij mogen er niet van afwijken, noch ter rechter, noch ter linkerhand, en moeten op deze wijze met de wet in en uitwendig zo overeenkomstig zijn, dat zij niet de minste vlek of de geringste ongelijkvormigheid met haar blanke reinheid en geestelijkheid heeft aan te wijzen. Zo geestelijk is de wet van de heilige, rechtvaardige en eeuwige God, Die een Geest is, Die alles geestelijk wil gedaan hebben en een blijvend werk vordert, die Hij zelf geeft gegeven, en in stenen tafelen ingegraveerd geworden. En Hij heeft die wet geschreven in onze harten en in ons geweten. En die ligt onder de geestelijke dood, die de wet niet geestelijk doet en niet in alles blijft, wat zij geestelijk wil. “Dat weten wij”, zegt de Apostel, “dat weten allen, die de wet weten, en wij moeten daarin leven of daaraan sterven. “

Maar, waartoe laat Paulus dit hier zo uitkomen, daar hij al van tevoren gezegd had, dat de gelovigen van de wet gedood zijn?

Werkelijk, opdat het ons openbaar en steeds duidelijker gemaakt wordt, dat wij tot de wet, haar werken, haar heiligheid en vroomheid niets dan ongeschikt zijn, en er de handen van moeten aflaten. Als wij daarvan overtuigd zijn, zo gedrongen te worden, om onze hoop alleen op Christus te stellen, nadat wij onvermijdelijk tot vertrouweling komen, als wij met de wet en haar werken omgaan. (Gal. 3:10; 1 Kor. 16:22) Want de zonde, die in ons is, wordt daardoor bovenmate zondigende en werpt ons geheel onder de voet, hoe meer wij geloven haar door het gebod te kunnen doden. Ja, zij zal ons te water jagen of in de strik van ongeloof, van vermetelheid of van wanhoop en naar de strop jagen, voor zoveel wij niet al onze heiligingstelsels naar buiten en overboord werpen, opdat het schip alleen op vrije genade drijft. “Zullen wij dan niets overhoude?” Hoe, hebt u dan wat? U hebt niets, en wat u hebt is zonde, die gedurig bovenmate zondigende wordt door het gebod. “Zullen wij dan niets doen?” U kunt niets dan zondigen (Rom. 7:18; Rom. 3:12), en hoe meer het “doen”, en al was het ook slechts “een luttel *doen*”, wat nog enigszins waarde voor u heeft, zo veel te erger maakt u het.

“Wij moeten er toch naar staan, dat wij niet zo onrein voor God verschijnen, de zonde dient toch gedood te worden, wij willen ten minste dit en dat vermijden!” U kunt niets willen, de zonde wordt u gedurig te machtig, en u bezwijmt in uw krachteloosheid. Heden niet bereid, morgen nog minder bereid. De zonde zal u bedriegen. Heden niet heilig, na een jaar nog onheiliger; heden onwaardig, na tien en dertig jaren nog onwaardiger.

“Wat moet ik dan doen?”

Werp uw heiligingskrukken weg, ver van u weg! U komt er de berg Sion niet mee op. (Psalm 24.) Ruk die lompen af, waarmee u uw wonden bedekt houdt, en toon uzelf aan Hem, Die heilig en rechtvaardig is, zoals u bent! Laat al het uw los, hier aan zichzelf te wanhopen is zaligheid. Geef Gode recht en veroordeel voor God uzelf! En u doet wat God wil, dat gedaan worde, en wacht reikhalzend op Zijn genade, die u aangebracht is in Christus, Zijn Zoon. Die wordt zijn geloof tot gerechtigheid

gerekend, die niet werkt, maar in Hem gelooft, Die de goddeloze rechtvaardigt. (Rom. 4: 5.)

Hoort u, wat de Schrift zegt? “Die”, niet diegenen, welke in de liefde staan, niet heiligen, rechtvaardige en vromen, nee, nee! Maar “den goddeloze rechtvaardigt.” O, bid, dat de Vader van onze Heere Jezus Christus u de hand des geloofs geeft, en u zult de schat deelachtig zijn, die voor eeuwig rijk maakt, en de Zon van de gerechtigheid zult u zien doorbreken in uw hart en in haar stralen zult u zich verheugen en vrolijk zingen:

*Uw bloed en Uw gerechtigheên,
Die zijn mijn bruidskleed, anders geen',
Daarin zal 'k voor Gods troon bestaan,
Als aarde en heem 'len mij ontgaan.*

“Wij weten, dat de wet geestelijk is”, zegt Paulus, en daar een dringt en drijft hij, ja, wel hard, maar lokt toch ook zo liefderijk; drijft de ziel uit de wet, uit haar werken, uit al middelen om heilig en vroom te worden, uit al pogingen om de zonde uit zichzelf te doden en kwijt te worden, opdat zij zo op de tederste wijze tot Christus getrokken worde, om alleen in Hem te worden gevonden; als bij een ander Man, Die er alleen verstand van heeft, met Wet, zonde, duivel en dood om te gaan. Maar in Wiens Huis een volkomen vrijheid van Wet, zonde en dood vaststaat en heerst, en louter Genade, Vrede, Blijdschap, Gerechtigheid en eeuwig Leven luisterrijk heerschappij voert.

En om een einde te maken aan al bedenking, spreekt Paulus van zichzelf. “Ik, ik Paulus, die tot in de derde hemel opgetrokken ben geweest, en daar onuitsprekelijke woorden gehoord heb; ik, die mij beroem en juich in de gerechtigheid van Christus, en tegen de hel mag inroepen: *wie wil verdoemen!* En die, ondanks al duivelen en alle zonden, ondanks wet en oordeel, opsprings in mijn God en overluid mijn verzekering uitgalm: *dat niets ons kan scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onze Heere*, en die als zodanig, zonde, Wet, wereld en mijzelf rein verstorven ben. Ik deel het u mee, niet hoe ik vroeger was, nee, maar hoe ik ben: *ik ben vleselijk!*”

II.

“Ik ben vleselijk!”

Dat is juist de oorzaak, waarom ik bij de wet niet in huis blijf en bij de wet niet leven kan. Want de wet is geestelijk, maar ik ben vleselijk. Wanneer ik ook ten halve vleselijk, ten halve geestelijk was, Wij zouden toch niet in vrede met elkaar kunnen leven, omdat ik altijd het werk van de wet niet verder dan tot de helft brengen zou. Hiermee was ik nog des te minder geholpen. Want het zou vergeefse arbeid wezen, waarvoor ik dan toch nog geen dank behalen zou omdat de wet, niettegenstaande dit alles, geestelijk het oordeel zou vellen, en in al opzichten op een volkomen werk zou blijven aanhouden. Want de wet is geheel geestelijk, en wil met een haar geestelijk gelijkvormig hart bemind, en met lust en daadwerkelijk gehoorzaamd worden. Zij wil haar werk uit geheel vrije aandrift en volkomen toegenegenheid, inwendig en uitwendig, verricht hebben, zoals zij geestelijk is en geestelijk over ons werken uitspraak doet. Ik ben daarentegen geheel, met mijn hele mens, met lichaam en ziel, met vernuft en wil, met al mijn zinnen en leden, *vleselijk*.

Zoals ik inwendig en uitwendig leef, geheel uit vlees geboren, uit zondig zaad geteeld, en in zonden ontvangen; daarom is het gedichtsel en het trachten van mijn hart boos van mijn jeugd aan, en het houdt niet op; daarom ben ik een onreine uit onreinen, en is de bodem van mijn hart enkel zonde. Ja, alles, wat in en aan mij zich roert en beweegt, te gelijk met al mijn krachten, begeerten, lusten, neigingen, mijn geheel bestaan is

zonde, en al indrukken, die ik van buiten af in mij ontvang, worden tot zonde, of de zonde gaat en hangt en kleeft er zich aan vast. Zo zijn ook al mijn gewaande gerechtigheden een met bloed bezoedeld, wegwerpelijk stuk doek. En er woont in mij niets goeds, nee, maar al werken van de vleses doorkruisen zich in mij, en ik doe, wat ik ook doe, of laat, wat ik ook laat, ik ben zondig en vleselijk. Wanneer ik het ook niet wil, dan zondig ik toch, en wanneer ik het ook nog zozeer haat, dan zondig ik evenwel. Zo leeft, en woont, en roert zich, en werkt in mij de zonde, en kleeft het boze mij overal aan.

“Ik ben vleselijk.” Merk op hetgeen wij lezen. Paulus, toen hij deze brief schreef, zegt niet: Vroeger was ik, nee, maar: ik *ben* vleselijk. En voorzeker, dat het waarheid is dat die zonde, die wij van onze eerste ouders hebben geërfd, niet slechts bij hen, die de duivel blijven toebehoren, nee, maar ook bij de kinderen van de lichts, een poel is en een gifstookster en een peilloze bron van al gruwel. Dat zien wij ook veelvuldig bij andere heiligen en gelovigen.

Daar zien wij moord en echtbreuk bij David (2 Sam. 11), hoererij bij Juda en Thamar (Gen. 38), onreinheid en ontucht bij Simson (Richt. 16) en bij Lot, na uit Sodom gered te zijn (Gen. 19), afgoderij bij Salomo (1 Kon. 11), hovaardij bij Hiskia (Jesaja, 39), dronkenschap bij Noach (Gen. 9; Ef. 5:18), verbittering en tweedracht tussen Paulus en Barnabas (Hand. 15: 39), huichelarij bij Petrus (Gal. 2:13); onder de eerste christenen hoererij, onreinheid, schandelijke beweging, boze begeerte, gierigheid, leugen en dieverij (Kol. 3: 5; Ef. 4: 25, 28; Ef. 5: 35; 1 Thess. 4: 28). Bij de Apostelen ontrouw aan hun Heiland. (Matth. 26: 56) Tenslotte, de bron van al vleselijke werken, de hoofdzonde van alle zonden: *ongeloof* bij Mozes (Num. 20: 1012; Mark. 16: 1114) en bij al Apostelen. En bij Elia (1 Kon. 19: 4), Job (Job 3), Jeremia (Jer. 15: 10 en 20: 14) en Jona's mismoedigheid over de leidingen Gods! Waar zou wij beginnen; waar eindigen?

Ik ben vleselijk....

Dat hebben alle heiligen moeten voelen; dat zegt ook de Apostel Paulus: “Wij weten, dat de wet geestelijk is, maar ik ben vleselijk!” Maar daarmee brengt de Apostel zichzelf in de engte, hoe zal hij daar uitkomst vinden? Wat denkt u? In het volgende hoofdstuk zegt hij in het 8ste vers: “Maar die vleselijk zijn, kunnen Gode niet behagen. “ Daaruit maken wij dan dit besluit op: die vleselijk zijn, kunnen Gode niet behagen; Paulus zegt, dat hij vleselijk is. Dus kan Paulus Gode niet behagen. Zonder twijfel, deze gevolgtrekking is juist, en dezelfde, die Paulus gemaakt wilde hebben. Nee, Paulus kon als Paulus Gode niet behagen. Want hij was vleselijk, en wat uit vlees geboren is dat is vlees, dat is zondig en verdoemelijk voor God.

Maar hoe kon dan Paulus Gode behagen? Niet anders, dan als een arme en ellendige, die de genade Zo deelachtig was, als de moordenaar aan het kruis dezelve ontving. Niet anders, dan zoals hij in God geloofde, Welke Dien, Die van geen zonde wist, voor ons tot zonde gemaakt heeft, opdat wij werden gerechtigheid Gods in Hem. Zo werpt Paulus met dit woord alle heiligen op een hoop, en verklaart hen allen, dat zij arme zondaars zijn. Maar bovenal vertroost hij daarmee met ingewanden van de liefde al belaste en aangevochtene gemoederen. En onderwijst ons, dat wij toch eens voor altijd de wet vaarwel zeggen, en haar pas afscheid geven, nademaal wij toch nimmer bij die man het goed maken zullen, noch met hem huishouden kunnen.

Want de wet is geestelijk, uiterlijk en innerlijk. Wij daarentegen zijn in en uitwendig vleselijk, en wij hebben in onszelf de boze nukken, om ook maar voor een ogenblik vrede met de wet te kunnen hebben. Want wij willen haar altijd *vleselijk* begrepen en

verstaan hebben en *vleselijk* namaken. De wet daarentegen wil geheel geestelijk gevat, en uit de grond van het hart met de daad en in waarheid, gedaan en vervuld zijn, en daartoe zijn wij niet in staat.

Dit hebben al kinderen Gods ondervonden en ondervinden het nog steeds. En deze waarheid zal onomstotelijk blijven: “dat de mens gerechtvaardigd wordt uit het geloof van Christus, en niet uit werk van de Wet. En dat wij, voor zoveel wij geloven, uit God in Christus Jezus zijn. Die ons van God geworden is tot wijsheid, gerechtigheid, heiligheid en verlossing.” (Vergelijk 1 Kor. 1: 30.) En daarom dan, dat de wet geestelijk is, maar wij vleselijk zijn, behoorden wij, voor zoveel wij slechts enigermate Gods genade deelachtig zijn, het met al middelen, om onszelf te rechtvaardige en te heiligen, op te geven, en daarentegen met al gewisse vrijmoedigheid, wat er ook tegen raast en tiert, stoutweg aldus te besluiten: de Zoon is zo heilig als de Vader heilig is, en even zo rechtvaardig als de Vader. En zo vol van liefde, zo barmhartig en genadig Jezus Christus, de Heiland van zondaren, is, zo vol van liefde, zo barmhartig, zo genadig jegens arme zondaren is ook de Vader, is God, Die immers de wereld zo liefgehad heeft, dat Hij Zijn Zoon gaf. En dat kan ik toch niet ontkennen, dat mijn Heere en Heiland Jezus Christus mijn ziel nu en dan getroost heeft. Dat had Hij niet kunnen doen, indien de Vader mij niet van tevoren aan Hem gegeven had. En Hij kan mij niet liefhebben, tenzij dat de Vader mij tevoren liefgehad en mij aan Zijn Zoon gegeven heeft. Ik ben met de rechtvaardige en heilige God verzoend, of niet. Ben ik het niet, dan heeft Hij van mij niet in genade kunnen gedenken. Heeft Hij van mijn gedacht, dan is Hij verzoend. Maar geen andere bevrediging van Zijn gerechtigheid en heiligheid vindt er plaats, dan dat aan dezelve genoegdoening geschiedt. Maar Christus heeft aan dezelve volkomen voldaan, Dus is nergens anders mijn rust en vrede, dan alleen door en in de gerechtigheid en heiligheid van Christus, “Die met een offerande in eeuwigheid voleind heeft allen, die geheiligd zijn. “

Vermag ik het echter nog niet, om zo stoutweg in het geloof, alle twijfel ten spijt, en trotserende zonde, wet en oordeel, te zeggen: *Ja, Heere! ik erken het, dat ik de verdoemenis verdiend heb, maar tussen U en mij staan daar Jezus Christus, Uw lieve Zoon, Die mijn gerechtigheid is, en de ingewanden uwer barmhartigheid jegens armen en ellendigen, in Zijn overgave geopenbaard, een andere grond heb ik niet: “Christus is mijn, en ik ben de Zijn. “* Dan bemoei ik mij daarin alleen, dat ik Christus zoek, Christus heb, en dat ik zo geheel in Zijn gerechtigheid ingewikkeld ben, en ik zal niet ophouden, en Hem ook niet laten gaan, voordat Hij mij zegent. Maar heb ik Hem, dan bekommer ik mij om mijn heiliging niet, nee, *maar ik jaag Hem na* (Filipp. 3: 814), *en acht alle dingen schade te zijn voor de, tegen alles overvloed hebbende kennis van Christus Jezus mijn Heere.* Daarin zal mijn volmaaktheid zijn, dat ik dagelijks meer in Hem gevonden wordt, niet hebbende tot mijn rechtvaardigheid die uit de wet is, maar die door het geloof van Christus is, de rechtvaardigheid uit God op het geloof.

Ja, daarnaar jaag ik, dat ik meer en meer met alle heiligen mag kunnen begrijpen, wat de breedte, de lengte, de diepte en de hoogte is van de genade en de liefde Gods en van Zijn rechtvaardigheid, die geopenbaard wordt in het offer van Zijn Zoon. En zo zal ik vervuld worden tot al volheid Gods. (Ef. 3: 19) En hoe meer ik aldus in het licht Zijn heiligheid en in de nabijheid Zijn rechtvaardigheid geplaatst wordt, des te meer krijg ik een gruwen en walgen aan mijzelf. En hoe meer ik in de algenoegzaamheid en gerechtigheid van mijn Borg inzicht ontvang en in de gemeenschap met Hem ook in

Zijn lijden en dood mij bevindt, zoveel te afschuwelijker wordt en vertoont zich aan mij de zonde. En ik ween van stille blijdschap, dat de Vader aller barmhartigheid mij heeft wedergeboren tot een hoop, levend door de opstanding van Jezus Christus uit de doden. Want het is door deze, dat Hij plechtig verklaard heeft, dat de bezoldiging van alle zonden volkomen voldaan is, anders had immers de dood mijn Borg in het graf gehouden! En nu reinigt de Vader Zelf Zijn planten, die Hij geplant heeft.

Welaan dan, dat wij dit woord van Paulus tot onze troost en onze versterking diep in onze hart en graveren, en als een zoete heildrank innemen. De in Christus zich verblijdende apostel zegt niet: “Ik heb in de heiliging en in het goede nu al tamelijk vorderingen gemaakt, “ Nee, maar zijn Farizeeër ten spijt, en zijn bekommerd hart ten troost, schrijft hij het neer: *Wij weten* dat de wet geestelijk is. Maar ik ben vleselijk. En laat ons toch die waarheid, al werd het ons ook onverdraaglijk, elkaar voorhouden, en daarmee al eigen rechtvaardigheid, al moedhervattingen van het zelfwerken en al Farizeïsche, Pelagiaanse en mystieke heiligheid van de troon stoten.

Maar ik ben vleselijk, zegt Paulus. Er zijn veel christenen, die menen, dat de heiliging hun werk is, nadat zij gerechtvaardigd zijn; daarop leggen zij zich nu met al vlijt toe. Maar in plaats van vooruit te komen, bespeuren zij meer en meer, dat zij teruggaan, zij worden geesteloos en als een dorre boom, en het ongeloof breekt er op in, de satan krijgt hier de handen ruim. En nu, voor zij het nog vermoeden, wordt hun alles duister. Het verderf, dat in het hart zit, laat zich meer en meer zien. Thans komt het hun in de zin, of zij wel ooit ware genade ontvangen hebben, en zijn nu bezig met het hele werk Gods in hen, al is het dan niet met het hele hart dan toch met hun woorden, in twijfel te trekken en te verloochenen. Heft het hoofd op van uit het stof, wat staat u tussenbeide!

“Ik ben vleselijk,” zegt de apostel.

Bemoei u eerst daarmee, dat u Christus weer vindt, Die weet het alleen ons zo in heiligheid te stellen, dat, wanneer wij belijden: “Ik ben vleselijk en zwart”, Zijn woord boven alles geldt: “Ik zie aan u geen vlek, zo liefelijk en heilig bent u Mij. “ Vat het toch eens: bidden, zingen, de Bijbel en stichtelijke boeken lezen, de eenzaamheid opzoeken, ter kerk en ten Avondmaal gaan, zich dagelijks twee of driemaal afzonderen voor God, zich van dit of dat onthouden, het volk van de Heere opzoeken, daarnaar voor alle dingen te staan, dat wij God uit de grond van de harten en liefhebben en vrezen, in Hem geloven, op Hem vertrouwen, de zonde doden, tegen wereld en zonde strijden, en wat dergelijke heilige verrichtingen meer zijn, mitsgaders Zijn naasten al liefde betonen en toedragen, niet wrevelig of gramstorig zijn jegens de onzen, kuis, eerlijk, braaf en heilig in het verborgen en in het openbaar bij God en de mensen leven; niet de minste lust in onze hart en laten opkomen, en Gode alles gelovig overgeven, dit en dergelijk is alles op zichzelf werk van de wet (Jesaja, 55: 2, 3), en deze dingen moeten geestelijk bedreven en volkomen aangebracht worden, en dat van de jeugd af aan tot het einde van ons leven, zonder nalating, met lust, ijver en blijmoedige zin.

Want de wet is geestelijk. En nu, beproef het. U bent vleselijk! Ja, wij zijn vleselijk. En dat “maar”, wat er voorafgaat, snijdt hier diep door hart en nieren heen. Ja, wat zijn wij?

O, mijn Geliefden! Dat weet God, voor Wie niets verborgen was of is; wilt u dat wij het blootleggen, en het hart ontleden, waarin al gruwelen huisvesten? Zullen wij het

naakt voor ogen stellen, wat in de diepte van ons hart zich zo verborgen vasthoudt, dat men eerder diamanten en ijzer verbreekt? Daar is er een, die het voornemen heeft opgevat, van nu af geheel voor God te leven, en dagelijks tot Hem te bidden, en dan zal hij tot het een of ander in staat wezen en zie, er gaan dagen, ja, weken om zonder een schreeuwen tot God uit de diepte. Hier is iemand, en hij meent het, die God boven alles hartelijk wil beminnen, maar de minste begeerte! En hij heeft God uit het oog verloren. De geringste bezoeking, en Zijn vijandschap tegen God en Zijn volk breekt er op in. Ginds wil een ander zichzelf en zijn geheel belang en alles, wat hij heeft en verwacht, geheel aan God overlaten. Maar de hulp blijft uit, en hij begint zichzelf te helpen, en werkt zich zo er nog dieper onder.

Maar, denkt weer een ander, God heeft mij zo dikwijls uitkomst gegeven, immers zult u nu, o mijn ziel, in wat het ook zij, op Hem vertrouwen! en toch nieuwe nood, nieuw ongeloof, herhaalde twijfel, of God het wel doen zal. Of zie, u was in grote nood, en dacht: als de Heere mij daaruit zal gered hebben, dan zal ik niet weten, wat ik Hem toebrengen zal. Hij hielp, waar is uw dankbaarheid? God alleen wilt u vrezen. Maar een dit en dat, waarvan u zich afhankelijk waant, bedreigt u, en men ruimt de plaats van de vreze Gods in voor de vrees van de mensen. U wilt in 's Heeren Woord lezen, maar nee, u neemt eerst de nieuwspapieren in de hand. U wilt hier of ginds met macht getuigenis afleggen van de weg des heils, u bevindt zich op de plaats, de moed zakt ineen.

Iemand wil aan God denken, maar er valt iets tussen in, en wat om hem heen is, doet hem voor een geruime tijd alles behalve bezig zijn met de levende God. Of hij wil in waarachtige ootmoed voor Gods aangezicht verkeren, maar juist bij de heiligste verrichtingen vindt zijn hoogmoed voedsel. Hij wil zijn ogen voor de ijdelheid toesluiten, een spiegel in de kamer roept hem toe: "O ijdel mens!" Hij wil zich voorbereiden tot het gebed of tot het heilig Avondmaal, de minste kwetsing, die zijn eigenliefde ondergaat, werpt al zijn plannen van ingetogenheid omver. Hij wil kuis zijn maar juist nu komt de begeerte het meest bij hem op. Hij wil niet twisten, maar vreedzaam zijn, een strohalm voor zijn voeten geworpen, een enkel woord, en hij bruist op. Hij heeft zijn heiligheid gebracht tot de hoogte van een berg, en met een stoot gooit hij zichzelf weer omver.

Zullen wij nog geheel andere dingen opnoemen? Wat wij daar zeiden, is geheel van boven af genomen, het zit er nog anders, en al dieper. Satan en zonde, begeerte van de ogen, begeerte van de vleses en trotsheid van het leven hebben geen einde, en zelfs in de beste en heiligste oefeningen zal altijd deze waarheid zich luid openbaar maken: de wet is geestelijk, maar ik ben vleselijk! Daarom houd op met al werken en uw-best-betoningen! Hebt u Christus niet *geheel*, dan zijn het alles samen werken, die u van de wet schuldig bent. En hebt u Hem, dan blijft het dan nog alles vleselijk, wat uit u, als uit u voortkomt. Zoek Christus en Zijn gerechtigheid, en leer het, zonder iets, u bloot op Gods genade en Zijn barmhartigheid te laten drijven en tracht daarnaar, dat u gedurig meer en meer in Christus wordt gevonden. Hebt u Hem, de Hogepriester, dan hebt u alles; van Hem, Die het Hoofd is daalt dan op u, Zijn leden, genade voor genade neer, zodat het u aan geen deugd ontbreekt, die God in u wil aanschouwen. Zijn maaksel zijn wij, geschapen in Christus Jezus tot goede werken, die God voorbereid heeft, opdat wij er in zullen gewandeld hebben. Wat beneden of boven die is, is niet anders dan werk van de wet en wat wij uit onszelf ooit doen, gedaan hebben of doen zullen, is en blijft vleselijk, omdat wij vleselijk zijn, en als zodanig Gode niet kunnen behagen. Want dat is het welbehagen geweest, dat in *Christus* al volheid zal

gewoond hebben. (Kol. 1:19) De nu volgende woorden van onze tekst maken dit nog duidelijker.

III.

“Verkocht onder de zonde. “

In dezelfde zin zegt ook de Apostel in vers 23: “Ik zie echter een andere wet in mijn leden, die strijd voert tegen de wet mijns gemoeds, en mij gevangen neemt onder de wet van de zonde, die in mijn leden is. “ Spreekt Paulus dan hierdoor zichzelf niet weer tegen, als hij in het volgende hoofdstuk zegt: “Gij hebt niet ontvangen de geest van de dienstbaarheid, om andermaal te vrezen. Maar gij hebt ontvangen de Geest van de aanneming tot kinderen, in Welke wij roepen: “Abba, de Vader!”? Nee, werkelijk niet, als wij het maar recht verstaan, dat wij vleselijk en onder de zonde verkocht zijn. Dan laten wij al heiligings-boetedoeningen varen, en er is geen rust, voordat wij in de gerechtigheid van Christus onze rust gevonden hebben. Daar leren wij in God Zijn genade prijzen, zoals Hij de goddeloze om niet heiligt en rechtvaardigt; daar verstaan wij ook eerst goed de zo-even aangehaalde woorden, en wij juichen en loven de Heere vanwege de vrijheid, waar een Hij ons vrijmaakte, en zijn vervuld met verheuging, dat wij de Geest van de aanneming tot kinderen ontvangen hebben.

Opdat wij nu daarheen mogen doorbreken, ontsluit de apostel zijn hart nog meer, en schudt het geheel voor Zijn broederen uit, opdat zij het toch recht verstaan, dat wij bij de wet geen leven kunnen hebben. Nee, maar “dat wij aan de wet gedood zijn door het lichaam van Christus, opdat een Ander, Die uit de doden opgewekt is, ons zou hebben, opdat wij Gode vruchten zullen gedragen hebben. “ Daarom zegt hij: *Ik ben verkocht onder de zonde*. Evenals een slaaf, die verkocht is aan zijn heer, om hem dagelijks te dienen, om in en uit te gaan, en toch bij die Heere te blijven, en hem al diensten te doen naar zijn goedvinden, de slaaf mag ook nog zo tegen die dienst wezen, Zo, zegt Paulus, is hij onder de zonde verkocht, en van de zonden slaaf, hoe dan ook tegen Zijn wil. En Zo hebben het ook alle heiligen vanouds ondervonden, en Zo ondervinden wij, die geloven, het ook. Wat raad! Deze harde Heere zegt: “Gij behoort mij toe, in en uitwendig, met ogen, lichaam, handen en voeten en alles, wat aan u is.” En verzetten wij ons tegen hem, dan geeft hij ons zweepslagen, en richt ons zo jammerlijk toe, dat het bloed, het zweet en de tranen van het lichaam gutsen, en hij slaat ons met zijn zweep de stukken uit het vlees; of die Heere komt ons met zachte vleierende woorden ter zijde, dat wij niet weten, wat wij doen, en Zijn wil opvolgen tegen licht en plicht in, en ook zelf zo willen, en toch, en toch niet willen.

Nademaal wij dus niet alleen vleselijk zijn, maar ook onder zo’n harde Heere zijn verkocht, die de zetel van zijn dwingelandij in ons hart heeft, en van daar uit al onze leden, en alles, wat zich aan ons roert, naar kooprecht onder zich heeft, en als zodanig met overmacht beheersen en in Zijn dienstbaarheid voortstuwen wil, zo geve ons: de Geest Gods genadiglijk dat kloek verstand, dat wij het mogen inzien, hoe wij echter tegen deze tiran en tevens tegen de satan en het vlees het veld behouden, ook terwijl de zonde ons voert, waarheen wij willen, en toch niet willen.

Is de wet geestelijk, en wil zij alles uit en inwendig geestelijk en uit de grond van de harten en bedreven hebben, en zijn wij tot op de bodem van ons hart met alles, wat in en aan ons is, vleselijk. En zijn wij als zodanig tot niets in staat dan tot zondigen. En zijn wij zo onder de zonde als slaven verkocht, dat wij haar, ook tegen onze wil, naar haar wil moeten dienen; kunnen wij ter oorzaak daarvan bij de wet niet inwonen,

zonder dat de zonde, waarin wij uit hoofde van onze natuur en geboorte uit het vlees gevangen zitten, en de tiran, die met ons opgroeide en ons zo van onze jeugd af kent, ons dagelijks in het huis van de wet martelt en verworpt; dan is hier geen andere raad of troost, dan alleen bij de laatste Man, Jezus Christus onze Heere, Die de wet voor de Zijnen vervulde, en alles volbracht heeft. Die zonde, duivel, dood en hel, de toorn, het gericht en de verdoemenis van Zijn volk weg en op Zich genomen heeft, en Die Zichzelf aan de Zijnen tot een eeuwig eigendom heeft gegeven, opdat zij geheel, met lichaam en ziel en geest, met hun overleggingen en wil en gedachten, en alles wat in en aan hen is, in Hem mochten gevonden zijn, en in Hem zonder ophouden mochten hebben genade, gerechtigheid, geloof, vrede, blijdschap, heiligheid, troost en sterkte, eer, heerschappij over alles, vrijheid van alles en het eeuwige leven. En nu, dat wij deze woorden meenemen en in onze hart en bewaren:

*Hij, Die in de naam van al zielen
Onze schuldbrief op Zich overnam,
Wist, wat sommen te verreek'nen waren,
En voldeed ook toen Zijn uur kwam.
Wat zolang in vlees en hart en nieren,
Als in sluim'ring en verholen zat,
En wat wij daarnevens werk'lijk speuren,
Dat was alles in die brief vervat.*

“Dat Christus gestorven is, dat is Hij van de zonde gestorven in eens. Maar dat Hij leeft, dat leeft Hij Gode; zo ook gijlieden, houdt het daarvoor, dat gij van de zonde gestorven zijt, en levende zijt Gode in Christus Jezus, onze Heere.” En hebt u werkelijk vergeving van uw zonden in het bloed van Christus, zeg dan vrijmoedig: “Ik ben heilig!” Wanneer u ook niets dan onreinheid in u ziet. *Zalig zijn, die niet gezien hebben, en nochtans geloofd hebben.*

Dit is de toeleiding tot de kennis van de enige Mens, Die de genade heeft, Jezus Christus, gekomen in vlees waarachtig eeuwig God en waarachtig Mens, ontvangen van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria, Die verlaten van Zijn God, vervloekt van de wet en van Zijn volk, niet gekend van de heidenen, door de eeuwige Geest Zichzelf vrijwillig Gode onstraffelijk heeft opgeofferd, en alleen door het volkomen geloof alles heeft volbracht, en, voleindigd zijnde, allen, die Hem gehoorzaam zijn (zich aan Hem onderwerpen), een oorzaak van de eeuwige zaligheid geworden is. En het geheim des geloofs, om te leren verstaan dat onze oude mens met Hem gekruisigd is, opdat teniet gedaan zou wezen het lichaam der zonde, opdat wij van de zonde niet meer dienen; een geheim, dat men met al heiligingsstelsels en daaruit voortgevloeide zedenleer niet zal vinden; dat verborgen is voor de wijzen en verstandigen; dat velen wanen te kennen en hoog te schatten, terwijl zij Christus verloochenen met hun werken (Titus 1: 1016;) Jak. 1:22; 2:26; 1 Joh. 4:6); dat bedekt is in degenen, die verloren gaan, en die van onder hun God weg hoereren. (Hos. 4:12; 2 Kor. 4:3, 4) Maar dat God geopenbaard is aan de armen en ellendigen van het land, door Zijn Geest, zodat wij er verstand van hebben, hoe de wet onwrikbaar blijft tot in eeuwigheid, onschendbaar tot in de minste tittel en jota, en hoe de wet toch gestorven is, en met haar werken moet uitgestoten worden, en die, terwijl zij de zwaarte van de wet kennen: “barmhartigheid en oordeel”, alleen leven voor de troon van de genade, opgericht in de wet van de rechtvaardigheid uit geloof, en bevende voor en liefhebbende de liefelijke en zoete heiligheid van de heerlijkheid van de gerechtigheid Gods, in het aangezicht van Jezus Christus, van de Heere heilig Woord en wet

handhaven tegen zichzelf en tegen alles, wat zich tegen de kennis van Christus verheft; die eindelijk, ondervindende, dat de Heere woont bij degenen, die eens verslagenen en gebroken van geest zijn, geen andere naam onder de hemel erkennen, waarin behoud is, dan alleen de Naam van onze Heere Jezus Christus.

Wie Christus Jezus niet liefheeft, zij een vervloeking, hij zij, wie hij zij, en hij doe, wat hij doe. De Heere komt! Welgelukzalig zijn allen, die zich aan Hem houden, in Hem blijven, de broeders liefhebben, en de toevlucht genomen hebben, om aan de voorgestelde hoop vast te houden tot de einde toe, er raze tegen, wat er wil. In het gebroken hart weergalmt de Psalm: *Heerlijk geloofd worde Zijn Naam tot in alle eeuwigheid.* En wie die Naam dan, als hem alles ontzinkt en Zijn ogen voor het zien en zichtbare gebroken worden, aan wet en zonde, dood en duivel voorhoudt, zal overwinnen overvloedig, in Hem Die leeft.

AMEN.

5. Correctie door A. L. op het voorwoord en de vertaling van de eerste uitgave van de Leerrede Rom. 7:14, door J. H. Albrecht

ROMEINEN 7:14 AANHANGSEL.

Voorbericht

“Met hartelijke blijdschap en met een dankgevoelige ziel tot de Heere van Zijn gemeente ontvingen wij het aangename en verblijdende bericht, dat het onze geliefde Broeder, de schrijver dezer Leerrede, in weerwil van de vijandschap, haat, vervolging en tegenwerking van de macht van de duisternis, ja, tot spijt van de satans en zijn instrumenten tot zijn grootst genoegen vergund werd, de heilige kanselplaats elders te betreden, om het dierbare Evangelie van zijn Heeren, als de blijde boodschap, te prediken.

Een verblijdend welkom was ons daarom deze leerrede, door onze dierbare Broeder uitgesproken en het lezen derzelve, een zalig genot, van de dierbare waarheden, welke in deze kanselrede zo apostolisch opengelegd zijn, namelijk: *Ellende en Verlossing*, hetwelk wij wel de ziel van het ware Christendom noemen mogen. Billijk zou men verwacht hebben, dat al van de Heere volk deze Leerrede met blijdschap en met een dankbaar gevoel voor de Heere, ontvangen en met toestemming en zegen voor het hart moest gelezen hebben.

Maar de geruchten hebben juist het tegenovergestelde verspreid! Men heeft helaas, dit oorspronkelijk werk zowel, als de persoon verketterd!

Hoe is dit mogelijk, vraagt men?

Ja, dat is natuurlijk eigen. Want de Farizeeër in ons binnenste onderwerpt zich van de wet van God niet, hij kan het ook niet! En deze geest is het, die door al eeuwen heen, zodanige waarheden voor ketterij uitgeschreeuwd en de verkondigers derzelve vervolgd heeft. De bron daarvan is onkunde en blindheid; zij zien niet anders. Want het gaat hen als die blinde man, wie de Heere JEZUS de ogen slechts door het aanraken, opende hem nu vragende: *Wat ziet gij?*

“Ik zie de mensen als bomen”, zei hij. Ziet, die man zag wel, maar niet recht want hij moest de mensen beschouwen leren, zoals dezelve in van de daad zijn: onreine wormen in zichzelf, wroetende in het slijk dezer aarde en van de zonde.

Nu, deze verguizing moest de Schrijver ook nog ondergaan, opdat aan hem de woorden onzes Heeren waarachtig werden: *“Gij zult van al gehaat worden;”* ook van uw huisgenoten. Ja, laat vrij al onweders over hem heen gaan hij blijft toch over en de laatste op het worstelperk in de kracht van zijn Heere, Wiens roem en eer en heerlijkheid hij te verspreiden zocht.

Mocht daartoe ook de vertaalde uitgaaf dezer Leerrede, (welke ik, om stijl en woordvoering, ongedwongen vertaald heb, en zo de Vrienden van de waarheid en van de schrijvers in zijn vaderland, zo verkrijgbaar make) door de genade van de Heere en de almachtig werkende Geest vruchtbaar gemaakt worden, dan zou ons tot dankzegging voor de Heere, en tot blijdschap verstrekken, te zien dat van de Heere naam verheerlijkt en van de zondaars heil hierdoor bevorderd werd.” Romeinen 7: 14

Van dit voorbericht voorzien gaf de Heere ALBRECHT de preek over Romeinen 7:14, uit het Hoogduits vertaald, in het licht. Zoals we al opmerkten was dit

de eerste van de drie “Gastpredigten”, die hier uitkwamen, en wel onder het opschrift “Ellende en Verlossing.” Dat was een door hem bijgevoegd opschrift. Hoe goed de Heere Albrecht het ook mocht menen, hoe hartelijk hij zich ook uitliet over Kohlbrugge en diens preek, hij was een alleszins onhandige vertaler en werd door zijn opmerkingen en verklarende bijvoegselen in de tekst van de leerrede niet weinig oorzaak tot verkeerde oordeelvellingen.

Al aanstonds heette het “Ellende en Verlossing”, maar het derde stuk van de “Dankbaarheid” ontbreekt!

Een paar voorbeelden van zijn onjuiste vertaling willen wij hier aanhalen, en wel uit de preek over Psalm 45:14-16, waarop Dr. Kohlbrugge zelf opmerkzaam maakt in een paar brieven.

Op blz. 7 alinea 4 van boven (van zijn vertaling) voegde hij de wonderlijke vertelling bij, “dat onze Heere dertig jaren lang het Joodse land doorging goeddoende.”

Er staat eenvoudig (zie blz. 7 al. 2 v. o. in deze uitgave) “Die Zichzelf ontledigde en de gestaltenis van een dienstknecht aannam.”

Op blz. 11, 12 (van zijn vertaling) lezen we: “zij ontvangt menigvuldige genade en Geestesgaven tot Gode welbehagelijke goede werken, welke zo waarachtig uit het geloof voortvloeien, als de Geest zegt, dat “wij Gods maaksel zijn, enz.”

Terwijl Kohlbrugge eenvoudig schrijft (zie blz. 11 regel 14 v. o.): zij ontvangt menigvuldige genade en Geestesgaven, die zo waarachtig uit het geloof voortvloeien, als de Schrift zegt, dat “wij Gods maaksel zijn, geschapen in Christus Jezus tot goede werken, enz.” En hij wijst daarop in een brief aan Jonkvrouw U. Ph. van Verschuer (4 en 5 Mei 1834) zeggende: gaven tot zijn “Fähigkeiten” (bekwaamheden); gaven op zichzelf zijn waarachtige dingen, realiteiten” en op het juiste begrip en onderscheid kwam het aan. En zo vervolgt hij dan: “hier (in Utrecht) begrijpt mezelfs LUDWIG (a) niet op dit punt. O wat een vijandschap tegen Christus! Ach, wat heeft men de zonde lief. En er komt toch niemand in de hemel als op die grond: *dien Ik genadig ben, die ben Ik genadig.*”

In een brief aan Van Heumen (Utrecht 25 April 1834) schrijft Kohlbrugge: “zo u van Albrecht de vertaling van mijn preek ontvangt, gelieve op blz. 10 (r. 1 v. b.) de woorden: “ik ben Christi” te veranderen in: “ik ben Christi.” Zo staat er in mijn Duits; Luther zei ergens: ik ben Christi; maar Paulus: gij zijt van Christus.”

Ook veranderde hij (Albrecht) de woorden: “Gij, Heere Christus, zijt mijn gerechtigheid, ik daarentegen ben Uw zonde!” En hij schreef: “Gij Heere Christus, zijt mijn Gerechtigheid, maar ik met al mijn zonde ben de Uwe.”

En dat, vermoed ik, zal wel het juweeltje wezen, waarop Kohlbrugge in zijn brief doelt, als hij schrijft: “Maar hij heeft nog iets in mijn preek veranderd, o dat was zo een fijn juweeltje, dat hebben mij al wat Joden willen ontfutselen, maar zij krijgen het niet; dat wil ik, dat gij niet vinden zult, hoewel ik, toen ik bij u was, gezien heb, dat gij het ook had aan uw vinger. Ik heb het in een klooster gevonden; waar gij?”

Overigens werd de heer Albrecht door een anders zeer zachtzinnig man scherp beoordeeld; in 1832 (20 Maart) lezen we in een brief van deze heer aan Freule v. V. te Nijmegen:

“Wie is Albrecht? Een gistverkoper en dat moest hij blijven, daar kon hij toch een waar Christen bij zijn. Maar door overdreven ijver voor orthodoxie gaat hij te ver, richt hij over de denkwijze van andere, houdt de weegschaal, en keurt alles af, wat niet precies met zijn opiniën overeenstemt. Hij is wijzer dan zijn leermeesters en kan toch

nog wel wat leren, al was het maar zijn plichten als man, om zijn goede vrouw niet te verachten, omdat zij naar zijn oordeel nog onbekeerd, en naar zijn woorden nog in handen van de duivel is; zo veel is zeker, hij is geen evangelisch Christen. Want mist geheel en al geest des ootmoeds, welke andere uitnemender acht dan zichzelf. Wij missen die al te veel, maar naarmate men zich op de voorgrond plaatst, moet men immers oplettender zijn op de uitgangen van hart en mond.

Dat hij de preken van Krummacher vertaalt en uitgeeft, is goed, maar hij moest dat getrouw en niet vrij doen; niets uithalen of inlassen, zonder aanmerkingen, noten etc., dan zou ze meer algemeen bijval vinden. Ik wil ook niet ontveinzen, dat het mij hindert, op het titelblad de namen van Krummacher en Albrecht verenigd te vinden. Ziedaar mijn gedachten over A.”

En wat nu de vertaling betreft van de leerrede van Kohlbrugge over Romeinen 7:14, zo is die niet beter. Er zijn overal tussenvoegingen en verklarende opmerkingen te vinden, die dan ook derden aanleiding gaven tot kritiek op de preek zelf. Hij, zelf de waarheid van het gesproken woord niet vattende en ketterij vrezende, wilde het verbeteren ...én bedierf het ten volle!

Kohlbrugge achtte zich verplicht zelf de preek te vertalen en uit te geven.

In deze nieuwe uitgave zijn ook opgenomen de haakjes (die men vindt in de originele (tweede) uitgave van het jaar 1836, waartussen K. enige toevoegsels tot zijn in het Duits verschenen leerrede geplaatst heeft, welke hij na alle twisten nodig achtte. Immers de preek had veel tegenspraak verwekt. De vertaling kon zelfs eerst geen uitgevers vinden. Ds. G. N. Westerouwen van Meteren had een door hem bewerkte vertaling aan twee uitgevers aangeboden, te Delft en te Leiden, maar beide weigerden ze; ook de boekhandelaar J. H. de Ouden te Amsterdam was niet voor de uitgave te vinden. “Hetgeen ons niet verwonderen kan, maar door ons volkomen moet goedgekeurd worden”, schreef zekere Berends, “wanneer wij letten op de niet met de leer van de Gereformeerde Kerk overeenkomende en tegen de Bijbel aanlopende uitdrukkingen, welke in deze Leerrede gevonden worden.”

Deze B. E. Berends was een bakker van beroep te Arnhem, die ook aldaar oefende (b), en die, nu de lezing van de preek in het land mogelijk was geworden, “het gevaar groot achtte, dat door de gevoelens van de Heere K. een groter getal van de eenvoudige en niet genoeg gefundeerde Christenen zou worden meegesleept.”

Hij moest dan ook het volk van de Heere waarschuwen, zoals de apostel Johannes de Gemeente, met de woorden: “Geliefden, geloof niet een iegelijk geest, maar beproeft de geesten, of zij uit God zijn!” en bracht zijn “aanmerkingen omtrent enkele stukken uit die gehouden leerrede opgezameld, en bij het licht van Gods Heilig woord en formulieren van eenheid beschouwd” te berde in een brochure, die te Amsterdam verscheen (c). Hij bidt daarin het volk van God toe, “aan die verkeerde leringen van de mensen en eigendunkelijke wijsheid, welke zo zichtbaar tegen het woord van God aandruisen, geen geloof te hechten, maar zich alleen te houden aan dat onfeilbaar woord van God, dat zo wel in de regelmaat van het geloof, als in de praktijk van de Godzaligheid het baak en richtsnoer zijn moet.”

En ja, werkelijk zo zeggen wij: het onfeilbaar woord van God moet ons richtsnoer zijn en niet der mensen leringen en inzetten. Op het woord van God hebben wij dus ons te beroepen en niet op mensen en menselijke geschriften. Dat doet echter deze schrijver. Intussen betekent de brochure niet veel; ze laat ons wel een blik slaan in de

heersende gevoelens van de eigengerechtigte vromen, en doet ons zien, hoe voos de grondslagen zijn, waarop zij hun heiligheid voor God bouwen.

De Brieven van Schröter (d) (vriend en verdediger van Kohlbrugge) en van Le Roy (predikant te Oude Tonge) geschreven in de zomer 1834, zijn er weliswaar vol van. De laatste schrijft zelfs begin oktober een stuk tegen die bakker en zendt het aan Kohlbrugge.

Deze wil dit echter (om eigenbatige redenen) niet gedrukt hebben, neemt zelf partij voor Da Costa, van wie onder de vrienden bekend was, hoezeer hij tegen de preek van Kohlbrugge gekant was en naar aanleiding ervan een schrijven tot Kohlbrugge gericht had, en nu wil hij, dat deze het stuk vooral lezen moet.

Wat overigens Kohlbrugge zelf aangaat, hij schrijft 8 November 1834 aan zijn vriend Van Heumen: “God zij geloofd, dat Hij u en mij het bakkersgeloof¹⁹ te schande heeft gemaakt, en geprezen zij zijn Heilige Naam, dat Hij u niet met Da Costa van de gracht in de sloot liet vallen, maar dat Hij u op een vaste grond gezet heeft.”

Om die vaste grond ging het en gaat het, en het is hartelijke liefde jegens Da Costa, die Kohlbrugge de brief deed schrijven als antwoord op diens beschuldiging van Antinomianisme of van onschriftmatige gevoelens en uitingen omtrent de wet of omtrent de leer van de heiligmaking van de in Christus gerechtvaardigde zondaar.

Deze briefwisseling tussen Da Costa (gedat. Amsterdam 15 november 1833) en Kohlbrugge (Elberfeld en Utrecht 11 februari 1834) over de leer van de heiligmaking werd met de leerrede over Romeinen 7:14 in het jaar 1880 voor het eerst uitgegeven door enige Vrienden van Dr. K. en was veroorzaakt door de dissertatie van Dr. L. Wagenaar (e), waarin deze de beschuldiging van Antinomianisme in lichtvaardige onbedachtzaamheid tegen K. had herhaald (f).

En wat is nu de vaste grond, waarop wij moeten gezonken zijn, om voor God te kunnen bestaan? Om vrede te hebben in onze ziel en rust in de consciëntie? Om voor Gods Aangezicht te wandelen in gerechtigheid?

Kohlbrugge heeft die vaste grond juist aangewezen in zijn brief aan Da Costa, en predikt die in deze Leerrede, daarin de vraag beantwoordende aangaande Gods eeuwiggeldende wet, de vurige wet aan Gods Rechterhand, en onze volkomen overeenstemming met die heilige, onkreukbare wet, onze volmaakte gerechtigheid en heiligheid, waarin wij moeten bevonden zijn, als wij voor God komen. Voor allen, die daarover aangevochten zijn en antwoord moeten hebben van God op de bange vraag huns harten: *hoe ben ik in overeenstemming met Gods wet, hoe wandel ik voor Zijn Aangezicht onberispelijk?*

Voor alle armen van Geest is deze leerrede tot bemoediging en eeuwige troost. Wie daarmee niet overeenstemmen, veelmeer de waarheid er in ontwikkeld, tegenstaan en hen, die dezelve belijden, “Antinomianen” of “wetbestrijders” scheiden, zichzelf beroemende Gods wet te kennen en het oog te hebben op zijn eer, zelfvorderingen te maken in de weg van de Godzaligheid, deze bezware bewust of onbewust de zielen van de mensen met hun lasten op te leggen, welke zij zelf met geen vinger aanraken, en verleiden hen om niet tot Christus te gaan en in Hem te geloven, en in het geloof alleen te volharden en in Zijn woorden te blijven, hetwelk alleen onze zaligheid en

¹⁹ Berends

gerechtigheid voor God is, en waar ook de ware vrucht van de Geest alleen gevonden wordt.

Wij, tot wie de vermaning gekomen is, niet slechts onze eigen zaligheid te werken met vreze en beven, maar elkaars zaligheid, begeren niets vuriger, dan dat de ogen geopend worden voor een algemeen geldende dwaling, en velen afgebracht worden van een evangelie naar de mens, waarbij de tot God bekeerde mens, onder welke liefelijke drangredenen ook, weer van Christus af en onder de wet gebracht wordt, om door werken van de wet (*doe dat, en gij zult leven!*) zijn zaligheid te volmaken en een vleselijke heiligmaking na te jagen, met welke toch niemand de Heere zien zal.

Van die dwaling en zodanige prediking zal een iegelijk afgebracht worden, die, in oprechtheid vragende naar God en zijn gemeenschap, zonder vooroordeel deze leerrede en de volgende leerredenen van Dr. Kohlbrugge leest. Hij zal deelachtig worden de enige troost in leven en sterven, om in gerechtigheid bevonden te worden voor God, in overeenstemming met Zijn Wet, in de wandel naar Geest heilig en onbestraffelijk.

Immers, evenals Paulus, de apostel van de Heere, predikt Kohlbrugge Christus, *Christus geheel en volkomen, ons van God gegeven tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking en verlossing*. En het is juist de dankbaarheid jegens God voor Zijn verlossing, dat Kohlbrugge de waarheid van 's mensen diepe ellende "ik ben vleselijk, verkocht onder de zonde" zo onomwonden predikten overal handhaaft, en Gode de eer geeft voor Zijn verlossing door Jezus Christus onze Heere. Zo deed David, Psalm 116: 13; zo Paulus, Rom. 7:24, 25.

Maar al wie nog wat is en wat worden en wezen wil, heeft aan zodanige dankzegging niet genoeg, die wil God en mensen en zichzelf wat wijs maken, die verheft zich op zijn bekeerd en beter geworden zijn, op zijn wasdom en vordering in de heiligmaking (beter gezegd: *in het aan God gelijk zijn, kennende het goed en het kwaad*, Gen. 3. 5) hij meent Gode te leven, de wet van God te eer n, een heilige ijver te hebben voor haar onderhouding, ja, sedert de bekering aan de wet aanvankelijke trouw te hebben bewezen, en, schoon met veel tekortkomingen, haar meer en meer gelijkvormig te worden, om straks in het gericht van God, bij de genadige toerekening van de verdiensten van Christus voor de nog overgebleven zwakheid of tekortkomingen, geheel volmaakt en heilig te staan!

Vandaar de vijandschap tegen de prediking van de gerechtigheid van het geloof, zoals K. die in zijn leerredenen ontwikkelt; daar is het: *de mens niets, en God alles, de mens ten aanzien van Gods wet zonde en vloek, maar in Christus en in Hem alleen voor God rechtvaardig*, dat is, in overeenstemming met de wet van God. Tegen het misbruik met de wet van God ijverde K.. De heiligste eerbied toonde hij voor de wet te hebben, juist waar hij haar geestelijkheid erkende en tegen zichzelf het handhaafde, dit: *dat wij vleselijk zijn, onder de zonde verkocht*.

In zware strijd van zijn ziel heeft K. van God het rechte inzicht in dat woord van God ontvangen, maar ook de klaarheid in het Evangelie van Jezus Christus, dat Hij, de gekruisigde, gestorven en opgestane Heere, zijn leven was. Hij het einde van de wet, waarbij het eigen leven, waarvan wij in onze dood dromen, hem ontviel, en hij alleen het welbehagen van God kon roemen, dat Hij heeft in zijn Christus, Zijn verordeneerde Lam, in wie God de zondaar, die op Hem steunt en met dat Lam tevreden is, dus in die Heere blijft, in Zijn gemeenschap, en in Hem wandelt, in genade aanziet.

Horen wij wat Kohlbrugge zelf aan Jonkvrouw U. Ph. Van Verschuier (uit Elberfeld) schrijft 23 Nov. 1833:

“De aanleiding tot de preek was deze: van de maandagsavonds was ik in het “Missionshaus” (het Zendingshuis te Barmen) las daar Romeinen 7 en meende, dat het 14e vers aldus gelezen moest worden: “ik ben vleselijk (g) verkocht onder de zonde” zonder komma. Des avonds te huis komende was er een boodschap van de oude Krummacher (h), of ik van de Woensdags voor hem prediken wilde. Dinsdagmorgen ga ik tot hem, vind hem ziek, en neem de preekbeurt op mij. Ik kom te huis, bid God om een tekst, sla in het Grieks Rom. 7:14 op, en lees: “ik ben vleselijk, onder de zonde verkocht.” Ik weet niet, dat mij in mijn leven iets meer heeft aangegrepen, *als die komma te zien*. Ik viel neer voor de Heere, loofde Zijn Naam, prees Zijn ontferming, en schreef met een mijzelf onbegrijpelijke snelheid de preek op, *in einem Guss* (in eens door, zonder tussenpozen). Van buitenleren kon ik dezelve niet, daar het mij onmogelijk is niet te improviseren. De gehouden preek moet nog sterker geweest zijn, intussen is de gedrukte zakelijk dezelfde. Hoe weinig dit nu bij een ander als bewijs kan gelden, zo weet ik toch, dat ik van een ander geen terechtwijzing kan aannemen, tenzij hij voet bij stuk houde: *dit en dat zegt gij, dit en dat zegt Gods woord daartegen, ergo is hetgeen u geschreven hebt onschrijftmatig*. Dit doet Da Costa niet.”

En aan een van zijn leerlingen verhaalde Kohlbrugge van deze zijn zielsstrijd, hoe hij voor Gods aangezicht lag en met God worstelde om het rechte verstand van zijn evangelie en de vrede van zijn ziel, dat toen de vraag van Boven in zijn ziel drong: **“Bent u met Mijn Lam tevreden?”**

En terwijl hij daarop antwoordde: “Ja, Heere”; ontving hij het antwoord: **“Dan ben Ik ook met u tevreden; sta op en schrijf!”**

En Kohlbrugge stond op en schreef zijn preek over Romeinen 7:14, ze was hem van God gegeven, en kon ze daarom niet opgeven.

Een passage uit een andere Brief van K. (aan zekere Drost te Rotterdam, gedateerd: Utrecht: 12 maart 1844), die deze ook deling bevestigt, waarin Kohlbrugge van zijn zielsworstelingen gewaagt en van de ontvangen klaarheid in de waarheid, doet ons hier een gedeelte er van afdrukken.

Kohlbrugge dan schrijft: “In het jaar 1826 had ik, die nooit enig idee van bekering, Gods volk, of iets van die aard gehad had, in een allerdiepste weg en in benauwdheid van de hel de Bijbel vóór mij. En in een punt van de tijd schoot in mijn hart dat ik niet beschrijven kan, het was sneller dan de bliksem, en de ferveur (vuur, ijver) kan ik ook niet uitspreken, maar in die ferveur heb ik toen gehoord en gelezen de woorden, die u in Jesaja 54:7-10 leest: “*Voor een klein ogenblik heb Ik u verlaten, maar met grote ontfermingen zal Ik u vergaderen. In enen kleine toorn heb Ik Mijn Aangezicht verborgen. Maar met eeuwige goedertierenheid zal Ik Mij uwer ontfermen, zegt de Heere, uw Verlosser. Want dat zal Mij zijn als de wateren Noachs, toen Ik zwoer, dat de wateren Noachs niet meer over de aarde zou gaan; zo heb Ik gezworen, dat Ik niet meer op u toornen, noch u scheiden zal. Want bergen zullen wijken en heuvelen wankelen, maar Mijn goedertierenheid zal van u niet wijken, en het Verbond Mijs vredes zal niet wankelen, zegt de Heere uw Ontfermer.*”

Een wolk van diepe vrede was in mij en om mij heen, en al mijn zonden waren van mij af. Ik sprak toen dadelijk zulk een spraak, dat de oudste vrome mij voor zeer oud in de genade hielden; zo is het voortgegaan. Ik wies en nam toe boven andere in de wet, en allen, die mij gekend hebben, zullen getuigen, dat ik hun of gelijk of te boven

was, en velen namen zelfs aanstoot aan zo veel heiligheid, als ik voorstond, en nog meerder aan, dat ik ze zo consequent doorzette en beoefende. Dit heeft zo geduurd tot 1833; na die tijd kwam er een keer in mijn leven, en rees bij mij de vraag: “waarom is het mij dan zo?”

Ik ben toen in een weg gekomen, waarin het mij nog verwondert, dat ik niet vergaan ben. De openbaringen van God en Christus vermenigvuldigden en herhaalden zich al morgen, eer de nacht voorbij was, en tot twee malen ben ik er toen nog weer uitgekomen als bij een oorlapje uit de muil van de Satans. Bij de eerste keer had ik Romeinen 7:14; bij de tweede: “*gij zijt om niet verkocht, gij zult ook om niet verlost worden.*” Bij de eerste maal werd mij Gods gerechtigheid geopenbaard, bij de tweede maal leed mijn gerechtigheid totale schipbreuk.

Lang heb ik volgehouden, om met de wet in eigen hand tot de volkomenheid te geraken, en ten bloede toe te strijden. Maar ik zonk er daarbij steeds dieper in, en waar ik niet dieper kon, maar ver beneden de duivel verzonken lag, dáár, in mijn radeloosheid en verlorenheid, is mij de Heere ontmoet en heeft mij gezegd: “**Zoals gij zijt, bent u Mij heilig, niets daar af, niets daar toe!**” Dat was mij onverwacht! Dat was in mijn gedachten niet opgekomen! Ik zag een Lam ter Rechterhand van de Heerlijkheid. Daar heb ik afstand gedaan van Wet, van Heiligheid, van mijn weten van goed en kwaad, van mijn Wedergeboren, Bekeerd, Vroom zijn, van mijn God kennen, Godbeschouwen, van al Godsvrucht, van alles wat vlees heeft, geeft en werkt, en nu is mijn enig Heil in de hoogte en in de diepte: “*Met ons God.*” Dat is mijn eeuwige vreugde, vrede, leven, gelukzaligheid, Evangelie, Wet en Gebod, al het andere acht ik, gelijk mijzelf, stof en niets.

Die gelofte heb ik aan de Heere gedaan, dat, *zo Hij er mij uithaalde, ik allen, die het horen wilden, zou leren en verkondigen, dat Hij goddelozen rechtvaardigt en dat Jezus de enige Gezalfde, de in vlees Gekomene is.* Die gelofte heb ik betaald en zal ze betalen, zo lang ik in deze tabernakel wezen zal.

Maar zij hebben mij met hopen tegengestaan, zodra ik begonnen ben Gods wet te bewaren. Dat had mij toch dronken gemaakt van troost, dat, toen ik vanwege mijn ongerechtigheden niet zien kon, toen zij meer waren dan de haar mijns hoofds, en mijn hart mij verlaten had, toen mijn melaatsheid met haar plaag tot op het hoogst gestegen was, de Heere tot mij zei: “Gij melaatse zijt rein! Gij hebt de oude mens afgelegd, uw oude mens is ook gekruisigd, gij hebt de nieuwe mens aangedaan!”

En wie was ik, dat ik niet geloven zou wat de Heere mij zei? Ja, of ook de duivel opnieuw met al macht mij telkens uit dat woord zocht te verdringen, zo is toch dat woord, waaraan ik in al mijn verklagen ben blijven hangen, sterker geweest, dan alles wat tegen mij was, *en dat Woord is mijn stok en mijn staf en een lamp voor mijn voet.* Wat ik u ook deel, deel ik ook tot voorbeeld, niet om wat van mijzelf te vertellen. Want toen ik mijn weg verloren heb, heb ik des Heeren woord blijvende in van de eeuwigheid bevonden.”

Aan het slot van de zo straks aangehaalde Brief (aan Freule v. Verschuer. dd. 23 Nov. 1833) schrijft Kohlbrugge:

“De aanleiding tot de preek was niet de brief van Da Costa, welke ik eerst in deze week ontving, maar ik had mij al lang voorgesteld zulk een te houden. God gaf mij gedurig andere teksten. Laatstleden Zondag (18 Nov.) was het de tijd.”

En op een vroegere plaats van die uitvoerige brief staat: “Voor 14 dagen (dat is, op 11 Nov.) preekte ik van de morgens over de woorden: De rechtvaardige zal uit het geloof leven.” Laatstleden Zondagnamiddag (18 Nov. 1833): “Doen wij dan de wet teniet door het geloof? Dat zij verre, maar wij bevestigen de wet.” (Rom. 3. 31.)

De werking dezer beide predicaties vooral was geweldig. In de laatste tastte ik de schouwburg, concerten, bals, opera's, onderdrukking van de arbeidslieden, onderling bedrog in koopmanschap en nering, in het kort alles wat ik verkeerd in Elberfeld had opgemerkt, vrijmoedig aan. De werken van de burgemeesters, die concerten laat geven voor armen(!) er onder begrepen, eindelijk ook *de valse mystieke heiligheid van Tersteegen*, toonde aan, wie de eigenlijke Antinomianen en tenietdoenders van de wet waren, en stelde daarop voor, hoe *Christus het einde van de wet was*, en hoe het niet anders zijn kon, of die het ware geloof hadden brachten ook vanzelf vruchten van de dankbaarheid voort. Vooral tastte ik ook die aan, die tot stelregel hebben: *laat ons zondigen, opdat de genade des te heerlijker worde*, en die zich als zwijnen openbaar laten kenmerken. De valse broeders en Christenen, die nog niet recht ervaren hadden, dat Rom. 7:14 geen compliment is, bleven ook niet verschoond."

Nu, het woord van God keert niet ledig weer. De waarheid behaalde haar zege; veel werden door die prediking aangegrepen, ontdekt, uit hun zondegraf opgewekt en in de ruimte gezet. Wie immers de wil Gods wilde doen, die bekende van deze leer, dat zij uit God was, en dat die leraar niet van zichzelf sprak. Evenals Kohlbrugge zelf door de genade van de Heilige Geest de waarheid erkend en door Zijn drijving de preek op schrift had gebracht, zo ging ook velen hoorders en lezers het licht op in de duisternis, en menig vermoeide en belaste ziel ontving de troost van de vergeving van haar zonden en de gewisheid van haar volkomen zaligheid.

Evenzeer verwekte dit getuigenis geweldige aanstoot en ergernis. Merkwaardig echter genoeg: de één noemde Kohlbrugge een wetdrijver, de ander een wetbestrijder. "Men heeft mij meermalen schamper bejegend of bespot of gehouden voor iemand, die de zogenaamde volmaaktheid dreef, of de wet verwierp, dus óf beschouwd als een Antinomiaan óf als een volmaaktheidsdrijver" (Brief aan Drost). Zo gaat het, als de waarheid van God gepredikt wordt, en elk, die het woord recht snijdt, moet zich met lijdzaamheid wapenen tegen de beschuldiging van de eigengerechte en valse broeders, dat hij zowel een wetbestrijder als een volmaaktheidsdrijver is."

(Bevestigende Vragen en Antwoorden op de Heidelbergse Catechismus blz. 161.)

Tegenover al tegenwerpingen antwoordde Kohlbrugge met het woord van God. Hij zegt steeds en zeer beslist tot de bestrijder: "zo staat er geschreven, en gij moogt toezien." Hetgeen hij ontvangen had van de Heere, stond bij hem vast; dat was hem heilig, dat hield bij staande, daarbij volhardde hij.

De vijandschap tegen de leer, die Kohlbrugge preekte, hebben niet alleen Da Costa en veel van zijn vroegere vrienden uit de kring van het Reveil, en die straks tot de Afscheiding (1834) overgingen, getoond, maar ook nog heden roepen even velen, - en dat, schoon zij beter kunnen weten, - dat door Kohlbrugge geleerd wordt: "weg met de wet, wij worden niet beter, maar al erger." Dat door hem (en zijn leerlingen) slechts ellende en verlossing gepredikt wordt, maar geen dankbaarheid; dat door hem (en zijn volgelingen) de leer van de Heiligmaking verzaakt wordt, ... die laster meent men straffeloos te kunnen en te mogen verbreiden en voor die prediking te waarschuwen. Dan vindt men hier, dan daar dergelijke aantijgingen, bij de een in zeer scherpe bewoordingen, bij de ander meer gemoedelijk; dan spreekt men van "Kohlbruggianen", en een weet al wie daar onder zijn te verstaan, eigenlijk: Antinonianen of van "Neo-Kohlbruggianen", (deze benaming is uitvinding van Dr. A. Kuyper *), waarmee deze de z. i. van Kohlbrugge afgeweken leerlingen aanduidde) en beschuldigt hen als afwijkende van de Gereformeerde leer.

En verder de *beschuldigingen in de dictaten over de dogmatiek* voor de studenten van de Vrije Universiteit, en verstrooid in veel andere werken.

Tegenover hetgeen uit de kring van de tegenstanders van K. en diens prediking, ondanks betuiging van waardering, is gezegd en geschreven, hetzij deze zich bevinden in de Nederlandse Hervormde Kerk of onder de zich noemende “Gereformeerde Kerken” (A of B of C) 1834 of 1886 geleerden van professie (Zie o. a. Dr. G. J. Vos Azn.: *Groen van Prinsterer en zijn tijd*. Dr. J. Groenewegen in de: *“Stemmen voor Waarheid en Vrede.”* 1882. Prof. Dr. S. D. van Veen: *een eeuw van worsteling*. 1904 (handelt op blz. 513-517 over Kohlbrugge; zie met betrekking tot deze kwestie blz. 516.) of meer ontwikkelde gemeente leden** of wie en waar immer zij mogen gevonden worden, leze men Kohlbrugge’s eigen getuigenissen, zijn preken, en oordele dan!

De waarheid van God zal echter blijven staan, en wij zullen er geen haar aan krenken, noch een strobreed wijken!

** [Zie o. a. J. Kuiper, *Geschiedenis van het godsdienstige en kerkelijk leven in Nederland*. blz. 436 vv. H. Veenendaal, (toen hoofd van de Chr. school te Silvolde), thans leraar aan de Chr. Kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Leiden): *Iets over Dr. Kohlbrugge en zijn volgelingen*. (Referaat, gehouden in de ringvergadering van Geref. Jongelings-Verenigingen in “de Graafschap” te Varsseveld 28 Oktober. 1898.) Hierin wordt ook van Kohlbruggianisme, Kohlbruggianen en op voetspoor van Dr. A. Kuyper van Neo-Kohlbruggianen gesproken. De naam van de schrijver was niet bekend, maar het Voorbericht werd getekend H. Te Velde, V. D. M.

Dr. J. van Lonkhuyzen noemt het in zijn genoemd werk en aldaar: Een woord vooraf (blz. 3.) “een zeer verdienstelijk werkje”; en zegt er van: “het geeft behalve medeling van de voornaamste gebeurtenissen uit Kohlbrugge’s leven, van hem en van zijn leerlingen en hun prediking een vrij juiste beschrijving en gezonde beoordeling.”]

Opmerkelijk is het, dat juist van de zijde dergenen, die zich het meest beroemen “gereformeerd” te zijn en met de Belijdenis overeen te stemmen, de meest hatelijke aantijgingen geschied zijn. Ik denk daarbij aan het pamflet, dat uit de hoek van de Christelijk-Gereformeerde Gemeente te Middelburg in 1870 is te voorschijn gekomen. Waar zekere A. Buyk in een Brochure: “Het Antinomianisme van de WelEd. Heer Bernhardt te Utrecht ontmaskerd, bestreden en weerlegd” ook melding maakt van de “Kohlbruggiaanse geest” en geweten heeft dwalingen aan te wijzen bij de “wijdberoemden Heer Kohlbrugge” hoofdzakelijk in de leer van de wet en de heiligmaking;” een man, die zichzelf noemt “een bijna 70-jarige bewandelaar van de weg naar Jeruzalem daarboven”; wiens geschrift N. B. kerkelijk goedgekeurd het licht zag. Deswege heeft Ds. W. E. M. Engelberts die “Kerkelijke Goedkeurders van Buyk’s Antinomianisme terechtgewezen wegens overtreding van Gods eeuwig geldende Geboden.” (Utrecht. J. J. H. Kemmer 1870.) Daarbij tekenen wij slechts aan het Schriftwoord: Psalm 37:32-40.]

Een uitnemend boek, dat tot verweer dient tegen Dr. van Lonkhuyzen’s dissertatie (Dr. J. van Lonkhuyzen: *Dr. H. F. Kohlbrugge en zijn Prediking in de lijst van zijn tijd*. Wageningen 1905. Naamloze Vennootschap; Drukkerij “Vada”, bij de Vrije Universiteit), - waarin bij veel waardering toch de staf gebroken wordt over Kohlbrugge en diens leer, - is het onlangs verschenen geschrift van Dr. J. C. S. Locher (“Verschenen te Amsterdam 1908 vanwege de “Maatschappij tot uitgave van

Gereformeerde Geschriften”). “*Toelichting en Verweer, opmerkingen aangaande verschillende punten van de waarheid, enz*”, waarin de lezer ook menig stuk vindt, dat over Romeinen 7 klaarheid verschaft

(Ook zij gewezen op het lezenswaardig boekje van Ds. Th. J. Locher *Noch Perfectionisme noch Antinomianisme. Korte verklaring van Heidelberse Catechismus Vr. en Antw. 114 en 115 en van Rom. VII.* Amsterdam.)

Tevoren al had Dr. Locher de afgescheiden Predikant J. C. G. Voigt aangegrepen, die in “de Bode van de Gereformeerde Kerken in Noord Brabant en Limburg” een stuk geplaatst had “De Neo-Kohlbruggiaanse dwalingen”, waarin ook over Dr. Kohlbrugge wordt gehandeld en de dwalingen opgesomd, uiteengezet en aan Gods woord getoetst en weerlegd worden. In Nr. 3 komt de preek over Rom. 7:14 ter sprake, waaruit in Nr. 4 enige uitdrukkingen worden aangehaald, die “toenmaals reden moesten geven, om ongerust te zijn ten aanzien van zijn leer omtrent Gods wet.”

Het stukje, dat volgt, luidt: “Kohlbrugge zegt in die preek bijv.: “De wet is een lijk, waarmee de Christen niets meer heeft uit te staan, daarom: weg met de wet; wij worden immers niets beter, maar al erger? Ook de wedergeborene is en blijft onmachtig, hij blijft ledig in zichzelf; daarom moet hij zich lijdenderwijze gedragen; goede werken brengt hij vanzelf voort, zonder dat hij het merkt. Alle doen is verkeerd, zelfs dit of dat te willen vermijden. Ge kunt niets willen, heden onheilig, na een jaar nog onheiliger. Daarom is al streven naar heiliging verkeerd. We behoeven ook niet heilig te worden, wij zijn het in Christus. Hoe gruwelijker voorwerp de mens is, des te heerlijker meesterstuk van Gods genade. Alle heiligingsstelsels moeten overboord. Wat u hebt is zonde, u kunt niets dan zondigen. Al dat tobben met de wet en de heiligmaking doet de duivel groot genoegen”, enz.

Van de “oefening in de Godzaligheid” wil Kohlbrugge niets weten, het “staan naar de volmaaktheid” keurt hij af, het “trachten om Gode waardig te leven” noemt hij de ergste zonde, daar toch alle mening van voor God te willen leven op zelfbedrog en huichelarij uitkomt. Ook wordt het woord Gods “doodt dan uw leden” aldus verklaard: “houdt ze voor dood.”

Deze uitdrukkingen gaven, zoals te begrijpen is, veel aanstoot. Ds. Brummelkamp (bedoeld is Ds. A. Brummelkamp, in leven predikant bij de Chr. Afgesch. Gemeente te Hattem, later docent aan de Theologische School te Kampen, overleden 1888) bracht hem met zachte ernst het gevaarlijke er van onder het oog.

Maar het antwoord was een scherpe brief, waarin hij Brummelkamp zijn verontwaardiging laat gevoelen, omdat deze “zijn naam in Nederland stinkende had gemaakt, hem beschuldigende van antinomianisme.”

Tot zover Ds. Voigt.

Wij behoeven op een en ander nu niet meer in te gaan, maar voegen deze kleine aantekening hierbij: dat Brummelkamp en Kohlbrugge, zijnde tijd- en studiegenoten, met elkaar nauwe vriendschappelijke omgang hebben gehad; dat de Afscheiding ook tussen hen een scheuring heeft teweeggebracht; dat Kohlbrugge in zijn schrijven aan Brummelkamp uit Utrecht 1839 verklaart: (De briefwisseling verscheen onder de titel: Twee Brieven uit het jaar 1839. Amsterdam. Scheffer en Co 1894. De vorige uitgaven zijn foutief).

“Te Utrecht hebben zij tot één toe allen vóór de Afscheiding persoonlijke omgang met mij gehad. Ik bleef altijd te huis, om een iegelijk met des Heeren woord en met de vertroosting, waarmee de Heere mij vertroostte, te dienen. Zij hebben mij, de een voor, de ander na, verlaten, zich stotende aan dat woord.”

En Kohlbrugge verklaart aldaar: “Niet *ik* heb mij verwijderd van degenen, die u uw Gemeente noemt, maar *zij*, ten minste voor zoveel de Utrechtse en verscheidene andere Afscheidenen aangaat, hielden en houden zich tot dus verre verwijderd van die zij niet horen willen vanwege hun afkerigheid van ‘s Heeren wet.”

En in het jaar 1863 schreef Kohlbrugge uit Bazel, waar hij bij zijn schoonzoon, toen Privaatdocent Dr. E. Böhl, vertoefde, een brief aan zekere vriend L.²⁰ die Ds. H. W. C. Kocken 1879 uitgegeven heeft, waaraan wij het navolgende ontleen:

“In 1833 verscheen mijn leerrede over Rom. 7:14; zij, die spoedig daarop de Afscheiding invoerden, verwierpen die leerrede en beschuldigden mij van Antinomianismus of wetbestrijding. Ik doorliep toen al de boeken, die ooit van de Antinomianen uitgegeven zijn. Dat noemde ik en dat noem ik nog: ***onschuldig bloed vergieten, iemand te beschuldigen van de ketterij aller ketterijen, waarvan mijn ziel een afschuw heeft.*** Zij verwierpen in mijn persoon het getuigenis, waarin de redding van Kerk en land lag.

Tegen al mijn waarschuwen aan werd de Afscheiding begonnen en doorgezet. Honderden, die zich afscheidten, vraagden eerst bij mij aan, ik zou hun in de Naam des Heeren zeggen, wat hier de rechte weg ware, het welk zij dan aanhoorden; weer en weer komende zeiden zij eindelijk, *zij hadden er geen licht in*, en scheidden zich intussen spoedig daarop af. Zij, die de Kerk waren, gingen kerkjes stichten, lieten zich door deels onbekeerde jongens drijven, om naar vlees te kunnen wandelen, en verwierpen in mij de van God gezonden en door veel lijden toebereide getuige, die weer met de leer kwam, welke God op het hoogst verhoogt en de mens op het diepst verootmoedigt. Die ik liefhad keerden mij de rug toe, en de vijanden hadden hun wil. Zo stonden de zaken toen; nu zijn wij ongeveer 24 jaren verder, en de vijand heeft alles in. Het is geschied onder Gods rechtvaardig oordeel en hoge toelating, gelijk het opkomen van Saul en zijn regering. Mochten er weinigen gevonden worden, die het de vroegeren napraten om mij te betichten van een ketterij, waarvan ik een afschuw heb. Onder Afscheidenen en niet Afscheidenen zijn, die mijn broeders en zusters zijn in den Heere. Moest ik in Holland thans leven, zonder zelf te prediken, ik zou gaan, waar ik het groene gras vond, hetzij niet of wel afgescheiden, latende het verdere aan de Heere over, zonder iets terug te nemen van mijn getuigenis, hetzij links of rechts.”

Dat mogen nu theologen en gemeenteleden, die zich tegen Kohlbrugge en zijn leer in het harnas gestoken hebben, of de prediking van zijn leerlingen haten en vlieden als verderfelijk, wel overwegen. Daaruit zal hun ook blijken, wat die leerlingen als oorzaak achten van al die verwarring en sektemakerij en al boze handel in Kerk en Maatschappij. Lang kunnen wij dwalen, broeders en zusters, in die hoogstgewichtige stukken van de leer van zaligheid, maar toch zal er bij ons het rechte licht over moeten zijn opgegaan, indien wij in vrede zullen wandelen en in leven en in sterven de enige troost deelachtig zijn van Jezus Christus' eigendom te wezen, verlost van de dienstbaarheid van de wet, van de zonde, waaronder wij verkocht zijn, van de duivel en diens geweld, en wandellende in de vrijheid, waarmee Christus ons heeft vrijgemaakt, en in Hem bevonden zijnde, niet hebbende een rechtvaardigheid uit de wet, maar die door het geloof Christus is, namelijk de rechtvaardigheid, die uit God is door het geloof. Kohlbrugge heeft volhard bij deze waarheid en is er op gestorven.

²⁰ Lucas te Westmaas

Onwaar was het bericht uit de mond van een “broeder” op een conferentie (geestelijke Brichton-conferentie) te Arnhem, dat wijlen Ds. P. Huët met blijdschap begroette en waarvan hij gewag gemaakt heeft in het Juli-nummer van het Tijdschrift “Het Eeuwige Leven” 1882, als had Kohlbrugge op zijn sterfbed aan de zuster, die hem de ogen toedrukte, de getuigenis afgelegd, *dat hem het rechte gezicht op de heiligmaking steeds had ontbroken, en dat hij, als hij nog in het leven gespaard werd, die nu heel anders zou prediken.*

Hoe kon men toch komen tot zulk een verzinzel! Dat het bericht een leugen was, zo in zijn geheel als in zijn delen, daarvan heeft Huët zichzelf overtuigd, en in het Oktobernummer van hetzelfde Tijdschrift verklaring afgegeven, daaraan toevoegende een schrijven van Ds. A. J. Eijkman, waarvan wij de hoofdinhoud hier laten volgen:

“Al stond het onware van bovenstaand getuigenis voor mij vast, daar toch ik, gelijk allen, die kennis namen van hetgeen Ds. Kohlbrugge leerde en schreef, weet, dat zijn standpunt op latere leeftijd in geen enkel opzicht verschilde van dat van zijn vroegere periode, in tegendeel, al wat door hem geschreven is, zich kenmerkt door een vastheid van overtuiging, zoals de Heilige Geest overeenkomstig het woord Gods werkt, echter heb ik gemeend, ter bevestiging van de waarheid, tot versterking en vertroosting van allen, die Godzaliglijk willen leven in Christus Jezus en deswegens vervolgd worden, een zodanig getuige te moeten horen, die door zijn dagelijks verkeer met de geliefde ontslapen leraar als volkomen bevoegd ten deze gelden mag. Deze is Ds. J. Künzli, predikant bij de Nederl. Geref. Gemeente te Elberfeld, die mij op mijn schrijven over deze zaak het volgend antwoord toezond:

“Het is mij lief, dat u mij in de gelegenheid stelt, u te schrijven, dat wat die “broeder” op de conferentie te Arnhem omtrent Ds. Kohlbrugge gezegd heeft, *een leugen is*, zoals iedereen, die de ontslapen leraar gekend heeft, wel weten kan. Ik ben in zijn laatste uur tegenwoordig geweest, en in zijn laatste ziekte heeft niemand anders dan zijn schoondochter hem verpleegd en opgepast, en iets van dien aard heeft Ds. Kohlbrugge nooit gezegd. Nee, onze dierbare leraar is tot aan zijn einde toe vast gebleven bij het getuigenis van de waarheid Gods, ook omtrent de heiligmaking, zoals hij het zijn hele leven door beleden, en waarvoor hij gestreden heeft.”

Nog kan ik hier bijvoegen, dat Ds. Kohlbrugge tot een vriend, die hem tijdens zijn ziekte dagelijks bezocht, een paar dagen vóór zijn sterven met blijdschap en volkomen zielsrust sprak: “Wat is het toch goed, dat men de weg gevonden heeft, als men jong is. Want dan behoeft men niet meer te zoeken, als men oud is geworden.”

Hierbij sta tenslotte het woord, dat Ds. Kohlbrugge bij de viering van zijn 25-jarig ambtsjubileum (7 juni 1871) gesproken heeft (Zur Feier van de fünf und zwanzig jährigen Bestehens unseres Vereins. Elberfeld 1889. Zie de “Stemmen uit Jeruzalem”, III Jaargang. Nr. 4.

Toespraak, gehouden door Ds. H. F. Kohlbrugge de 7de Juni 1871 blz 13: “Ik sterf daarop en herroep van alles wat ik geschreven heb en gijlieden in handen hebt, geen tittel noch jota. Ik weet, dat het Gods woord is, in rein goud en zilver. Want ik heb het niet uit de mouw geschud, maar van uit het diepste lijden heb ik het ulieden meegedeeld.”

Vanaf het tijdstip, dat Ds. Kohlbrugge de preek over Rom. 7:14 heeft gehouden, kan van hem inderdaad hetzelfde gezegd worden, wat Beza in zijn biografie van Calvin schrijft, *dat deze op zijn laatste levensdag nog hetzelfde heeft geleerd als wat er in zijn eerste geschrift door hem is verkondigd.*

Zoals in Nederland ging het in Duitsland. In het Wupperdal (Elberfeld, Barmen, Gemarkte) werden zijn preken door een overgrote schare gehoord; velen drong zijn

woord in het hart; velen bekeerden zich tot God en geloofden in de Heere Jezus Christus, deden afstand van hun leven en vrome werken, om Gode te leven door het geloof, en werden op de vaste grond gezet, die niet wankelt in der eeuwigheid.

Maar ook velen stonden tegen. De vijandschap tegen de leer, die Kohlbrugge beleed, toonde zelfs hij, die het eerst hem de kansel afstond: Dr. F. W. Krummacher (neef van Ds. G. D. Krummacher, te Elberfeld) destijds predikant te Gemarke, daarna te Elberfeld en later hofprediker te Potsdam, die in zijn "Palmblütter" een breed artikel aan "Kohlbrugge en zijn school" (In het Duits staat er: "Der Doctor Kohlbrugge, und seine Schule") heeft gewijd, welk stuk later (in 1859) aan Dr. F. W. Krug, hulpprediker te Elberfeld, tot een historische wegwijzer (tot op 1845) heeft gediend voor zijn lezingen over gelijkkluidend thema. Deze lezingen zijn op genomen in diens boek: "Kritische Geschichte van de protestantisch-religiösen Schwärmerei, Sektirerei und van de gesamtene und widerkirchlichen Neuerung im Grossherzogthum Berg, besonders im Wupperthale." (Vorlesung 1921.)

Verkort vindt men dit stuk in het "Repertorium voor Buitenlandse Theologie" (uitgegeven door I. P. de Keijser. Jaargang 1852 blz. 76 vv.) waar de lezer ook ongelooflijk vuile oordeelvellingen van de "Vertaler" vinden kan.

Hetgeen echter Krug toen als waarheid meende te moeten verkondigen, heeft hij in 1856 in "Zur Steuer van de Wahrheit" herroepen; dit stuk werd in 1857 in het Nederduits uitgegeven onder de titel: "Hulde aan de waarheid. Herroeping van vroegere onjuiste oordeelvellingen omtrent de Weleerw. Heer Dr. Kohlbrugge en zijn leer, door Dr. F. W. Krug (Amsterdam, bij Spin en Zoon 1857). Belangrijk zowel door veel geschiedkundige bijzonderheden, als door de beschrijving van Dr. Kohlbrugge in zijn werken en in zijn wandel, dienstbaar om ook hier te lande veler vooroordelen weg te nemen en Gods leidingen te doen erkennen."

In eerstgenoemde werken hebben én Krummacher én Krug Dr. Kohlbrugge aangegrepen zowel wegens zijn leer (op onderscheidene punten) als ook wegens zijn kerkrechterlijk standpunt, bepaaldelijk de verhouding van hem en de te Elberfeld gestichte Nederlandsch Gereformeerde Gemeente (Constitutionsakte 1847) tot de Duitse Evangelische Lands kerk (Gereformeerde en Lutherse Kerken in één kerkverband) bij wie *de Agenda*, dat is een uit Roomse en Lutherse Formulieren samengestelde liturgie van regeringswege was ingevoerd of opgedrongen, en waarvan de belijders van de Gereformeerde leer en kerkinrichting niets wilden weten. Meer hierover wellicht later.

A. L.

**BIJLAGE: Brieven van en aan Dr. H. F. Kohlbrugge in betrekking op de
predicatie over Romeinen 7.²¹**

Brief van Kohlbrugge aan freule U. P. van Verschuer. (Vóór hun verloving)

Elberfeld, 23 November 1833.

Veelgeliefde vriendin!

Ik gevoel mij opgewekt u enige regelen te schrijven. Voor enige tijd heb ik u een leerrede overgezonden over Rom. 7 vers 14, ook, zo ik wel heb, aan onze vriend Laatsman. Door een brief van de heer Ludwig²² werd ik aangespoord om eens aan Den Ouden²³ te schrijven, wjl deze gezegd had: dat al mijn vrienden mij nu eens recht hadden leren kennen, t.w. in een kwade zin. Ik ontving gisteren van Den Ouden een brief als van iemand die om genade bidt, intussen herhaalde malen daarin: *gij dwaalt, gij dwaalt*. En: immers, lieve broeder, hoe kan een zondaar zalig worden zonder de volgende drie zaken: kennis van zijn ellende, geloof aan de verlossing, betrachtning der heiligmaking. Heidelberger Catechismus!

Intussen, wat al mijn vrienden tegen mij hadden, schrijft hij mij niet; alleen meldt hij mij, dat hij om mijnent en zijnentwil enige overgezonden exemplaren niet wil publiek maken, ook niet kan, omdat mijn preek de gezegende genadeleer niet in zich bevat en niet gereformeerd is.

Ingesloten was een lange brief van Da Costa, uit de lucht gevallen; het vermoeden dat ik een Antinomiaan was nu volkomen bevestigd, mijn preek bevat louter dwaalgevoelens, hoewel zij zuiver was in het stuk der rechtvaardiging, en hij dus zegen wenst over het goede in hetzelfde. Alle punten die hij aanvoert voor het meerder gedeelte hetzelfde als wat ik als mijn eigen troost in leven en in sterven heb. Intussen is het gedurig: gij schijnt dit en dat niet te beweren, dit en dat niet te kunnen, en dan weer schrijft hij mij gevoelens toe, die nimmer in mijn hart zijn opgekomen. Ik voor mij laat alles voor hetgeen, waarvoor men het wil houden, en zal hen allen met Gods hulp in mijn volgende preken, waarvan er weer een gedrukt wordt, de mond wel stoppen; hoewel apologieën weinig helpen bij mensen, die nog niet tot arme zondaars gemaakt zijn; zoals ik dit mede op een voor mij verbazende wijze in de brieven van Le Roy gezien heb. Wat is Goddelijk licht. Waar zonde en genade niet gleichen Schritt hält (vergeef mij die Duitse term) kan men veel bevatten en speculeren, maar een verslagen gemoed als medearbeider Gods weder oprichten, zal men niet vermogen, en zonder het te weten een vijand der waarheid worden, terwijl men inmiddels, menende de heiligmaking te beoefenen, zichzelf verdoemt in hetgeen men een ander oordeelt.

Intussen, de mens blijft mens, schrijf mij daarom eens ten spoedigste terwijl gij het medegedeelde voor u en broeder Laatsman houdt, of ook in uw hart gedachte of verdenking opgerezen is, als helde ik tot Antinomie over, dan of u en broeder Laatsman de preek gesticht heeft, ook wat broeder Barbe ervan zegt. Niet alsof ik mij door het oordeel der mensen zou laten afhouden de waarheid in Christus voor te

²¹ Overgenomen uit: In Zijn Beeld, door T. van Es. Uitgave De Groot Goudriaan

²² Jacob Dirk Ludwig. 1790-1890. Edelsmid te Utrecht. Was diaken bij de Hervormde Gemeente en een man van conventikels.

²³ Jan Hendrik den Ouden. 1786-1864. Boekverkoper en uitgever te Amsterdam.

stellen, maar ik zou niet gaarne willen dat gij, na zoveel geslingerd te zijn door allerlei, u mede liet ontnemen de troost, die in de dood proef houdt, als wanneer alle lappen en lompen des eigen werks ons niet bedekken kunnen. Hebt u echter zwaarigheden of bedenkingen, zo zult u ze mij vrijmoedig mededelen.

Ik heb nu zestienmaal gepredikt, gemeenlijk voor de vuist en de kerk is gemeenlijk stoppend vol. U kunt u niet begrijpen, welk een groot volk de Heere hier te Elberfeld en op Kronenberg verborgen heeft, maar ook niet welke geestelijke hoererij er in dit Wupperthal bedreven wordt. Mijn bezigheden zijn hier van het ogenblik mijner aankomst zo menigvuldig, dat ik nauwelijks tijd heb om te eten. De gehele dag ben ik omgeven van bekommerden, die van Gods vrije genade in Christus' gerechtigheid, iets verlangen te vernemen. Met de geestelijke heren kan ik, a governo minder voort, uitgenomen de oude G. D. Krummacher.

De predikanten Nourney en Kohl²⁴ bewijzen mij ook veel liefde; de rest is mij niet toegenegen, omdat ik tegen de vrije wil preek. In een leerrede, voor een geruime tijd, geheel tegen mijn wil, daar ik nog krank was, te Gemarke²⁵ gehouden, zette ik de leer des vrijen wils en der vrije genade uit elkander, stelde de schrikkelijke gevolgen van het eerste, het zalige van het laatste voor, en God deed mij de mond open. Ik kon niet anders, pakte het Wupperdal, samt allen dessen Wesen, aan, zeide dat de duivel thans een christelijk man geworden was, en dat men zich had te wachten voor de gevolgen; schrikkelijk kwalijk is mij dit genomen, en het spektakel ging los onder de predikanten (uitgenomen de Elberfelder) echter alles achter mijn rug; en dezelfde personen die mij kusten en mijne predikaties als de enige troost in leven en in sterven roemden, hielden raadslagen in het geheim.

Dr. Graeber²⁶ speelde hieronder de eerste rol, en nam ook de Gemarker Krummacher tegen mij in. Ik wist reeds van het een en ander, maar bekommerde er mij niet om en hield vol met er op los te prediken, totdat er een Kreissynode gehouden werd. Hier scheen het sein van aanval gegeven. Ik was reeds vol van de synodaalpreek, waar Graeber met heilige gebaren verhaalde, dat het alles zo heerlijk stond, dat alle kandidaten in de waarheid geheiligd waren, - n.b. meest allen vijanden van de leer der genade - en dat dr. K. een Salomo was.

Wij kwamen bijeen in de collectionszaal, Sander²⁷ begon en de andere predikanten er omheen.

Ik brak daarop los als een leeuw, zodat zij allen eindelijk het opgaven, de ene schriftuurplaats vloeide mij voor de andere na over de lippen. God sterkte mij wonderlijk. Thans is mij van twee kanten, van de Dusseldorper Kreissynode en van het Koninklijk Ober-Consistorium het prediken verboden. Intussen, noch pastor Kohl, noch de oude G.D. Krummacher storen zich hieraan, en het is op grond daarvan dat ik er mee voortga. Dit alles is hier bekend geworden, heeft de belangstelling des tmeer opgewekt, en de kerk des te voller gemaakt.

Voor 14 dagen predikte ik des morgens over de woorden: 'Der Gerechte wird vom Glauben leben'. Rom. 1: 17b. Laatstleden zondagnamiddag: Heben wir denn das Gesetz auf durch den Glauben. Das sei ferne, wir richten das Gesetz auf'. Rom. 3: 31. De werking dezer beide predikaties vooral was geweldig. In de laatste tastte ik de

²⁴ Gottfried Daniel Krummacher. 1774-1837. A. Hermann Nourney. 1762-1834. Albert Kohl. 1802-1882. Allen Gereformeerd predikant te Elberfeld.

²⁵ Stadsdeel van Barmen, de buurgemeente nabij Elberfeld.

²⁶ Friedrich Graber. 1784-1857. Praeses van de Rheinischen Provinzialsynode.

²⁷ Immanuel Friedrich Emil Sander. 1797-1859. Luthers predikant te Elberfeld. Kohlbrugge vertaalde in 1832 een werkje van hem, getiteld: Jehovah Tsidkenu. *De Heere, onze gerechtigheid!* De Geloofs- en Strijdkracht der Kerkhervormers, Amsterdam 1832.

schouwburg, concerten, bals, opera's, onderdrukking des arbeidslieden, onderling bedrog in koopmanschap en nering, in het kort: alles wat ik verkeerd in Elberfeld had opgemerkt, vrijmoedig aan — de werken des burgemeesters, die concerten laat geven voor de armen!! eronder begrepen — eindelijk ook de valse mystieke heiligheid van Tersteegen; toonde aan wie de eigenlijke Antinomianen en tenietdoeners der Wet waren en stelde daarop voor *hoe Christus het einde der Wet was, en hoe het niet anders zijn kon of die het ware geloof hadden, brachten ook vanzelf vruchten der dankbaarheid.*

Vooraf tastte ik ook die aan, die tot stelregel hebben: 'laat ons zondigen, opdat de genade des te heerlijker worde', en die zich als zwijnen openbaar laten kenmerken.

De valse broeders, en Christenen, die nog niet recht verstaan hadden, dat Rom. 7 vers 14 geen compliment is, bleven ook niet verschoond. Ik zou u dit alles niet mededelen, had ik er mijn redenen niet toe. Ik kan er node toe komen om verslag te leveren mijner werkzaamheden en van de zegen, welke de Heere, vooral onder de meer geringere burgerklasse, gegeven heeft, op mijn prediking geeft en vooral gegeven heeft op die van Rom. 7 vers 14. Van overal verneem ik dit nog, en heb er gelegenheid toe, daar er nog geen dag omgegaan is, waarop ik niet een groot aantal kinderen Gods en zulken, die naar waarheid dorsten, om mij heen heb. Er zijn dagen, dat ik 30, 40 ja meer personen ten antwoord moet staan, mensen van allerlei slag, weg, bevindingen, meningen, ook enigen daaronder altoos, die op de eerste grond staan.

Met de Missionschristenen heb ik de meeste moeite, en menigeen loopt geërgerd weg. Na mijn laatste preek zijn verscheidenen, vooral de rijke kooplieden, die ik hun gruwel voorgehouden had, dat zij in de kerk kwamen, voor Christenen wilden passeren, en dan openbaar in grote getale met hun namen in de Zeitung een schouwspeler en de komedie gehuldigd hadden, razend tegen mij geworden, gelijk ook dezulken die van het bidden en het geldgeven tot uitbreiding - zo zij zeggen - van Gods koninkrijk geld te hoop brengen, en intussen hun eigen kerk en scholen aan haar lot overlaten. De Farizeeën hadden ook hun zendelingswerk etc.

Alles bijna vraagt wat er toch aan Tersteegens geschriften mankeert.

Niet minder beweging is er daarover, dat ik het *vleselijk* duizendjarig rijk niet verwacht, maar mij daartegen verklaar.

Kortom, van alle kanten rumoer, daar komen nu de brieven uit Holland bij.

Intussen door Gods genade sta ik tot op deze dag predikende tegen de geestelijke hoerij, vertwijfeling, vermetelheid, vleselijke en mystieke heiligheid, doding van 't vlees met vlees, en wil van niets weten dan Christus en Dien gekruisigd, de kracht Gods tot zaligheid, en dat men zijn werken aan de naasten legge.

Over Da Costa heb ik het hoofd geschud en schoon ik geloof dat hij een Kind is, is het mij en ook de oude ervaren Christenen openbaar geworden, dat hij het alles heeft door de kennis, en slechts zeer weinig bij ervaring, want daar ik in 't meeste, wat hij mij wil leren, overeenstem, en niet anders gepredikt heb, zo zou hij mijn preek verstaan, was hij tot een arme zondaar geworden.

Het doet mij leed, dat de goede vrienden Westendorp en de freule v. Boetzelaar, zoveel van hem lijden moeten als ik verneem.

De aanleiding tot de preek was deze: des maandagsavond was ik in het Missionshaus, las daar Rom. 7 en meende dat het 14e vers aldus gelezen moest worden: 'ik ben vleselijk onder de zonde verkocht', zonder komma; des avonds tehuis komende, was er een boodschap van de oude Krummacher of ik des woensdags voor hem prediken wilde. Dinsdagmorgen ga ik tot hem, vind hem krank en neem de preekbeurt op mij. Ik kom tehuis, bid God om een tekst, sla in het Grieks Rom. 7 vers 14 op en lees: 'ik

ben vleeselijk, onder de zonde verkocht'.

Ik weet niet, dat mij in mijn leven iets meer heeft aangegrepen als die komma te zien. Ik viel neder voor de Heere, loofde Zijn Naam, prees Zijn erbarming en schreef met een mijzelf onbegrijpelijke snelheid de preek op, in inem Guss. Van buiten leren kon ik dezelve niet, daar het mij onmogelijk is niet te improviseren; de gehouden preek moet nog sterker geweest zijn, intussen is de gedrukte zakelijk dezelfde.

Hoe weinig dit nu hij een ander als bewijs kan gelden, zo weet ik toch, dat ik van een ander geen terechtwijzing kan aannemen, tenzij hij voet bij stuk houde, dit en dat zegt gij, dit en dat zegt Gods Woord daartegen; ergo is hetgeen gij geschreven hebt onschriftmatig.

Dit doet Da Costa niet. Hij stelt de zaak stelselmatig voor op zijn wijze, en zegt dan: 'daarvan wijkt gij af', zonder aan te wijzen waar.

Mij het prediken te verhinderen, was reeds lang eniger voornemen, en komt uit het Wupperdal. Ik wist dit, vroeg daarom en om een andere reden, ziende op des Heeren werk en weg, om een examen, en dit is mij mede geweigerd op gronden, die mij licht genoeg waren om op te ruimen, of in derzelver zwakheid bloot te leggen, hetwelk ik ook gedaan heb.

Ach mijn arme Vaderland, waar de leidlieden blind zijn en Christus haten, terwijl zij menen dat zij Hem prediken.

Godeloos vind ik het schrijven van Da Costa: 'Hoe kunt gij u met mogelijkheid nog beschouwen, als iemand, die de gereformeerde belijdenis toegedaan, alleen door de vijandschap der mensen verhinderd zijt geworden, overeenkomstig deze belijdenis, in de kerk, die dezelve bewaart, te worden toegelaten?'

N.B. De aanleiding tot de laatstgehouden preek was niet de brief van Da Costa als welke ik in deze week ontving, maar ik had mij reeds lang voorgesteld zulk een preek te houden. God gaf mij gedurig andere teksten. Laatstleden zondag was het de tijd.

Ik moet hier eindigen.

Groet uw mama kortelijk van mij, en doe mij toch spoedig antwoord toekomen.

Mijn groeten aan broeder Barbe, juffrouw Quack, en al de geliefden, die ik in Nijmegen leerde kennen. Deel van het een en ander niets mede, als aan vertrouwde vrienden, zoals ds. Laatsman en Barbe.

De Heere zij met u, Hij sterke u uit Zijn volheid licht, recht, kracht, vrede, troost, vreugde, genade, stilheid in Hem, rust in Zijn handen. Koningskinderen behoeven niet mager te zien. O, welke God hebben wij, Die ons alleen algenoegzaam is, waar al het andere ons ontvalt, als allen ons verlaten om der waarheid wille, wij van een elk met de rug aangezien worden, laat ons goedsmoeds zijn, ce nest pas a jamais.²⁸

Uw liefhebbende vriend Kohlbrugge.

Elberfeld (Möhlenstrasse) 23 november 1833.

Mijn lieve Gerrit is zeer welvarende, ook mijn Jacobus.
Zult gij mij uit veel mededelen, ook van Thomas?

²⁸ Het is niet voor altijd.

Brief van freule U.P. van Verschuier aan dr. Kohlbrugge.

Nijmegen, 4 december 1833.

Mijn lieve dierbare vriend, met welke ik in één hope der ontferming, op één grond der vrije genade onzes Gods staan en bereid mag zijn om volgaarne alle smaad en verdrukking te lijden, die satan en al zijn helpers tegen deze dierbaarste aller waarheden meer en meer kennelijk en duidelijk begint te verheffen. Geloofd zij de Heere, Die u in de kracht Zijns Heiligen Geestes doet voortgaan van kracht tot kracht! Ik heb uw voor mij alles bevattende regelen te Rheede ontvangen, alwaar ik, voor het eerst, sedert dat ik er met u zo gezegend geweest ben, wederom acht dagen doorgebracht heb. Onmogelijk kan ik u al de vertroosting, de versterking, de gehele overeenstemming der ziel aan de ene zijde, en de droefheid, verontwaardiging en de smart over het gedrag onzer vermeende vrienden aan de andere kant beschrijven.

Mijn gedachten over Da Costa en zijn partij zijn u bekend. Sedert uw vertrek werd ik meer en meer in mijn opinie versterkt en door daadzaken bevestigd. Men hield niet op mij door brieven, bezoeken en allerhande voorkomendheden te trekken. De Heere intussen, werkte krachtiger door Zijn Heilige Geest in mijn ziel, zodat het licht der vrije genade altijd machtiger doorbrak, de ganse verdorvenheid, verkochtheid onder de zonde tot in de geringste bijzonderheden en de volslagen onmacht onzer natuur van dag tot dag klaarder en kennelijker werden.

Op een heel wonderbare wijze heeft de Heere mij geleerd, zodat er verstandiglijk en levendig ook niet één twijfel bij mij overblijft of degenen die gezaligd worden moeten het op die wijze zijn, als uw heerlijke preek over Rom. 7 vers 14 het voorstelt. Voor mij bevat die preek de volkomen waarheid Gods. Ik heb niets aan te merken en mij dunkt dat ieder waarachtig Kind met mij *Amen, ja, zo is het en niet anders* zeggen moet.

Toen ik de preek ontving was ik in Holland bij mijn broeder en zuster van Meeteren. Mijn zuster bedenkelijk ziek zijnde, was ik derwaarts ontboden. Mama, die mij dadelijk de preek toezond, was alzo geheel omgezet, haar brief vol van dankbaarheid en verrukking, een beschrijving bevattende van de vreselijke indruk, welke zich 's avonds tevoren onder het lezen had doen zien.

Br. Barbe schreef mij insgelijks als in geestesvervoering, welks brief ik voor u bewaren zal, vrezende dat deze te dik zoude worden. De andere vrienden waren elk getroffen geweest.

Mijn zwager, anders een heel natuurlijk mens, grote aanbieder van Le Roy, naar een God van zijn eigen maaxsel zoekende, voorvechter van het idool, de vrije wil, ziet de preek, vraagt om dezelve te lezen. Ik geef hem schoorvoetende over, niets dan spot en verguizing wachtende. En ziet, o wonder Gods! hij komt bewogen in de kamer terug en schreeuwt uit: 'dat is de waarheid. Ook mocht God mij die deelachtig maken!' Mijn zuster, daardoor nieuwsgierig gemaakt, wil insgelijks dat men haar dat wonderstuk voorleze. Ik las en ziet, zij die gans levenloos, gerust en kalm de eeuwigheid in hare schrikkelijke waan tegemoet dorst zien, roept uit: 'als dat de waarheid is, dan moet ik vertwijfelen'.

Beide voorbeelden haal ik aan, niet als daadzaken van bekeringswerk, eerst de tijd zal moeten uitwijzen, of het goede zaad in een goede aarde viel, maar alleen als bewijsgronden voor de waarheid uwer prediking, die aan de ene zijde de waarheid tevoorschijn brengt, aan de andere [zijde] geen rustkussen voor de zonde bleek te zijn. Vervolgens heeft Van Heumen uw preek met volle overeenstemming gelezen, mij

schrijvende in het briefje, waarmede hij het boekje terugzond: “Elke volzin heeft hier bijzondere bedoeling, en is het gevolg van bijzondere inzage in het hart, die afgrond van boosheid. De preek zal voor vele verslagen zondaars heilzaam zijn, velen zullen er zich aan stoten, velen zullen zich tot spotten opgewekt gevoelen. De Heilige Geest gebruike dezelve tot ontdekking van zondaren, tot kennis van Christus, tot gegronde troost om ter ere van de drie-enige God te leven’.

De kleine toepassing welke Van Heumen verlangde, waarin 'het verband van het zien op Christus als Die voor Zijn volk alles is, en het kinderlijk gelovig wandelen voor God, door enige praktikale geloofswerkingen aangetoond wordt', kan ik gemelde broeder eensdeels oplossen door de tweede preek welke er volgen zou; het andere, al ware er nimmermeer iets van die aard door u in de wereld gezonden, dan ware uw eigen levendig voorbeeld genoegzaam, om de prediking der vorige genade ten volle door uw eigen nauwgezette levenswandel te rechtvaardigen.

In deze voege heb ik er met Laatsman ook over gesproken. Met brandend verlangen zien wij de volgende preek tegemoet.

Ik mag niet ontkennen, mijn lieve vriend! dat bij de gedachte aan dezelve in mijn ziel nog hemelijke vrees schuilt. Het zal op die allerfijnste lijnen, op dat allerteerste puntje aankomen, waarin eigenlijk de grond van het verschil met de Dacostianen berust. Och dat de Heere u klaarheid mag geschonken hebben om het wel uiteen te zetten, namelijk, ***de menselijke totale onmacht en tegelijk de betoning der kracht des Geestes in de ware kinderen.*** Heeft u zulks door Gods genade mogen gelukken, om dit overtuigend en helder te kunnen doen, dan ligt de broederschap terneergeveld, want daar zit juist bij hen het punt waarop zij moeten gevat worden en waardoor hen hun ellende en geestelijke armoede onder de leiding des Geestes kenbaar zal kunnen worden; want zovelen hunner als mij nader bekend zijn geworden, missen alle ware geestelijkheid, hoe schitterend van buiten ook het beeld hunner eerbaarheid en weldadigheid ook schijnen mogen. Zij zijn ledig des Geestes. Daarvandaan hun behoefte aan al die nieuwigheden, dat vasthouden aan elkander, die wereld in de wereld, die zij niet ontberen kunnen, die plannen, die missies.

O, hoe plat, hoe geesteloos, hoe ongezouten was bijvoorbeeld zulk een Thijs Westendorp in zijn dagelijks leven! Wat al kleinigheden vervullen hun hoofden, zinnen, harten, zielen, aan welke misselijkheden, die er in de kerk, in 't land voorvallen, hebben ze lust en welbehagen! Dat alles kan hun moed en hun hoop op een aanstaande betere staat van land en kerk gaande maken!!

Om op de preek terug te komen: hij moet vertaald worden. In de gegeven omstandigheden geloof ik Albrecht daartoe het best berekend.²⁹

Van Meeteren (verbeeld u) had ze Maar en reeds te Delft en te Leiden om te drukken gegeven. Op beide plaatsen heeft men zulks geweigerd. Ik moest stil de uitkomst afwachten, want zijn ijver was zo hevig dat er geen stilstand aan was. Verbeeld u mijn angst, zoiets door een onbekende overgebracht, en dat de vijanden in handen gegeven. Met dat al, ik moest stil wachten, totdat hij ontmoedigd door het weigeren der

²⁹ J. H. Albrecht. Ca. 1782 -? Leefde in Amsterdam, waar hij leider van het Partikulargesellschaft was, een afdeling van het Deutsche Christentumsgesellschaft. Kohlbrugge had hem in 1826 leren kennen via het Hulpgeenootschap van het Nederlandsch Zendeling-Genootschap binnen de Hersteld Lutherse Gemeente te Amsterdam. Dit gezelschap steunde Kohlbrugge in zijn strijd tegen het consistorie van de Herst. Luth. Gem. toen dat Kohlbrugge in 1827 uitwierp. Albrecht heeft in 1834 de preek van Kohlbrugge over Romeinen 7: 14 vertaald, maar niet geheel onomstreden, zodat Kohlbrugge in 1836 een eigen vertaling heeft uitgegeven.

drukkers, de preek in handen van Van Heumen overgaf, daar was zij wel. Ik heb toen met Van Heumen gesproken, en hem de menigvuldige fouten van de vertaalde aangetoond, hij heeft beloofd erover aan Schröter te schrijven.³⁰

Verder heb ik sinds mijn vertrek uit Delft niet verder van de zaak vernomen, ben echter verlangende naar de uitslag. Van Heumen scheen te verwachten dat ze door u zelf in 't Hollands overgebracht diende te worden!? Dit ware het allerveiligste, echter niet te vergen wegens uw druktens. Komt de preek in 't Hollands uit, dan hoor ik dat Da Costa een tegenstuk wil leveren.

Capadose heeft tranen over uw dwaling vergoten!! Gedurende mijn afwezigheid is hier ene heer Van der Pol geweest, komende om mij de complimenten van Capadose over te brengen (N.B.!). Die heer kwam vergezeld van de heer Huijsser uit Cleef, en moet [het] hier schrikkelijk gehad hebben toen hij over u is begonnen. Mama kan het nog niet vergeten, moet zich sterk hebben uitgelaten. Ik ben blij niet thuis geweest te zijn, zoals ook dat Barbe toen juist niet hier was. Dat is een krachtige en vurige broeder geworden, nadat de Heere sedert uw vertrek, schrikkelijke wegen met hem gehouden heeft, wegen die u zouden ontzetten en die, zo ze verder tot heerlijkheid Gods uitlopen mogen, de waarheid volkomen voldingen. Mondeling zal ik er u, zo het de Heere belieft, wel eens iets van verhalen. Ik heb er veel door geleerd of beten leren mogen.

Is u ook iets ter oren gekomen van het bezoek van Feldhoff³¹ en Ball? Ik had het toen hard. Ik heb het hard met allen. Een ieder doet zijn best om mij terug te brengen. Arme mensen! Feldhoff liet zich sterk over u uit, zodat ik bedroefd ben geworden. Ik kan best begrijpen dat het geen houden met hem is. Het enigste spijt mij dat men F. W. Krummacher tegen u heeft weten op te zetten. In zijn werkjes is zoveel geestelijk leven, zoveel geestelijke ondervinding, zoveel praktische vrije genade (want in 't leerstuk zelve gaat hij vreselijk mank) en boven alles trekt mij zijn geloofs- en gebedskracht, zijn veelbehoevende zartfühlende voor schoonheidszin vatbare ziel. Ik heb op den duur ware zegen uit het 3de deeltje van Elias.

Ds. Ball 11393 van 't Hörstgen komt, op zijn retour uit Amsterdam hier prediken en weer bij ons logeren. Wat dwepen de Dacostianen met die man!

Ter Borg³⁹⁴ heb ik deze zomer ook leren kennen! Te Delft zijnde is de heer Twent³⁹⁵ mij komen zien. Wij hebben een uur of drie met veel overeenstemming samen gesproken. Hij is een warm vriend van u, was verontwaardigd over de gedragingen van Da Costa en de zijnen, wilde aan Da Costa schrijven enz. Ik denk, [dat] hij weer naar Brussel is, heb nog geen tijding van hem gehad. Hoe ellendig ziet het er volgens Twent in Parijs uit. Wat wordt dat een zwak ding te Genève!

Onder ons geloof ik, dat Schröter de preek ook niet volmondig toestemt. Mama meende zulks aan de heer Van de Poll gemerkt te hebben. Het kan ook niet anders, als ik denk aan 'Paulus, gij raast', aan die preek van Krall denk.

Nu is er weer iets van Malan³² door hem vertaald.

De verdediging van uw boek³³ bevat snij alleen van hem, dat is zijn chef d'oeuvre.

³⁰ Jacobus J. E. F. Schröter 1799-1851. Briefbesteller. Ten tijde van deze brieven was hij woonachtig te Zeist.

³¹ Friedrich August Feldhoff. 1800-1844. Luthers predikant te Barmen. Hij was reeds bekend met Ursuline van Verschuer. Feldhoff was eerder predikant geweest in Nijmegen, waar zij met elkaar in contact kwamen.

³² H. A. César Malan. 1787-1864. Predikant te Genève, eerst in de nationale Kerk, later van een vrije gemeente.

Van der Kemp³⁴ is in zijn voorrede van het derde deel krachtig aangaande u. De 'Letteroefening' en de predikanten te Utrecht komen er nu vrij voor uit dat men niets tegen u heeft, niets anders verlangt dan u het preken te ontzeggen.

Te Utrecht en allerwege blijven de kinderen verstrooid. De werking des Geestes is zwak, de bekrompenheid groot. Men vertrouwt, velen horende, zijn eigen oren niet. Och, wat is de breuk Sions groot, diep en onomvattend.

Er zijn twee werken van Comrie³⁵ herdrukt, die schoon zijn en thans zeer belangrijk. Het 'ABC des geloofs' en dan zijn stuk over 'de Rechtvaardigmaking'. Veel kleine stukjes voor en tegen zien het licht.

Bijzonders is er niet. De Goede meestal mank gaande in het voorname punt. Te Harderwijk is er een lichtstraal gezien. Men heeft een rechtzinnig leraar verlangd. Het was gemunt op Laatsman. Ds. Schorer heeft hem geweerd. Het beroep is op Callenbach uitgekomen, die heeft tweemaal bedankt en nu is Witteveen van Oosthem beroepen, wiens boekje slechte verwachting geeft.

In de gemeente Rheede ziet men hier en daar kinderen opstaan. In de omstreken is enige opwekking.

James³⁶ blijft reizende boetprediker, wil zulks tenminste zijn. Zijn oefeningen zijn ellendig. Hier uit de stad heeft hem de militaire macht verbannen. Dat was een pitoyable martelaarsscène, waardig de tijd die wij beleven.

De opwekking van St. Omer blijkt in enige waarheid te zijn.

Er gaat een gerucht dat er te Leerdam een predikant klaar bekeerd zou zijn.

Ds. de Cock van Ulrum heeft een boekske vol spel- en stijlfouten en dat in de waarheid daarenboven weinig bewijst, tegen Brouwer en Reddingius uitgegeven.

Eindelijk is dat stukje van Le Roy in 't licht gekomen, waarvan hij in zijn laatste brieven schrijft. Het is een ellendig ding. Wat wordt die man juist en naar waarheid door u beoordeeld. Hij staat daar tot een opgericht teken waarheen de menselijke wijsheid brengt. De brieven na die tijd ontvangen, bevestigen zulks nog meer. Ik bewaar alles voor u. Zijn zoon heeft men laten druipen, vader en zoon beweren 'onrechtvaardig'. Ik kan het niet beoordelen. Le Roy heeft zich inmiddels over deze onrechtvaardigheid bij de koning beklagd, de zoon heeft in een rekest de examinatoren aangeklaagd. Op dit alles is niets dan een caline weigering gevolgd. Le Roy wil die zaak verder vervolgen. Er komen weer vonken van geloofskracht voor de dag. Ik heb [er] niet veel mee op, voel geen gebedsdrang.

Met Westhoff blijft het achteruitgaan. Ik kan de vriendschap niet levendig houden. Hij is verlaten van de kinderen, de Christliche Leute hebben hem ingepakt.

Ik geloof dat de vrienden Karel Westendorp en de freule van Boetzelaar niet veel gezien zijn onder de Dacostianen. Het verwondert mij echter dat de freule van Boetzelaar, daar zij mij schreef en ik haar zo liefelijk mogelijk antwoordde, niets meer van zich laat horen. De verdrukking verenigt en verbindt dunkt mij en haar bezigheden kunnen zoveel toch niet zijn.

Thomas heb ik gezien en door de meester en zijn vrouw de allerbeste getuigenissen ontvangen, zowel wat zijn gedrag als zijn leren betreft. Hij is de beste leerling, was steeds bezig. Tussenbeide las hij werkjes van Bunjan, enz. Op de catechisatie was de dominee ook tevreden over hem. De vrouw van de meester heeft mij verzocht u

³³ J.J.E.F. Schröter, H.F. Kohlbrugge, Doctor in de Godgeleerdheid, tegen een naamlozen Brieffschrijver verdedigd, Amsterdam 1833. Dit boekje werd geschreven omdat iemand tegen Kohlbrugges boek *Het Lidmaatschap bij de Hervormde Gemeente hier te lande mij willekeurig belet* had geschreven.

³⁴ Mr. C.M. van der Kemp. 1799-1861. Réveilman.

³⁵ Alexander Comrie. 1706-1774. Schot van geboorte. Gereformeerd predikant te Woubrugge.

³⁶ Louis Gabriel James. 1795-1867. Waals predikant te Breda. Bekend in Réveilkring.

wegens zijn winterkleding te vragen. Tot hiertoe heeft men op uw terugkomst gewacht. De winter aankomende, verlangt men wollen ondergoed en een en ander kledingstukken. Thomas meent dat er te Utrecht nog een en ander voor hem voorhanden was. Wilt mij schrijven wat ik dienaangaande aan de meestersvrouw zeggen zal. Ik heb met haar afgesproken dat zij tot zolang wachten zou. In geval het aan haar zorg toevertrouwd werd, zou zij handelen alsof het voor haar eigen was.

Ziedaar, mijn dierbare vriend! u zoveel mogelijk meegedeeld. Ik kon niet eerder schrijven, ben gisteren eerst thuisgekomen. Mijnentwege zult u gerustgesteld zijn. Wie weet of ik 't er in de overtuiging van de ruimte van Gods vrije genade en in het stuk der volslagen onmacht nog niet afwin.

Laatsman ben ik boven 't hoofd gegroeid. O, wat de Heere aan mij gedaan heeft! Wat Hij aan mij gedaan heeft! Zijn genade is niet te peilen. Wanneer zullen wij ze samen weer verheerlijken? Wanneer zullen wij u wederzien? Wat kinderen heet, verlangt hier naar u. Schrijf mij of uw woonplaats, uw vertrek reeds bepaald is.

Wat zal de lieve Gerrit groot geworden zijn. Spreekt hij Duits? Wilt hem voor ons zoenen. En nu, de Heere make dat verder krachtig in de mogendheid Zijner sterkte om alle hoogte die zich tegen Hem verheft, temeer te slaan. Ik blijf geloven dat Hij u voor grote dingen bewaren wil. Houdt goede moed! De Heere zal helpen en op Zijn tijd alles wel maken. Blijf mijner gedenken.

Ik dank U innig voor uw brief en voor al dat geestelijke licht dat mij door u heeft mogen toekomen. Zo het mocht zijn, dat uw terugkomst nog enige tijd moet aanlopen, kan ik dan ook boekjes of iets zenden? Door de heer Quack zou dit wellicht wel te doen zijn. Gave de Heere dat wij u spoedig terug ontvingen.

Mama groet u innig.

Barbe en die u kennen bevelen zich uwer liefde en voorbede aan. De Heere zegene u! Uw in Hem geheel en al verbundene

U. P. van Verschuer.

Kohlbrugge's antwoord aan freule U.P. van Verschuer.

Elberfeld, 12 december 1833

Uwe letteren hebben mij zeer verblijd, mijn geliefde vriendin! Alleraangenaamst waren mij de berichten van mijn broeder Thomas. Wilt gij u deze moeite gevallen laten, zo zult gij mij een bijzonder genoegens verschaffen met kortelijk aan mijn huishoudster — Mejuffrouw de Wedw. Peter, geboren Frits, ten huize van H. F. Kohlbrugge te Utrecht (zo is het adres) — te schrijven, of zij nog wintergoed heeft voor Thomas. Zo ja, dat zij dan hetzelve ten spoedigste inpakken en op de Arnhemmer vrachtwagen bestelle, en dat franco. Gelieve haar voorts een adres op te geven aan een broeder te Arnhem, zij kan dan een brief erop doen, waarbij zij denzelve verzoekt het pakje verder naar Rheede te expediëren. In geval zij niets vindt, dat zij dan aan de schoolmeester schrijve, (gij zult haar de naam wel opgeven) en hem verzoeken zelf wel daarvoor te willen zorgen, en het een en ander voor mijn rekening aan te kopen; zo hetgeen mijn huishoudster vindt niet toereikende is, zende zij over wat zij vindt, zo het nog gedragen kan worden, en verzoeke de schoolmeester het overige nodige erbij te kopen of te laten maken.

Omtrent mijn preek over Rom. 7 vers 14 weet ik zelf nog niet hoe te moeten handelen. Wilt gij, zo schrijf aan de broeder Albrecht, of hij de 100 exemplaren van Den Ouden wil laten afhalen op bijgaand verzoek. Ik laat het dan verder aan hem over wat met dezelve te doen. Zij komen op 15 centen het stuk. De vertaling daarvan enz. laat ik geheel aan de Heere over, dit staat Albrecht, zo goed als elk ander, vrij; het komt er maar op aan of Albrecht volkomen met ons instemt, de ervaring ervan heeft hij gesmaakt. Stemt hij er van harte mee in, [dan] is hij tot de vertaling [het] best geschikt, gij nog beter omdat gij de Hollandse taal geheel machtig zijt. Ik voor mij durf daaromtrent niets bepalen.

Voor het tegenschrijven van Da Costa ben ik niet zeer bang; ik heb een lange brief onderhanden waarin zijn brief in al deszelfs nietigheid en schijngeestelijkheid wordt tentoongesteld. De Heere heeft mij daartoe veel genade geschonken. Ik zal wel zorgen, dat gij en allen, die het bij aanvang of voortgang om troost des levens te doen is, dezelve te lezen bekomen. Maar daarmede kunnen nog wel enige weken verlopen, men laat mij hier zo weinig tijd. Het is aandoenlijk, zoals de Heere in allerlei betrekkingen, ja zelfs door kleinigheden mij, sedert ik de brief van Da Costa ontving, als met geweld overtuigt of nader bevestigt, dat die prediking geheel van Hem is. De gedachten van oude beproefde gelovigen alhier komen volkomen in betrekking tot Da Costa overeen met hetgeen gij mij schrijft.

In Elberfeld zullen vele, zeer vele, ja een menigte zijn, die roemen dat zij tot de volkomen vrijheid zijn gekomen, en er nu los en lichtzinnig op heen leven. Mensen, die mij zulks gezegd hebben, heb ik hoofd voor hoofd gevraagd of zij dezulken kenden, waarop zij 'ja' zeiden; daarop heb ik hun mijn roeping voorgehouden om zulke op te zoeken, terecht te wijzen, en zo zij niet horen wilden, in het openbaar te bestraffen. Heb daarom naar de namen derzulken gevraagd, en lag de mens er op het kerkhof, ik sloeg er op in. Eindelijk werden mij vier genoemd; meer wisten zij niet; ik aan het onderzoek, bevind dat zij gelasterd worden, en dat er op hun zedelijk gedrag niets aan te merken was; en nu pakten die lasteraars hun biezen, en moesten zelf bekennen, dat zij tegenwoordig goed leefden. Alleenlijk hadden zij zich wat paradox uitgedrukt. Dat intussen menigeen voor 10 jaren, toen de oude Krummacher de waarheid wat op zijn kant zette, leven ging, is zo waar, als het ook waar is dat er geen mens leeft die de lankmoedigheid Gods en Zijn genade niet in zekere zin op moedwil trekt. Iets dat mij iedereen geredelijk zal toestemmen, die zijn ellende kent en weet wat zonde is.

Voorts heeft men hier, zoals overal, Secten und Rottengeister,³⁷ voorts Böhmisten, Tersteegianen, duizendjarig vleselijkgeestelijk-rijk dweepers, etc. zoals overal. Ik heb dit volkje zo goed aangepakt als de vrije-wil-drijvers, Arminianen en Papisten, en er mij weinig aan gestoord, dat men dit in Pruisen niet mag doen. Een huisvader mag zijn kinderen het brood niet onthouden of gezonde spijs, omdat men van spijs en buik misbruik maakt; men kan de zwakken geen hartsterkende wijn onthouden omdat er dronkaards zijn; en ik kan het water niet verbieden te stromen, noch de stromen laten opdrogen, omdat er op het water veel ongelukken geschieden, en menigeen zich erin verdrinkt. Anders moet men ook de Bijbel de lieden niet in handen geven, omdat elke ketter zijn letter heeft.

Ik heb mij zeer verheugd dat mijn geliefde vriend Twent, die getrouwe broeder, de leerrede heeft verstaan. De broeders Laatsman en Van Heumen schijnen nog

³⁷ Verzamelnaam van hen, die het goede tegenstaan: de aanhangers van het kwaad. Luther sprak ook veel van hen onder deze benaming.

enigermate scrupuleus te zijn. Waar is het, wat Thomas Adam zegt (Pensees diverses, Paris 1833): 'Als wij niet over de leugen triomferen door het voorbeeld van ons leven, zullen wij dit doel ook niet bereiken door te redetwisten'.

Maar de kinderen Gods riemen de waarheid niet aan, ziende op de mens, van welke dezelve komt, maar onderzoeken Gods Woord en raadplegen hun ervaring of het alzo is. Indien ik bijvoorbeeld, waar God voor is, morgen afviel en alles herriep, of een vagebond van ondeugd werd, zijn dit de rechten die zich dan nog houden aan de waarheid. Mijn wandel bewijst niets meer, als dat de waarheid, welke ik naar het Woord Gods heb voorgesteld, ook voor mij heilzaam is geworden, en ook ik uit de waarheid ben, en in de waarheid. Neemt broeder Laatsman het in die zin, zo heb ik er vrede mee.

Wat broeder Van Heumen met die kleine toepassing bedoelt, begrijp ik nog niet recht; hij wenste dat ik het verband van het zien op Christus, als Die voor Zijn volk alles is, en het kinderlijk gelovig wandelen voor God, door enige praktikale geloofswerkingen aangetoond mocht hebben. Ik ken geen 'verband tussen het zien op Christus, en het kinderlijk gelovig wandelen voor God'. 'Praktikale geloofswerkingen' ook niet. Men heeft in Holland zo lang praktikaal geloofd, dat men het geloof van Christus daarbij verloren heeft.

Ik kan met systematische en filosofische uitdrukkingen mij niet ophouden; laat ons het haar dragen gelijk God het ons gegeven heeft en geen pruiken dragen, want dan blijft het gedurig twijfelen nog over of men wel deftig genoeg gekleed is om bij de Koning ter audiëntie te gaan. 'De genade heerst ten eeuwige leven door gerechtigheid, door Jezus Christus onze Heere', Rom. 5 vers 21. 'De gerechtigheid Gods wordt in het Evangelie geopenbaard, uit geloof tot geloof', Rom. 1. 'De rechtvaardige zal uit het geloof leven'. Verder Rom. 7 vers 14 en Jac. 2 vers 26, 3 vers 17, 1 vers 25, 3 vers 18-24 en dan weer 1 Joh. 3 vers 69, dan Judas' brief vers 24-25, dan 2 Petrus 3 vers 15-16; 1 Petrus 1 vers 21-23, vers 3, hoofdstuk 5 vers 10-11; Hebr. 13 vers 20; Jac. 1 vers 17; Hebr. 10 vers 10, 14, 15, 22, 23; Hebr. 6 vers 17-19, hoofdstuk 2 vers 10-18; Col. 1 vers 10-14. En bij dit alles: *in Hem zijn wij volmaakt*. Het ware geloof is niet dood, maar levend. Maar u verstaat mij.

De preek die ik u hiernevens zend, is niet zulk een als gij u hebt voorgesteld. Evenwel is het verhandelde daarin duidelijk genoeg, om als toepassing te dienen op mijn vorige, of hoe men wil, want mijn vorige staat op zichzelf, en duldt uit hoofde van het thema geen bijvoegsel, toepassing of iets van dien aard. Alleen de Naam onzes Heeren worde geroemd in de kerk en niets daarbij. Als ik sterf, sterf ik als zondaar. Terwijl ik geloof dat de genade van God, die geopenbaard is door de gerechtigheid in Christus mijn Heiland, alles gedaan heeft, het is in alles: *barmhartigheid*.

Onze theologie

Is kort, eenvoudig en één,

Het is het bloed van de Heiland

En de aanbiddingswaardige genade

Is voor een ellendige

Het volmaakte samenstel van goede werken.

Psalmodie van de broeders.

Dat alles zo op u losbrandt, doet mij plezier, zij hebben het rechte wild voor en zullen er zich aan dood jagen. Tob er toch niet over. Het zout mag niet smakeloos worden. Nestel in de rotssteen Christus. Wat voor [vergelding] zal het zijn voor de vaten? Dat zal eenmaal een verbrijzelen zijn. O, gij arme vaten, langhalzige, dikbuikige, tegen de Rots!!

Onthoud het goed, trouwe Ursel, gij zijt het lieve kind van de Vader en Zijn oogappel!
 En gij met uw vleselijk verstand!? Ach, wee, wanneer het schouwspel eens verandert.
 Mijn hartelijke heilbede en zegenwensen voor uw mama, de lieve Barbe, (de Heere zit
 bij de smeltkroes) en alle vrienden en vriendinnen in de Heere
 van uw vriend
 H.F. Kohlbrugge.

[P.S.] Mijn lieve Gerrit is zeer gezond en groot geworden, hij spreekt niets als Duits.
 Van mijn Jacobus heb ik ook verheugende berichten. Schrijf niet aan Albrecht tenzij
 gij u daartoe mocht opgewekt gevoelen.

Heeft die boekverkoper in de Anjeliërsstraat geen moed? Ik ben zijn naam vergeten.
 Heuveker heet hij, meen ik.

Zo gij aan Albrecht schrijft, verzoek hem dan mijn moeder en grootmoeder eens te
 bezoeken. Wat zal die goede grootmoeder verdrietig zijn, als zij hoort dat ik een ketter
 geworden ben; laat Albrecht haar dat eens uitleggen. De boekjes gelieve bij u te
 houden, totdat ik kom.

Ds. Krummacher van Gemarkte heeft mij openlijk op de predikstoel gerechtvaardigd.
 Hij sloot het kerkjaar und unter den erfreulichen Beweisen der Gnade des Herrn was
 dan bijzonder dat de Heere door de lippen eens vreemden [mij rechtvaardigde]

Hedenavond was ik voor het eerst in de Unterbarmer kerk, en hoorde daar de lieve
 broeder Leipoldt al zijn hoorders in de hel preken. Ik durf beweren dat ik in de
 gereformeerde kerken in Holland nog nimmer zulk een grove arminiaanse preek
 gehoord heb. En dat zijn de bestrijders van het Rationalisme!

Dat Feldhoff in Holland geweest is, heb ik niet geweten, dat hij niet deugt weet ik des
 te beter. Het omgekeerde van hetgeen hij in Nijmegen was, te beoordelen naar de twee
 preken die hij toen heeft uitgegeven.

Hier in Elberfeld gaat het gezegend; ik heb nimmer zulke krachtadige bekeringen
 bijgewoond als hier plaatsvinden.

De oude Krummacher is ook sedert enige tijd bijzonder toegerust geworden; van
 pastor Kohl heb ik onlangs twee zuivere gereformeerde preken gehoord.

Wat hier leven heeft in Elberfeld wil van niets weten als van vrije genade, mijn preek
 over Rom. 7 is reeds uitverkocht.

Kohlbrugge's tweede antwoord aan U.P. van Verschuer.

[Utrecht] 4 mei 1834.

Als een nadere toepassing op hetgeen gij mij in uw vorige, en vooral in uw belangrijke
 zo-even ontvangen [brief] meldt, moet ik u een belangrijke mededeling doen,
 dienende én tot allerbijzonderste goedkeuring van de Heere ontvangen op mijn weg in
 Duitsland, én tot bevestiging van hetgeen ik aldaar tegen de Wuppertaalse hoerij
 getuigd heb, én in het algemeen tot onze diepe verootmoediging en versterking in het
 geloof, dat wij op de levendige God hebben.

[Extract] uit een brief van Carl von der Heydt.

“We hebben hier iets zeldzaams beleefd. De oude Nourney heeft zijn 50-jarig
 jubileum gevierd. Men heeft de oude nar op een heidense manier verafgood, het moet
 een ware Baalsdienst geweest zijn. Het verblijdendste daarbij was dat van de ca. 85
 ouderlingen

en vertegenwoordigers meer dan de helft, door weg te blijven, getoond heeft, dat onze gemeente toch niet onwaardig vertegenwoordigd was. F.W. Krummacher is diep gevallen, hij heeft het ergste gemaakt. Zijn gedrag heeft alle christenen diep bedroefd. Ik vrees dat het christelijk geloof bij hem nog weinig zaak van het hart is, hoewel ook veel, zeer veel daarvan in zijn hoofd zit. Wat ik verder denk en vrees, durf ik niet uit te spreken.

Met de oude Krummacher gaat het nog niet goed en wie weet of hij spoedig de kansel weer zal bestijgen. Ik ben heel blij voor hem dat God hem terzijde heeft gesteld, want hij zou niet veel volharding hebben getoond.

Jörgens, uw antipode, is nu openbaar gekomen; aan de sodomie overgegeven, heeft hij zich uit de voeten gemaakt en laat een stinkende herinnering achter. Ik ken niemand die meer geraasd en getierd heeft tegen mij als juist die man. Hij was het orgaan der anderen, en wat zij zelf niet waagden te lasteren, lieten zij door hem doen. Lees hierbij nog eens Rom. 1, 2 en 3.”

Mijn geliefde vriendin! Wat hebt gij toch al verwachtingen van mij, en wat is dat, dat broeder Van Dam zegt: 'wij zijn Kohlbruggiaans in leven en sterven'. O, slaat mij toch in 't geloof dood, en sterf mij af in uw harten, zoals gij der Wet afgestorven zijt; mocht gij mij voor dood houden, zoals gij de Wet voor dood houdt; mocht ik u dood zijn, zoals de Wet u dood is. Heb ik een arm en ellendig zondaar, de voornaamste van allen u, enigszins de weg mogen wijzen naar onze overzoete, overschone en algenoegzame Heere Jezus, zo houdt mij als staande nu achter de troon, maar uzelve als die er voor staat. Wat zal ik van de kruier praten als ik voor mijn Weldoener sta. Het is een bewijs dat men nog niet ten volle verzekerd is, als men zich gaat beroepen op een handvol stof.

Schröter ligt met mij overhoop, heeft de laatste drie reizen volstrekt niet met mij kunnen overeenstemmen, en raadt mij ernstig het zelfonderzoek aan. De reden ligt bijzonder ook hierin dat ik alles zo verwerp, vooral het boekje van Witteveen "Wat moet ik geloven", dat hij voor zich, gelijk ook Talma (vooral het artikel over 't geloof) met zegen gelezen heeft, en Talma zal het toch ook wel weten! Bovendien mijn brief aan Da Costa, scherper dan enig scheermes; mijn buitenwerpen van Koenen etc. etc.!! Ik heb hem nog niet geantwoord, denk het ook niet te doen, alleen heb ik gezegd dat ik die god, die Witteveen predikt in zijn boek "Wat moet ik geloven", verwerp en vervloek als een witte duivel en drekgod. 'Den armen het Evangelie, en zalig is hij die zich aan Mij niet ergert.'

J.P. Freysz uit de Amsterdamsche Broederschap heeft mij ook bezocht; toen hij heenging vroeg hij of wij verenigd waren en of ik instemde met hetgeen hij gesproken had. Waarop ik antwoordde: 'Ik ben met u niet verenigd en een iegelijk die u een ander Evangelie predikt dan ik u verkondigd hebbe over Rom. 7 vers 14, die zij vervloekt.' Zo ging hij dan neerslachtig heen.

De grote Van Ammes, de Utrechtse De Goede, is ook tegen mijn tweede preek, evenwel heeft hij, schoon hij gezegd had dat ik wel bij hem komen moest, na lang wachten laatstleden zondag bij mij aangescheld, ik was niet tehuis.

De goede **Albrecht** heeft ook nog een wonderlijke vertelling in mijn preekvertaling, dat namelijk onze Heere dertig jaren lang het Joodse land doorging, goed doende.

'Gaven tot zijn fähigkeiten; gaven op zichzelf, zijn waarachtige dingen, realiteiten, maar hier begrijpt mij zelfs Ludwig niet op dit punt.

O, wat een vijandschap tegen Christus! Ach, wat heeft men de zonde lief. En er komt toch niemand in de hemel als op die grond: "Dien Ik genadig ben, dien ben Ik genadig."

Maar hij heeft nog iets in mijn preek veranderd, o, dat was zo een fijn juweeltje, dat hebben mij al wat Joden willen ontfutselen, maar zij krijgen het niet, dat wil ik dat u niet vinden zult, hoewel ik toen ik bij u was, gezien heb dat u het ook had aan uw vinger. Ik heb het in een klooster gevonden, waar gij?

Mijn gezondheid is weer zeer bedenkelijk, u weet dat ik teringachtig ben, weldra hoop ik dan te Rheede te zijn, misschien dat evenals in het vorige jaar de lucht mij goed zal doen.

Mijn jongens zijn bloeiende.

Ik heb een lange brief aan **De Cock** geschreven; ik hoop dat dezelve hem tot hartsterking zijn zal.

Carl von der Heydt denkt te Utrecht te komen, die trouwe broeder!

Laatsman is predikant van de gemeente te Rheede. Indien er mensen van buitenaf komen om te troosten, zo behoeft hij ze niet in zijn huis te ontvangen. Welk een brief die hij schrijft. Welk een blijdschap, welk een feestdag voor mij, die dag van gisteren. Maar wat moet ik er toch bijdoen. Ik kom te Rheede om hem te bezoeken, zijn vrouw, u, mijn broeder te zien, om ons met elkander te verkwikken aan de honing die uitgaat van de Sterke.

Verder, het is de zaak van Christus zelf, niet mijne, niet uwe, niet die van Laatsman. Schuilt tezamen achter de Bijbel, zoals gij op het portret van Luther ziet, hij staat erachter, en houdt het Woord voor zich vooruit, wijst op dat schild, en zegt: *daar staat het!*

`Want die ingegaan is in Zijn rust, heeft zelf ook van zijn werken gerust, gelijk God van de Zijne. Laat ons dan ons benaarstigen om in die rust in te gaan; opdat niet iemand in hetzelfde voorbeeld der ongelovigheid valle'.

Ja, water uit een rotssteen en dat met een stokje eruit geslagen, dat kan Mozes niet geloven, daarom [mag] hij niet in de ruste, in Kanaän. Maar sterven moet hij, buiten hetzelfde, en waar? Op Nebo, waar hij het heerlijkst gezicht van Kanaän had. Juist daar sterft de Wet, en heil ons dat wij zijn graf niet vinden kunnen.

Wonderlijk dat men wat Paulus in de Hebreërbrief van de rust zegt, Hebr. 3 en 4, alleen van de rust in de hemel verstaat, of van de rust na de dood van ons lichaam, bij ons aardse levenseinde; wat gedwongen verklaring zou ik dan moeten maken van hoofdstuk 4 vers 11.

Paulus predikte Christus en agoni. *Wee mij als ik het niet doe*, zegt hij.

De genade van onze Heere Jezus Christus zij met uw lieve moeder, met u, met Mathilde, met Barbe, met Linette, Van Dam, met juffrouw Rappard, met al des Heeren volk. Amen.

Uw liefhebbende vriend in de Heere.

Kohlbrugge.